

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA**

Agnė Rimienė

**M. MCLUHAN IR KATALIKŲ BAŽNYČIOS POŽIŪRIS Į
MEDIJŲ TIKROVĘ IR AUDIOVIZUALINĘ RELIGIJOS
KOMUNIKACIJĄ**

Baigiamasis Medijų filosofijos magistro darbas

**Darbo vadovė:
doc. dr. Lina Šulcienė**

KAUNAS

2015

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA**

TVIRTINU

**(parašas) Katedros vedėjas
N. Čepulis
2015 06 04**

**M. MCLUHAN IR KATALIKŲ BAŽNYČIOS POŽIŪRIS Į
MEDIJŲ TIKROVĘ IR AUDIOVIZUALINĘ RELIGIJOS
KOMUNIKACIJĄ**

Baigiamasis Medijų filosofijos magistro darbas

Vadovė

**(parašas) doc. dr. L. Šulcienė
2015 06 04**

Recenzentas

**(parašas) doc. dr. M. Paulikaitė
2015 06 04**

Atliko

**(parašas) A. Rimienė
2015 06 04**

**KAUNAS
2015**

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Agnė Rimienė
Medijų filosofija, II kursas

Baigiamojo projekto „M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūris į medijų tikrovę ir
audiovizualinę religijos komunikaciją“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2015 06 04

Kaunas

Patvirtinu, kad mano Medijų filosofijos baigiamasis projektas tema „M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūris į medijų tikrovę ir audiovizualinę religijos komunikaciją“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

TURINYS

ĮVADAS.....	6
I DALIS. Religijos komunikacija M. McLuhan medijų teorijoje	9
1.1 McLuhan ir katalikybė.....	9
1.2 Medijų teorijos ir krikščionybės ryšys.....	11
1.2.1 Formalusis priešastingumas medijų teorijoje ir religijoje.....	14
1.2.3 Medijų teorijos ir religijos ryšys su Geštaltpsichologija.....	17
1.3 Technologijos ir tapatybės kaita	19
1.4 Hibridinės sąjungos – sąmonės nušvitimo laikas	22
1.5 Technologiniai virsmai ir Bažnyčia	24
1.5.1 Gutenbergas ir Bažnyčia	24
1.5.2 Mikrofonas ir Bažnyčia.....	26
1.6 Krikščionybės komunikacijos ir liturgijos ateitis	29
II DALIS. Katalikų Bažnyčios požiūris į medijuotą religinę komunikaciją	35
2.1 Komunikacijos reikšmė ir Kristaus asmuo	35
2.2 Krikščioniškas medijų supratimas	38
2.2.1 Medijų reikšmė tikėjimo sklaidai.....	39
2.2.2 Religijos komunikacija per audiovizualines medijas ir internete.....	41
2.2.3 Tinkamo komunikavimo medijuotoje terpėje taisyklės	45
III DALIS. M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūris į medijų tikrovę ir audiovizualinę religijos komunikaciją lyginamoji analizė.....	49
1. Medijų prigimties klausimas.....	49
1.1 Medijos kaip defektyvios prigimties kompensacija arba kūrybinis procesas	49
1.2 Medijos kaip stabai arba žmogaus įrankiai	51
2. Medijų evoliucija ir išganomasis Kristaus darbas	54
2.1 Gentinė visuomenės sankloda ir krikščioniškos bendrystės artumo idėja	54
2.2 Medijų transformacijos ir išganymas	56

3. Medijų ir tikrovės santykis	57
3.1 Medijos kaip tikrovės iliuzija arba tikrovės reprezentacija.....	57
3.2 Medijos ir aura	58
3.3 Kolektyvinė sąmonė arba buvimas vienoje dvasioje	59
3.4 Negatyvus ir pozityvus dalinimosi vienas kito rūpesčiai.....	61
3.5 Medijos kaip vienkryptės komunikacijos terpė arba dialogo arena	62
4. Lyginamosios analizės apibendrinimas	64
IŠVADOS	66
LITERATŪRA	68
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73

IVADAS

Egzistuoja daug skirtingų komunikacijos teorijų mokyklų, tačiau XX- ajame amžiuje iškilo tyrinėtojai, kurių veikalai padarė visuotinę įtaką komunikacijos teorijos vystymuisi, o jų idėjos buvo priimtos daugelio skirtingų komunikatyvistikos mokyklų ir krypčių. Vienas tokių autorių yra Toronto mokyklos atstovas Marshall McLuhan, tapęs audiovizualinių priemonių revoliucijos simboliu, informacinių technologijų epochos pranašu bei sykiu teoretiku masinės komunikacijos srityje. Kuomet šeštasis dešimtmetis buvo neįtikėtino McLuhan „pakilimo“ metas, aštuoniasdešimtaisiais jo teorijos akademiniuose sluoksniuose susilaukė rimtos ir audringos kritikos, mat filosofo medijų teorija buvo laikoma naujai persakyta krikščioniškąja doktrina. Nors interneto epocha vėl sugrąžino McLuhan teorijų svarbą, religijos klausimas medijų teorijoje buvo užmirštas. Tačiau nepaisant to, kad McLuhan į savo mokslinius tyrimus tiesiogiai niekuomet neįtraukė religijos, ji išliko svarbi ne tik asmeninio jo gyvenimo dalis, bet ir profesinio, o filosofo išvalgos apie krikščionybę, Katalikų Bažnyčią ir jos komunikaciją gali būti įdomios ir vertingos formuojant Bažnyčios komunikacines strategijas. Būtent šie nauji, Lietuvos moksliniame diskurse neanalizuoti aspektai paskatino ištirti M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūrių polemiką.

McLuhan teigė, jog kokybiniai pokyčiai žmonijos istorijoje siejasi su naujų komunikacijos priemonių atsiradimu, tad jų pažinimas išties svarbus kiekvienam žmogui. Nors sudėtinga nusakyti, kas XXI – ajame amžiuje yra komunikacijos teorija ir kas yra svarbiausias tyrimų objektas šioje srityje, tačiau bene daugiausiai mokslininkų dėmesio šiuo metu sulaukia komunikacija šiuolaikinių audiovizualinių medijų kontekste. Kaip teigia D. Shiller, komunikacija yra dalinimasis reikšme per pasikeitimą informacija. Komunikacijos procesas yra apibrėžtas komunikacijos technologijos, informacijos siuntėjų ir gavėjų savybių, jų kultūrinių kodų ir komunikacijos protokolų bei komunikacijos proceso apimties. Reikšmė gali būti suprasta socialinių santykių kontekste, kur informacija ir komunikacija yra apdorojamos (Schiller 2007: 18). Vis dėlto akivaizdu, jog tarpasmeninė komunikacija turi būti atskirta nuo socialinės komunikacijos. Pirmuoju atveju siuntėjas (-ai) ir gavėjas (-ai) yra komunikacijos subjektai. Antruoju komunikacijos turinys turi potencialą laisvai skliti visuomenėje. Būtent pastaroji, paprastai vadinama masine komunikacija, bus analizuojama šiame darbe. Tradicinė masinė komunikacija yra vienkryptė (žinutė siunčiama iš vieno daugeliui, plg. knygos, laikraščiai, filmai, radijas, televizija). Vis dėlto interneto išsigalėjimas kiek pakeitė masinės komunikacijos prototipą¹. Tai visų komunikacijos formų artikuliacija į sudėtinį, interaktyvų, skaitmeninį hipertekstą, kuris apima, sumaišo ir iš naujo sujungia visą eilę kultūrinių išraiškų, perduotų žmonių sąveikos. M. Castells tokią komunikaciją pavadindamas „mass

¹ Tai interaktyvios komunikacijos forma, charakterizuojama per gebėjimą siųsti žinutes nuo „daugelio daugeliui“, realiu ar pasirinktu laiku, pasiliekančią galimybę komunikuoti siauroje grupėje, ką apibūdina angliškas terminas „narrowcasting“, priklausomai nuo tikslo ir numatomos komunikacijos praktikos savybių (Castells 2009: 55).

self-communication“ ją priskiria trečiajai komunikacijos rūšiai (Castells 2009: 55). Taigi darbe analizuojama religinės komunikacijos sklaidos terpė apima visas audiovizualines priemones, kur internetas, atsižvelgiant į nūdienos technologinį išsivystymą, užima itin svarbią vietą. Jis, drauge su televizija ir kinu, sudaro skaitmeninės audiovizualinės komunikacijos pagrindą.

Filosofijoje komunikacija laikoma tam tikra žmogiškosios egzistencijos savybe ir esminiu žmogaus santykio su pasauliu būdu, tačiau komunikacijos svarstymas per medijų² prizmę, kai gilinamasi nebe į grynąją tarpasmeninę komunikaciją³, bet technologinės revoliucijos sąlygotą skaitmeninių medijų įtarpintą bendravimą, šiuolaikiniuose humanitariniuose moksluose bene visuotinai yra apsuptas gan negatyvių predikcijų. Ko gero taikliausiai visas elektronines audiovizualines medijas apibendrintų M. McLuhan teiginys „medija keičia pranešimo turinį“, mat medijos ne tik „transliuoja“ informaciją, bet ir ją formuoja, taigi nėra vien neutralus komunikacinis instrumentas. Tuo tarpu Katalikų Bažnyčia, kaip įtakinga visuomeninė institucija, evangelizaciją laikanti pagrindiniu savo tikslu, ragina aktyviai naudoti naująsias komunikacijos medijas, ignoruodama visus McLuhan ir kitų teoretikų perspėjimus. Pastarosios požiūryje į medijas neįžvelgsime tokių grėsmių, kurias implikuoja M. McLuhan ir kitų filosofų svarstymai. Būtent iš čia kyla krikščionybės komunikacijos medijuotoje terpėje **problemiškumas**. Skiriasi Bažnyčios ir M. McLuhan požiūris į medijų prigimtį, jų reikšmę ir vietą žmogaus aplinkoje, medijų ir tikrovės santykį, medijų transformacijų pasekmes ir pačios krikščionybės komunikaciją elektros technologijų amžiuje. Nepaisant to, kad M. McLuhan, kaip bene autoritetingiausias asmuo medijų tyrimų srityje, ne kartą reiškė nusivylimą Katalikų Bažnyčios dokumento „Dėl visuomenės komunikavimo priemonių *Communio et progressio*“ direktyvomis, šiame darbe siekiama įrodyti **hipotezę**, kad pozityvus Katalikų Bažnyčios požiūris į medijas nėra silpno išigilinimo į medijų prigimtį rezultatas. Kadangi ankstesnių tyrimų šia kryptimi Lietuvoje atlikta nebuvo, būtent M. McLuhan iškelta mintis, jog Vatikano II-ojo susirinkime nebuvo nė vieno, kuris būtų supratęs medijų prigimtį (McLuhan 1999: 136), paskatino norą ištirti tokio požiūrio pagrįstumą.

Darbo objektas: Katalikų Bažnyčios požiūrio į komunikaciją medijuotoje terpėje probleminiai aspektai, išskelti McLuhan teoriniuose tyrinėjimuose.

Darbo tikslas: ištirti Katalikų Bažnyčios požiūrio į komunikaciją medijuotoje terpėje problemiškumą, formuluojamą McLuhan teoriniuose tyrinėjimuose.

Darbo uždaviniai:

- 1) Aptarti M. McLuhan požiūrį į medijuotą religijos komunikaciją;
- 2) Nusakyti M. McLuhan medijų teorijos ryšį su krikščionybe;

² Čia medijos/ mediuomo sąvoka apibūdina komunikacijos tarpininką arba priemonę (komunikacijos ar informacijos sklaidos terpę).

³ Plg. M. Buber santykio filosofija apie grynąją, betarpišką komunikaciją veikale „Dialogo principas I – Aš ir Tu“, Katalikų pasaulio leidiniai, 1998.

- 3) Aptarti Katalikų Bažnyčios požiūrį į religijos komunikaciją per audiovizualines medijas;
- 4) Atlikti M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūrio į medijas lyginamąją analizę.

Uždaviniams atlikti buvo pasitelkti tekstų analizės ir interpretacinis **tyrimo metodai**.

Darbo struktūra ir pagrindinė literatūra: darbą sudaro įvadas, trys dėstymo dalys, išvados, literatūros sąrašas ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis. Pirmajame skyriuje aptariamas M. McLuhan požiūris į medijuotą religijos komunikaciją bei atskleidžiamas svarbus medijų teorijos ir krikščionybės ryšys. Pagrindinė literatūra: Lietuvos moksliniame diskurse dar neanalizuotas M. McLuhan laiškų, interviu ir esė rinkinys religijos tematika „Medium and the Light. Reflections on religion“, taip pat labiau žinomos monografijos: „Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai“ ir „Medium is the message“. Antrasis skyrius analizuoja Katalikų Bažnyčios požiūrį į komunikacines medijas ir religijos komunikacijos galimybes šioje terpėje. Čia daugiausiai vadovujamasi Katalikų Bažnyčios dokumentu *Communio et Progressio* bei Popiežiaus laiškais Tarptautinės komunikacijos dienos proga. Trečiajame skyriuje atliekama M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios ⁴požiūrio į medijų tikrovę ir audiovizualinę religijos komunikaciją lyginamoji analizė.

⁴ Darbe terminas „Katalikų Bažnyčia“ dar trumpinamas „Bažnyčia“ arba „KB“.

I DALIS. RELIGIJOS KOMUNIKACIJA M. MCLUHAN MEDIJŲ TEORIJOJE

1.1 McLuhan ir katalikybė

XX – ojo amžiaus švietėjas, filosofas, mokslininkas, literatūros kritikas, retorikas ir komunikacijos technologijų teoretikas M. McLuhan gerai žinomas savo tyrimais komunikacijos ir medijų srityse, dėl neįtikėtinų įžvalgų laikomas „audiovizualinių priemonių revoliucijos simboliu“ bei „informacinių technologijų epochos pranašu“. McLuhan rašė nieko nežinodamas apie mūsų dienų išmaniąsias technologijas ar net internetą, tačiau dar savo laiku parodė kelią į visų jų supratimą, ne per jas pačias, bet per jų ryšį vienos su kita, su senosiomis technologijomis ir, svarbiausia, su mūsų kūnais, fiziniais pojūčiais bei dvasiniu balansu. Tačiau greta tyrimų medijų srityje šiam filosofui itin svarbi buvo religija. Jis niekada nesiliovė svarstyti apie Dievo esmę ir Jo garbinimą, apie Bažnyčios tradicijas ir katalikiškas doktrinas. Savo kolegų mokslininkų ir menininkų dažnai skeptiškai paklaustas, ar jis iš tiesų esąs katalikas, šis atsakydavęs: „Taip, esu katalikas, pačios blogiausios rūšies – atsivertėlis“. Taigi svarbu pažymėti, jog McLuhan buvo ne „statistinis“ Romos katalikas, bet išties aiškiai savo religiją suvokiantis ir ja gyvenantis žmogus.

Kaip teigia filosofo sūnus E. McLuhan, ko gero labiausiai dėl jo tėvo atsivertimo į katalikybę nustebęs žmogus buvo pats M. McLuhan. Augęs protestantiškoje šeimoje, kuri liberaliai žvelgė į visas denominacijas, su katalikybe pirmą kartą susidūrė rašydamas disertaciją, kurios tyrimų laukas koncentravosi ties retorika, dialektika ir gramatika, o konkrečiau – praktiniu kriticizmu (McLuhan 1999: IX). Čia McLuhan analizavo žymų XVII a. Anglijos pamfletistą Thomas Nashe, ieškojusį, kokiomis komunikacijos priemonėmis „pratęsti“ raštą ieškant visapusiškesnio tikrovės atvaizdavimo būdo⁵. Visai neketindamas tirti katalikybės, gilindamasis į Nashe polemiką, stiprių argumentų jam pagrįsti atrado būtent katalikiškoje teologijoje ir užslėptuose reformacijos pamatuose. Pats McLuhan savo atsivertimą sieja su dviem jam svarbiausiais autoriais – šv. Tomo Akviniečiu ir anglų rašytoju, filosofu ir teologu G. K. Chesterton. Kaskart jam gilinantis į T. Nache jis vienaip ar kitaip susidurdavo su Bažnyčia, ką Chesterton savo knygoje kiek paslaptinai pavadino „dalyku“. Laikui bėgant nerimas dėl tikėjimo „dalyku“ vis dažniau kankino M. McLuhan, taigi šis nusprendė, kad vienaip ar kitaip „tai“ turi būti ištirta „savuoju būdu“. Toks „tyrimas“ šioje vietoje paprasčiausiai reiškė maldą, tad jis tiesiog prašė:

⁵ Savo medijų teorijoje McLuhan visas medijas taip pat laiko žmogaus fizinių ir psichinių gebėjimų tęsiniais (McLuhan 1967: 26, 39), kurių prigimtyje pastebimas tam tikras dialektiškumas: viena vertus, tęsiniai yra aplinkos, iš kurios yra kilę, produktai, kita vertus, jie veikia ir keičia tą aplinką. Mūsų gyvenimai yra medijuojami technologijų ir aplinkos, taigi mūsų turimas pasaulio ir daiktų suvokimas neabejotinai yra paveiktas medijų. Aplinka, kurioje gyvename yra nematoma, taigi būtent medijos suformuoja pasaulio, kuriame gyvename, įvaizdį (McLuhan 1967: 40).

„Dieve, atsiųsk man ženklą“. Ir Šis, kaip teigė pats autorius, atsiuntė ne vieną, o galybę ženklų. McLuhan teigimu, viskas turi būti tiriama „savuoju būdu“, kitaip gausime klaidingus atsakymus (McLuhan 1999: XIV). Ši išvada kyla tiesiogiai iš katalikybės, anot kurios, tikėjimas yra Šventosios Dvasios dovana, gaunamas per prašymą maldoje: „Tad ir aš jums sakau: prašykite, ir jums bus duota; ieškokite, ir rasite; belskite, ir jums bus atidaryta“ (Lk 11, 9). Tikėjimas, kaip rašė autorius, atėjo staiga kaip nenuginčijamas įrodymas, aiškiai suvokiant dieviškąją intervenciją: „Man niekada nereikėjo religijos. Neturėjau jokios asmeninės ar emocinės krizės. Tiesiog norėjau sužinoti, kas yra tiesa ir man buvo atsakyta. Kitą dieną tapau kataliku“ (McLuhan 1999: XVII).

Remdamasis praktiniu kriticizmu McLuhan dėmesį atkreipia į sąvokos (koncepto) ir suvokinio (percepto) santykį. Tikėjimas, kaip moko Bažnyčia, yra tam tikras žinojimas. Laiške hebrajams skaitome: „Tikėjimas laiduoja mums tai, ko viliamės, laiduoja tikrovę, kurios nematome“ (Hbr 11, 1). McLuhan sąvoką mato kaip apibrėžtą, konkretų dalyką, tuo tarpu suvokinys apibūdina tai, kas netelpa į paradigmos rėmus. Iš esmės tikėjimas remiasi vien Dievo žodžiu: tikime tuo, kas užrašyta Biblijoje, viliamės amžinojo gyvenimo, kurio vaizdinio jokia sąvoka atskleisti negali, mat amžinasis gyvenimas, kaip teigiama Šventajame Rašte, yra Dievo pažinimas: „O amžinasis gyvenimas – tai pažinti tave, vienintelį tikrąjį Dievą, ir tavo siųstąjį Jėzų – Mesiją“ (Jn 17, 3). Perskyra tarp sąvokos ir suvokinio, nuovokos ir absoliutaus supratimo tapo esminė atskleidžiant medijų teorijos principus, taip pat apmąstant Bažnyčią ir susijusius klausimus. McLuhan teigė, jog sąvokos religijoje ko gero neturi jokios reikšmės. Apie Dievą jis mąsto ne kaip apie sąvoką, bet kaip betarpišką ir visada esantį faktą – nenutrūkstančio dialogo galimybę. Tikėjimas, anot jo, yra suvokimo būdas, tiek pat tikras ir realus kaip kiti pojūčiai – rega, klausa ar lytėjimas – tik labiau dvasinis nei kūniškas (McLuhan 1999: XV). Pojūčiai, kaip žinome, nėra kvestionuojami: jei matai ar girdi, nebereikia savęs klausiti, ar taip iš tiesų yra. Tikėjimo slėpinius mes suprantame per regimus dalykus, pavyzdžiui, priimdami ostiją ją matome ir suvokiame (arba ne), jog tai yra Kristaus kūnas. Taigi visi mūsų kūniški pojūčiai panaudojami tikėjimo įgyvendinimui. Čia atsiskleidžia simbolinio mąstymo reikšmė tikėjime – per regimą suvokti neregimą.

Tačiau McLuhan niekad neparašė knygos apie savo tikėjimą, mat kruopščiai laikė savo asmeninį ir viešą gyvenimą atskirtus. Religinių klausimų nekėlimas diskusijose apie medijų poveikį, gali būti, turėjo techninę priežastį, mat, kaip ne kartą akcentavo McLuhan – „medija keičia pranešimo turinį“. Vis dėlto jo sūnaus parengtame iš visur surinktų filosofo pastabų, trumpų esė ir laiškų religijos tema rinkinyje „Medium and the Light. Reflections on religion“ atsiskleidžia itin įdomus religijos ir medijų teorijos ryšys.

1.2 Medijų teorijos ir krikščionybės ryšys

M. McLuhan teiginys „medija yra pranešimas“ tampa esminiu diskutuojant medijų teorijos ir krikščionybės ryšį McLuhan filosofijoje. Šis aforizmas, galima sakyti, tapo daugybės susijusių idėjų junginiu. Apibendrinant filosofo įžvalgas knygoje „Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai“ šis posakis gali turėti tokias reikšmes: 1) bet kurios medijos „turinys“ visuomet yra kita medija (McLuhan 1964: 36); 2) medijos turinys yra „tarsi sultingas mėsos gabalas, kurį nešasi vagis, norintis nukreipti į šalį protą saugančio šuns dėmesį“ (McLuhan 1964: 35); 3) bet kokios medijos pranešimas yra „masto, greičio ar struktūros pokytis, kurį ji padaro žmonių veikloje“ (McLuhan 1964: 27); 4) turinys yra poveikis individui ar kultūrai. Šis aforizmas leido suprasti, kad forma turėjo tokią pat, o galbūt ir dar didesnę reikšmę nei turinys, ir gali būti labai naudingas faktorius turinio analizėje.

M. McLuhan teigimu, žmogaus privatus ir bendruomeninis gyvenimas tapo informacijos procesu dėl centrinės nervų sistemos pratęsimo už jos pačios ribų – į elektroninę technologiją: „elektros šviesa nutraukė režimą – diena ir naktis, laukas ir vidus. Bet būtent tada, kai šviesa susiduria su jau esančiais žmogiškosios organizacijos būdais, išlaisvinama hibridinė energija. Automobiliai gali keliauti visą naktį, galima visą naktį žaisti kamuoliu, pastatas gali būti be langų. Žodžiu, elektros šviesos pranešimas yra visiškas pokytis. Ji yra gryna informacija be turinio, ribojančio jos transformuojančią ir informuojančią galią“ (McLuhan 1964: 67). Taigi tai vienas iš dviejų atvejų, kai posakis „Medija yra pranešimas“ gali būti suvoktas pažodžiui: „Elektros šviesa yra gryna informacija. Tai tarsi medija be pranešimo“ (McLuhan 1964: 26). McLuhan pastebi, jog „visai nesvarbu, ar elektra naudojama atliekant smegenų operaciją, ar žaidžiant vakare beisbolą. Galėtume teigti, kad šios veiklos tam tikra prasme yra elektros šviesos „turinys“, nes jos negalėtų vykti be elektros šviesos. Šis pavyzdys akivaizdžiai parodo, kad „medija yra pranešimas“, nes būtent medija modeliuoja ir valdo žmonių bendravimo bei veiklos mastą ir formą“ (McLuhan 1964: 27). Pabrėždamas, regis, sunkiai įsisąmoninamą elektros šviesos reikšmę, McLuhan sako, jog jos „pranešimas yra toks pat, kaip ir elektros energijos pranešimas pramonėje – visiškai radikalus, visur prasiskverbiantis ir decentralizuotas. Elektros šviesa ir energija atskirtos nuo jų pritaikymo, tačiau jos naikina laiko ir erdvės veiksnius žmonėms bendraujant, kaip tą daro radijas, telegrafas, telefonas ir televizija, kurdamos giluminį įsitraukimą“ (McLuhan 1964: 28). Galime manyti, jog elektros šviesa išvengia dėmesio kaip komunikacijos mediumas tik todėl, kad ji neturi jokio turinio.

Taigi McLuhan elektros šviesą iš tiesų laiko esminiu išradimu po Gutenbergo spaudos mašinos, pakeitusios visą žmogaus sąmonės sistemą. Jo manymu, „jei medijų tyrinėtojas pasvarstytų apie elektros šviesos medijos galią keisti kiekvieną laiko, erdvės, darbo ir visuomenės struktūrą, į kurią šviesa prasiskverbia ar su kuria susiduria, jis suprastų kiekvienos medijos galią

keisti gyvenimus, kuriuos ji paliečia. Išskyrus šviesą, visos kitos medijos pasirodo poromis, kur viena jų yra kitos „turinys“, maskuojantis abiejų veikimą (McLuhan 1964: 67 – 68). Tam tikra prasme toks iš pažiūros absoliučiai nešališko filosofo teiginys atrodo turįs dvasinę potekstę. Analizuojant vėliau išleistus McLuhan laiškus knygoje „Medium and the Light. Reflections on Religion“ prieiname prie įdomios išvados, jog savo medijų teorijoje kalbėdamas apie „šviesos“ reikšmę McLuhan iš tikrųjų sukuria paralelę tarp „klaidingos šviesos“ ir „teisingos šviesos“⁶.

Kalbant teologiškai Jėzus Kristus yra pasaulio šviesa: „Aš – pasaulio šviesa. Kas seka manimi, nebevaikščios tamsybėse, bet turės gyvenimo šviesą“ (Jn 8, 12). Tačiau antikristas krikščionybės filosofijoje taip pat siejamas su šviesa. Laiške korintiečiams jis apibūdinamas kaip „mokantis apsimesti šviesos angelu“ (2 Kor 11, 14) ir „kunigaikštis, viešpataujantis ore“ (Ef 2,1-2). Žinome, jog Liuciferio vardas, verčiant iš graikų kalbos, reiškia „šviesą nešantis“. Taip pat ir pats Kristus jį apibūdinamas sako: „Mačiau šėtoną, kaip žaibą krintantį iš dangaus“. Taigi Šventasis Raštas Kristų pateikia kaip teisingą šviesą, o šėtoną (antikristą) kaip klaidingą šviesą. Pažvelgus atidžiau McLuhan interpretacijos taip pat remiasi teologiniu pagrindu. Štai kelios filosofo mintys apie Kristų, kaip „pasaulio šviesą“ ir tiesą: „Įsikūnijimo akimirką visatos struktūra buvo pakeista. Visa kūrinija buvo perdaryta. Atsirado nauja fizika, naujas dalykas, naujas pasaulis“ (McLuhan 1999: 55). Taigi Kristaus inkarnacija suvokiama kaip akivaizdus Dievo buvimo ir tikrumo įrodymas. Kitoje citatoje religija pateikiama kaip neginčijama dieviškumo išdava: „Atskleistas ir dieviškai sutvarkytas religijos faktas neturi nieko bendro su žmogaus nuomone ar žmogaus atsidavimu (McLuhan 1999: 85). Lygindamas krikščionybę su kitomis religijomis McLuhan teigia: „[kitos religijos] turi visą bet kokio kito masinio kultūrinio pasiekimo žavesį. Įsikūnijimo akimirką jos visos *nublanke* ir taip yra iki šiol“ (McLuhan 1999: 87), kur „nublankimas“ iš esmės reiškia kitos, ryškesnės šviesos – Kristaus – pasirodymą. Palyginimui toliau pateikiami keli pasvarstymai apie antikristą kaip klaidingą šviesą: „*Elektrinės* informacijos „aplinkos“ būdamos visiškai nežemiškos skatina pasaulio kaip dvasinės substancijos iliuziją. Tai yra pagrįsta mistinio kūno faksimilė, akivaizdi antikristo manifestacija“ (McLuhan 1999: 72), sako M. McLuhan. „Šio pasaulio kunigaikštis yra puikus viešųjų ryšių specialistas ir medijų meistras, puikus elektros inžinierius, kurio esminė galia – būti mūsų aplinkoje nematomam. Būdama ignoruojama ši „aplinka“ yra neįtikėtinai galinga“ (McLuhan 1999: 93). Mūsų laikus McLuhan tapatina antikristo laikui: „Kai elektra leidžia visos informacijos vienalaikiškumą, tai yra Liuciferio momentas. [...]. Techniškai kalbant, amžius, kuriame mes gyvename, yra palankus Antikristui. Tik pagalvokite: kiekvienas asmuo gali tučtuojau būti pajungtas „naujam Kristui“ ir supainioti jį su tikruoju Kristumi (McLuhan 1999: 209). Taigi elektros šviesa ir audiovizualinių technologijų laikai McLuhan

⁶ Šią paralelę analizuoja ir R. M. Schuchardt esė „The Medium Is The Messiah. McLuhan's Religion and its Relationship to his Media Theory“.

prilyginami antikristui ir jo klaidinančiai šviesai. Audiovizualines technologijas lygindamas su Gutenbergo išradimu, privertusiu Romos dvasininkiją ir raštingus krikščionis suklypti iškilus iliuzijai apie „vidinę šviesą“ (aptariama kitame poskyryje), McLuhan kiek apokaliptiškai teigia, jog šių laikų žmonės dar labiau suklyps prieš mistinius elektros šviesos apžavus⁷ (McLuhan 1999: 72). Kaip pastebi R. M. Schuchardt, visos medijos buvo ne tik klaidinanti šviesa, bet ir apgaulingi mesijai. Šį faktą išvelgė ir V. Lenin, kuris 1918 m. per pokalbį su L. Krasin apie Rusijos „elektrifikaciją“ pasakė: „Leiskite valstiečiui melstis elektrai. Jis pajaus centrinės valdžios jėgą labiau, nei dangaus“ (Volkogonov 1994: 372) (Schuchardt: 2011). Taigi elektros technologijos jų nesuvokiančiam žmogui tampa naujuoju dievu.

M. McLuhan ne kartą mini aklumą, kurį sukelia naujosios technologijos, susidūrusios su žmogaus jutiminiu lauku ir sukurdamos naujas suvokimo erdves (McLuhan 1999: XXI). Filosofai ir psichologai ilgą laiką pojūčius laikė pasyviais patirties receptoriais ir ignoravo jų savybę kurti unikalius erdvės matus. Tyrimai buvo nukreipti į pojūčių mechanizmų analizę, o ne jų sukuriamas aplinkas (McLuhan 1999: 91). Tuo tarpu McLuhan neslėpė savo nuostabos dėl žmonių nenoro atkreipti dėmesį į medijų poveikį ir priešinimosi tam, ką jis pats savo studijomis atskleidžia: „Pyktį ir paniką, kai žmonėms atskleidžiamas tam tikros technologijos poveikis galima palyginti su piktu namo šeimininku, kurio vakarienę pertraukia kaimynas sakydamas, jog jo namas dega“. Tokį nusistatymą „jei Dievas mums tai davė, tai turi būti gera“ jis vadina protestantišku. Iš esmės šis priešinimasis gali būti grindžiamas ir tipine vakariečio laikysena, susijusia su priešišku, kai braunamasi į jo privatumą: „Žmonės tampa pikti, kai iškyla kažkas, ką jie ir taip žinojo. Mes susikuriame savo pašamonę ir piktinamės bet kuo kvailiojančiu su ja. Tirdamas medijų efektus iš tiesų tiriu visos žmonijos pašamoninį gyvenimą“ (McLuhan 1999: 92). Taigi patys suvokdami galimą medijų poveikį, mes tiesiog stengiamės tai nuo savęs paslėpti, nes jų priėmimas reikštų būtinybę keisti savo nusistatymus, elgesį, vertybes, o tai mums nėra patogiu. Panašiai yra ir su nuodėme: nujauciname, kas tai yra, bet nenorime žinoti tikrosios tiesos, nes tiesa suteikia laisvę, kuri priverčia rinktis (Gal 5, 13). Čia susiduriame su sąžine, kuri lenkia rinktis gėrį, tačiau greta to žmogus yra skaldomas vidinės polemikos tarp visuomenės nustatytos gerovės ir Dievo gėrio sampratos. Šis pasirinkimas yra nemalonus, taigi dažnai renkames tiesiog užmerkti akis. Pastebėtina, jog ikiraštiškose visuomenėse bet kokių technologijų poveikis visuomenei buvo tiriamas itin kruopščiai. To meto žmonės turėjo aiškų supratimą apie technologijų magines galias transformuoti žmogaus pasaulį, taigi priešinimasis inovacijai šiose visuomenėse buvo norma

⁷ Įdomu, jog prieš spausdinimo mašinos išradimą J. Gutenberg buvo metalurgas, gaminęs veidrodžius piligrimams keliaujantiems į Acheną. Šie veidrodžiai buvo pigūs rankiniai religiniai papuošalai, padaryti iš poliruoto metalo. Jų tikslas buvo sugauti „šventos šviesos“ spindulį, atsispindintį nuo ikonų ar kitų atvaizdų ir tokiu būdu parvežti namo piligrimo religinės patirties simbolį. Taigi fizinis mediumo panaudojimas (plg., sugauti „šventą šviesą“) turi turtingą ir painingą istoriją medijoms evoliucionuojant nuo religinio artefakto į Šventąjį Raštą ir į elektros medijas.

(McLuhan 1999: 128). Tuo tarpu McLuhan išreiškia gilią abejonę dėl to, ar teologai rimtai apsvarstė ir įvertino galingą elektros įtaką mums. Gyvename laiku, kai kultūra keičiasi kasdien, kai amžių galime nugyventi per dešimtmetį, taigi savo dvasinę ir fizinę būtį turime taikyti prie jos. Mūsų minties modelis paremtas pusiausvyra: viskas sugrįš prie normalaus tempo. Tačiau joks balansas neįmanomas šviesos greičiu, nei ekonomikoje, nei fizikoje, nei Bažnyčioje. Išėitį iš šios absurdiškos ir fatališkos chaoso situacijos McLuhan mato būtent medijų prigimties ir fundamentalių jų sukeltų pokyčių pažinime (McLuhan 1999: 46).

Taigi visų šiandieninių komunikacijos medijų pagrindu McLuhan laiko elektrą, kuri net ir neturėdama jokio turinio, jį suteikia kitoms medijoms, o ši sąjunga lemia neįtikėtiną jų poveikį kiekvienai visuomeninio ir asmeninio žmogaus gyvenimo sričiai. Medijų poveikis yra ignoruojamas dėl žmogaus juslių užblokavimo, sukeliančio pasyvumą dirbtinai sukurtų aplinkų atžvilgiu. Elektros šviesos, kaip esminio visą žmogaus sąmonę pakeitusio išradimo, reikšmė McLuhan filosofijoje atskleidžia įdomų ryšį tarp krikščionybės ir medijų teorijos. Tai vienas įrodymų, jog pastarosios ištakos iš esmės glūdi krikščioniškoje teologijoje. Sukurdamas paralelę tarp Kristaus kaip „teisingos šviesos“ ir antikristo kaip „klaidingos šviesos“, McLuhan nusako ir medijų ryšį su „klaidinga šviesa“ bei jų apokaliptinę vertę, kuri pirmuosiuose jo darbuose, regis, nebuvo įvardinta.

1.2.1 Formalusis priešastingumas medijų teorijoje ir religijoje

Kritikai pastebi, jog daugelis M. McLuhan medijų teorijos idėjų yra aiškinama remiantis aristotelišku formaliuoju priešastingumu. Aristotelis išskiria keturias priešastis: materialiąją, formaliąją, veikiančiąją ir tikslo, kurios lengvai pritaikomos viskam, kam reikia paaiškinimo. Pavyzdžiui, aiškinant bronzinės statulos gamybą, materialioji priešastis būtų tai, iš ko statula pagaminta – bronzos, veikiančioji priešastis paaiškintų pirminį kaitos šaltinį – statulos liejimo menas, tikslo priešastis nurodytų, dėl ko statula buvo gaminta (Stenfordo filosofijos enciklopedija). McLuhan svarbiausia formalioji priešastis, kurią Aristotelis sieja su mintimis, lūkesčiais ir jausmais, kurie turi būti patenkinti, kad žiūrovai atpažintų, kas skulptūra yra (pvz., pasakyti, kad tai yra „žmogus“ ar galbūt net atpažinti tam tikrą asmenį). Aiškindamas formalios priešasties prigimtį Eric McLuhan rašo: „Formali dailės kūrinio, poemos ar reklaminio skelbimo priešastis yra auditorija, kuriai tai buvo padaryta ir kurią tai turi paveikti“ (McLuhan 2011: 117). Jo teigimu, „Marshall McLuhan mintis apie mediumą kaip nematomą, visada esantį paslaugų ir anti-paslaugų sūkurį tiesiogiai siejasi su formaliuoju priešastingumu“ (McLuhan 2011: 129). Taigi formalioji priešastis iš esmės yra tai, ką McLuhan kalba apie medijų kuriamas aplinkas. Teigdamas, jog domisi socialiniais ir psichologiniais medijų efektais, tempo ir sąveikų pasikeitimais, sukeltais technologijų, McLuhan nukreipia į nuodugnią formaliosios priešasties studiją. Pastaroji protą ir

priežastį suprantą kaip dalinai socio-istorinius reiškinius, kurie juda per horizontus, nubrėžtus simbolinių formų ir komunikacijos technologijų. Pavyzdžiui, nereikės daug įrodinėti, kad raštingumas yra formali intelekto koeficientų priežastis, pinigai yra formali kyšininkavimo priežastis, o kalendoriai yra formali teisėtos pilnametystės priežastis (McLuhan 2011: 130). Formalioji priežastis yra susijusi su efektais ir struktūrinėmis formomis, ne su subjektyviais vertinimais. Kadangi formaliosios priežastys yra paslėptos ir „iš aplinkos“, jos sutelkia savo struktūrinę įtampą per sąveiką su bet kuo savo aplinkoje. Formalios priežastys visada paslėptos, tuo tarpu dalykai, kuriuos jos veikia, yra matomi (plg., TV karta buvo suformuota ne TV programų, bet visa persmelkiančio TV atvaizdo ar tiesiog paslaugos) (McLuhan 1999: XX - XXI). Aiškindamas dažnai nesuvokiamą medijų įtaką žmogui, McLuhan jas lygina su kalba. Tai yra neįtikėtinos aprėpties mediumas, kuriame dalyvaujame totaliai. Gimtoji kalba keičia mūsų pasaulio suvokimą: „Jei kalbėtume kinietiška, turėtume visiškai kitokius klausos, kvapo, lytėjimo pojūčius“ (McLuhan 1999: 79). Ko gero panašiai ir spauda, radijas, filmai bei TV tiesiogiai keičia mūsų suvokimo organus, net mums apie tai nežinant. Mes niekada iki galo nesuvokiame šių pasikeitimų. Naujosios komunikacijos medijos yra kompleksinės formos. Būtent jos, o ne idėjos ar sąvokos nulemia medijų poveikį mums (plg., laikraščio redaktoriai neturi nieko bendra su poveikiu, kurį mums daro šis laikraštis) (McLuhan 1999: 38). Formalioji priežastis, egzistuojanti dabartinėse technikos sąlygose, turi itin gilų santykį su mūsų jausmėmis. Nesvarbu, kas tai bebūtų – telefonas, radijas, spauda ar kuri kalba, neįmanoma sukurti technologijos formos, kuri neturėtų šio santykio su jausmėmis (McLuhan 1999: 39).

McLuhan pastebi, jog dauguma vakariečių, svarstydami medijų poveikį, mąsto tik iš veikiančiosios priežasties perspektyvos, kaip tai siūlė daryti Aristotelis. Veikiančiosios priežasties atveju priežastis būtinai pasirodo prieš efektą, o tai yra priešinga formaliosios priežasties atveju. Dabartiniame elektros amžiuje, kai viskas juda šviesos greičiu, mes turime apdoroti dalykus per dešinę smegenų pusrutulį – holistiškai, naudodami formaliąją priežastį. Pastarosios atveju efektai pasirodo prieš priežastis, taigi prieš kuriant tam tikrą mediumą svarbu iš anksto žinoti, koks bus jo poveikis vartotojams. Pavyzdžiui, mąstydami kairiuoju pusrutuliu mes instinktyviai klausiamo: koks yra radijo programos turinys? Filosofas pastebi, jog būtent tiesioginį, akivaizdų poveikį įprastai laikome pranešimu, pačiu svarbiausiu dalyku, tačiau tikrasis pranešimas yra ne turinys, o antriniai efektai, sukuriami paslaugų ir anti-paslaugų, kurių reikalauja tam tikras mediumas. Būtent tai apibūdina socialinius ir psichinius pasikeitimus, kuriuos sukelia mediumas jo vartotojų gyvenime (McLuhan 1999: 100 - 102). Tokia išvada McLuhan iš esmės teigia, jog nėra prasmės perdėti koncentruotis į pranešimo turinį, nes didžiausią poveikį mums daro pats mediumas. Ne „pranešimas“ yra technologijų turinys, bet pačios technologijos. Taigi pats mediumas, per kurį mes komunikuojame, turi daug didesnę vertę nei juo perteikiama žinia.

Aristotelis ir Tomas Akvinielis kalbėjo veikiančiosios priežasties lygmenyje, ne formaliosios, teigia McLuhan. Tai susikoncentravimas į krikščionybės turinį, o ne tikrąjį pranešimą, kurio esmė – „būti pajungtam į kitą asmenį“ (McLuhan 1999: 103). Taigi, galime manyti, jog formalioji priežastis yra mūsų buvimo pasaulyje būdas, mūsų gebėjimas „gyventi Kristuje“, ne tik persakyti ar paaiškinti jo žodžius. Evangelijoje apstu vietų, kur Kristus įvardijamas vietininko linksniu, kaip vieta (plg. „Juk mes jame gyvename, judame ir esame“ (Apd 17, 28)). Jėzus kalba apie ypatingą bendrystę tarp Jo ir Jį tikinčiųjų: „Pasilikite manyje, tai ir aš jūmyse pasiliksiu [...]. Aš esu vynmedis, o jūs šakelės“ (Jn 15, 4–5). Jis skelbia paslaptinę ir tikrą savo ir mūsų kūno bendrystę: „Kas valgo mano kūną ir geria mano kraują, tas pasilieka manyje, ir aš jame“ (Jn 6, 56). Šventose Mišiose aukos liturgijos krikščionys taria žodžius: „Per jį, su juo ir jame“, nurodančius, jog būtent Kristus yra žmogaus būties priežastis, esmė ir tikslas. Šis mistinio kūno slėpinys, kur Kristus yra galva, o Bažnyčia (t.y. visi pakrikštytieji) – kūnas, itin išsamiai ir vaizdžiai aiškinamas pirmajame Pauliaus laiške korintiečiams: „Kaip vienas kūnas turi daug narių, o visi nariai, nepaisant daugumo, sudaro vieną kūną, taip ir Kristus. Mes visi buvome pakrikštyti vienoje Dvasioje, kad sudarytume vieną kūną, visi – žydai ir graikai, vergai ir laisvieji; ir visi buvome pagirdyti viena Dvasia“ (1 Kor 12, 12 – 13). Buvimas mistinio kūno nariais kuria ypatingą ir tikrą krikščionių vienybę, žadina jų tarpusavio meilę ir naikina bet kokį pasidalinimą. Jėzuje Kristuje nėra distancijos ar atskirties tarp medio ir pranešimo – tai vienintelė situacija, kuomet galime teigti, jog mediu ir pranešimas yra vienas ir tas pats dalykas, figūra ir pagrindas susilieja. Vis dėlto tai tampa akivaizdu tik tuomet, kai krikščionybė išties gyvenama, kai Biblija perkeliama į kasdienį gyvenimą (McLuhan 1999: 103 - 104). Taigi McLuhan nori pasakyti, jog dažnai kalbame apie Šv. Rašto turinį manydami, jog tai yra pranešimas, kai iš tiesų turinys yra visi, kurie jį skaito. Visi Dievo žodžio „vartotojai“ yra jo turinys, tačiau tik nedaugelis geba išskirti tikrąjį pranešimą. Pranešimas yra Rašto poveikis mums, kitaip tariant – atsivertimas.

Taigi formalusis priežastingumas artimas ne tik McLuhan medijų teorijai, bet ir krikščionybei. Svarbiausias formaliosios priežasties bruožas – susiliejimas su aplinka ir iš to kylantis slaptumas. Formalioji priežastis yra susijusi su efektais, kurie pasirodo prieš priežastis. Šis faktas atliepia McLuhan aforizmo „medija yra pranešimas“ esmę: tikrasis pranešimas yra ne turinys, bet antriniai efektai – poveikis. Žvelgiant iš religinės perspektyvos formalioji priežastis yra krikščionio buvimo pasaulyje būdas, gebėjimas palaikyti ryšį su Dievu, gyventi Kristaus tiesa, ne tik logiškai suprasti jo žodžius. Jėzų Kristų McLuhan laiko unikaliu medio ir pranešimo susiliejimo tašku, kurie tikinčiajam gali tapti aiškūs tik suvokiant paslaptinę Kristaus – krikščionių – Bažnyčios kūno bendrystę. Formaliosios priežasties kontekste „pranešimas“ yra šv. Rašto poveikis žmonėms, t.y. – atsivertimas, lygiai kaip medijų atveju tikrasis pranešimas yra medijų sukelti pasikeitimai individualaus žmogaus sąmonėje ir visuomenėje.

1.2.3 Medijų teorijos ir religijos ryšys su Geštaltpsichologija

Figūros-pagrindo (figure-ground) santykis, savo išvadomis besisiejantis ir su formalioju priežastingumu, taip pat itin svarbus McLuhan medijų studijoje. Luko Evangelijoje randame žodžius: „Nukritusi į gerą žemę sėkla – tai tie, kurie klauso žodžio, išsaugo jį taurioje ir geroje širdyje ir duoda vaisių kantrumu [...]. Nėra nieko paslėpta, kas nebūtų atskleista, nieko slapta, kas nepasidarytų žinoma ir neišeitų aikštėn. Tad žiūrėkite, kaip klausotės“ (Lk 8, 15 - 18), į kuriuos dėmesį atkreipia ir M. McLuhan. Tie, kurie supranta Dievo žodį kaip nuostabią idėją ar konceptą, greitai netenka tikėjimo. Tuo tarpu tie, kurie Dievo žodį supranta kaip suvokinį, sąveikoje ir sutapime, yra reprezentuojantys „gerą žemę“. Katalikui neužtenka išgirsti Dievo žodį, širdis taip pat turi atsiverti Dievui. Tam, kad suvoktų Dievo Žodį, jis turi būti atvira širdimi ir apsišarvuoti kantrybe, kuri gimdo amžinojo gyvenimo viltį. Sėjėjo ir sėklos įvaizdis yra tiesioginė išankstinė nuoroda į geštalto teoriją. Teorija, grįsta formalioju priežastingumu, t.y. medijų stebėjimu ir jų kaip formalios valdžios vartotojams turėtojų aptarimu, kilo iš antikos, krikščioniškosios tradicijos, auditorijos studijų ir praktinio kriticizmo: „Medijų poveikio studija nukreipė mane į priežastingumo studijas ir buvau priverstas pasakyti, jog bet kokie inovacijų sukelti efektai juntami dar prieš pasirodant šiai inovacijai: „šių efektų visuma galiausiai ir tampa inovacija“ (McLuhan 1999:101). Tai puikiai pritaikoma tiriant Bažnyčios ir medijų santykį. Visos technologijos ir visos kultūros, senovės ir dabarties, yra mūsų betarpiškos erdvės dalis.

Pirmą kartą prakalbęs apie mediumą kaip pranešimą McLuhan teigia nežinojęs apie Geštalto teoriją, tačiau vėliau pastebėjo itin daug sąsajų. Geštalto teorijoje realybė pristato save protui kaip *figūrą*, atskirtą nuo *pagrindo*. Pirmiausia pastebime *figūrą* ir dažniausiai ji valdo visą mūsų sąmonės lauką. Vis dėlto *pagrindas* yra tiek pat ar netgi dar labiau svarbus, ypač tose srityse, kurios liečia mus pačius. McLuhan pateikia pavyzdį su automobiliu. Jei kalbate apie automobilį kaip mediumą, jūs nejudate į priekį, nes automobilis tėra *figūra*, atskirianti save nuo paslaugų teikimo aplinkos – greitkelių, naftos kompanijų, automobilių asamblėjos ir t.t.. Taigi tikrasis mediumas šiuo atveju būtų paslaugų visuma, kurią automobilis sukuria, arba dar geriau – pasikeitimai, kuriuos jis sukelia žmonių bendruomenėje. Automobilis kaip figūra nėra pranešimas. Šiaurės amerikiečiams paslėptasis *pagrindas*, tikrasis automobilio siunčiamas pranešimas, yra tai, ką jis padaro su mūsų privatumo pojūčiu. Kitaip tariant automobilio pranešimas yra – privatumas, intymumas, vienuma. Privatumas tapo įmanomas dėl didžiulio greitkelių tinklo, prieš kurį net Didžioji kinų siena ir Egipto piraminės atrodo mažyčiai. Taigi automobilis šioje paslaugų aplinkoje yra ne daugiau nei *figūra* (McLuhan 1999: 100). Ta pati geštaltų struktūra pritaikoma ir Gutenbergo spaudos mašinai bei kitoms medijoms. Radijo programa tėra *figūra*, kurios *pagrindas* – paslauga, taigi programa nėra žinutė. Tikroji žinutė yra ne tiesioginis medijos efektas, bet šalutinis. Būtent

šalutiniai efektai yra paslėpti, kaip ir *pagrindas*. *Figūra* (geštaltas) yra matoma, o *pagrindas* išlieka nematomas. Žmogiškoji nuovoka mus skatina dėmesį kreipti į *figūrą* ir ignoruoti jos *pagrindą*, kas iš esmės reiškia, jog niekada nesuvokiame tikrojo medių poveikio (McLuhan 1999: 100).

Kadangi elektros šviesa McLuhan buvo klaidinga šviesa, o Kristus – teisinga, garsusis jo aforizmas „medija yra pranešimas“ interpretuojant pažodžiui iš esmės absoliučiai teisingas tik vienu atveju – Kristaus. Kristus yra archetipinis šio posakio pavyzdys, kilęs iš tradicinės krikščionių įsikūnijimo doktrinos (McLuhan 1999: 82). Tai yra suvokiny, nes buvo apreikštas mažutėliams, o ne išmintingiesiems: „Aš šlovinu tave, Tėve, dangaus ir žemės Viešpatie, kad paslėpei tai nuo išmintingųjų ir gudriųjų, o apreiškėi mažutėliams“ (Lk 10, 21). Išmintingieji ir gudrieji, Rašto aiškintojai ir fariziejai žinojo per daug teorijų, kad ką nors suvoktų. Tokia pati nuovokos stoka pasireiškia ir medių atžvilgiu, kuomet žmonių turimos teorijos apie kaitą tiesiog kliudo suvokti šią kaitą. Galėtume galvoti, jog pasakymo „medija yra pranešimas“ krikščioniškoji išraiška būtų tokia: Evangelija – tai pranešimas, o mediumas – Bažnyčia, tačiau laiške A. Maruyama M. McLuhan teigia, jog „turinys“ yra pats vartotojas (McLuhan 1999: XXI). Teiginys aiškinamas per Luko evangelijoje aprašytą „klausymosi“ momentą: klausytojas, kuris turi ausis klausyti gali atsakyti į atskleistą žodį dėl savyje esančio turinio, savo būties turinio. Kadangi žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, dieviškasis žodis (turinys) jau yra mumyse, tačiau dėl nuodėmės pažeistos žmogaus prigimties, tampa sunku jį atpažinti ir priimti (Apaštalų darbų 16 – 17 skyriuose randame gerą pastebėjimą šiuo aspektu). Pats „pranešimas“ yra poveikis visuomenei, o jo reikšmė yra poveikis individui. McLuhan iškelia mintį, jog tikrasis Bažnyčios komunikuojamas pranešimas slypi šalutiniuose Kristaus įsikūnijimo efektuose, t.y. Kristaus skverbimasis į visą žmogaus egzistenciją. Tuomet, klausia jis, kur šioje realybėje save matome mes? Dauguma žmonių linkę vengti šio klausimo paprasčiausiai atsitraukdami į šalį. Pranešimas yra ten, tačiau jie nenori jo girdėti, taigi tiesiog perjungia save į kitą kanalą. Jie užhipnotizuoja save su figūra, ignoruodami pagrindą. Jie renkasi studijuoti žodį vietoje Kristaus keliamų klausimų kiekvienam žmogui (McLuhan 1999: 102).

Taigi Geštalto teorija, kaip ir formalusis priešastingumas puikiai paaiškina McLuhan teorijos esmę ir dominuojantį susitelkimą į tikrąją pranešimo turinio sampratą. Pagrindinės Geštalto teorijos sąvokos – *figūra*, kuri yra matoma, ir *pagrindas*, kuris išlieka nematomas – atspindi žmogui būdingą santykį su elektros medijomis. Dėl žmogiškosios prigimties netobulumo dėmesį kreipiame į *figūrą*, ignoruodami jos *pagrindą*, kas reiškia, jog niekada nesuvokiame tikrojo medių poveikio. McLuhan turiniu laiko patį vartotoją, kuris suvokęs Kristaus įsikūnijimą ir savo egzistencijos tapatumą su Kristaus, galėtų pažinti tiesą. Būtent tai prilygtų Bažnyčios krikščionims komunikuojamo pranešimo suvokimui.

1.3 Technologijos ir tapatybės kaita

Tam tikrą kultūrinę situaciją McLuhan sieja su jai būdingu sąmonės tipu: oraliniu – akustiniu arba raštišku – vizualiu, kurių transformacijas lėmė technologijos. Vakarietiškas pasaulis išgyveno du technologijų sukeltus postūmius į vizualumą (per rašto išradimą ir vėliau – spaudos) ir vieną postūmį į akustiškumą (per elektrą). Viduramžiai buvo paremti oralumu: nebuvo jokios perspektyvos, jokio požiūrio taško. Tai mozaika⁸, kuomet viskas vyksta tuo pačiu metu (jūs palapsniui prasiskverbiatete į tam tikrą sritį vis giliau ir giliau, bet viskas vyksta tuo pačiu laiku). Iki išmokstant skaityti ir rašyti pasaulyje nėra jokių horizontalių ar vertikalinių ašų, taigi neraštingas žmogus gyvena klausa paremtame pasaulyje, kur viskas vyksta vienu metu ir yra persipynę. Toks žmogus nerūšiuoja daiktų, nesistengia jų sudėlioti į vietas, nes jis pasitiki ne akimi, bet ausimi. Žinome, jog rašto atsiradimas yra ir civilizacijų atsiradimo sąlyga, taigi civilizacija – techninis įvykis. Atsiradus raštui pasaulis įgauna linijinę tvarką, viskas vyksta tam tikra tvarka, atsiranda seka. Alfabetas regimuosius sugebėjimus tobulina visų kitų pojūčių sąskaita. Būtent regimojo gebėjimo dominavimas sukuria ir civilizuotas vertybes (McLuhan 1999: 139). Panašiai ir E. Havelock teigia, jog Platono, kaip individualistinės Graikijos civilizacijos atstovo, kova prieš „gentinius“ poetus yra tiesioginė fonetinio alfabeto pasekmė (Havelock: 1963). Rašytis žodis, taip pat ir spauda yra gentiškumą ardanti jėga, o vizualinės formos suteikimas šnekamajai kalbai turi neįtikėtiną psichologinį efektą. Formalusis faktorius čia yra ne popierius ar pergamentas, bet pats „girdimo virtimas regimu“ veiksmas. Žmogus gali iširti užrašytus žodžius statiškai ir įgyti įprotį segmentuoti minties dėstymą. Tai suteikia jam galią atsitraukti nuo girdimosios genties struktūros. Dėl galimybės statiškai tirti informaciją, jis susikuria privatų pasaulį, atskirtą nuo genties. McLuhan pastebi, jog vakariečiui laikas kaip ir erdvė yra tolydūs ir vienodi, tačiau ikiraštiškam žmogui nėra dviejų vienodų laikų ar dviejų vienodų erdvių (McLuhan 1999: 140).

Postūmis į vizualumą pradėjo kairiojo smegenų pusrutulio dominavimo erą – loginės, nuoseklios, vizualinės kontrolės laiką. Tuo tarpu elektra į priekį išskėlė dešiniąjį pusrutulį, kuriame dominuoja oralumas ir akustiškumas. McLuhan pastebi, jog vizualus pasaulis virsta akustiniu, kai yra peržengiamos tam tikros ribos. Vakariečiui akustinis pasaulis visada atrodo kaip išsilaisvinimas į kitą, tinkamesnę dimensiją. Elektros transformacija iššaukia priešinimąsi senajai vizualinei kultūrai, nepaisant jos vertės ar aktualumo. Todėl ir psichinės ligos dabar gali būti gydomos žinant, kas jos iš tiesų yra – atsakas į žmonių sukurtas technologijas (McLuhan 1999: 136 - 137). Kai mums patinkantis tapatybės atvaizdas yra sugriaunamas naujos technologinės aplinkos arba „mūsų

⁸ Televiziją McLuhan taip pat vadina mozaikiška, nes čia pateikiama apie trys milijonai taškelių per sekundę. Techniškai valdydamas vaizdą žiūrovas nesąmoningai pakeičia taškų konfigūraciją į abstraktų meno kūrinį. Priešingai nei kine, vaizdas čia nepriimamas kaip paketas. TV vaizdas yra plokščia dvimatė mozaika, reikalaujanti giluminio įsitraukimo ir nepripažįstanti jokio delsimo (McLuhan 2003: 301).

gyvenimų grobikų, kurie turi naują ginkluotę“, iš pradžių mes kertame atgal įsigydami jų ginkluotę ir paskui ją vartodami. Tačiau perimdami šią priešą „ginkluotę“, mes ignoruojame faktą, jog tokiu būdu sugriauname savo ankstesnę tapatybę. Tai reiškia, jog sukuriame naujas jutimines aplinkas, kurios ištrina senuosius tapatybės atvaizdus. Bet kuri technologija, kuri silpnina tradicinę (įprastą) tapatybės atvaizdą, pažadina paniką ir įniršį, kurį mes vadiname „karu“ (McLuhan 1999: 92). H. Hertz teiginys „Atvaizdo pasekmė bus pasekmių atvaizdas“ (Hertz 1956: 2) atspindi mūsų tapatybės atvaizdo pasikeitimo, sąlygoto naujų technologijų atsiradimo, principą. Kol žmonės užsispyrę ignoruos pašamoninius ir paslėptus medijų padarinius mūsų psichikai ir visuomenei, šie veiksniai bus priskiriami „Dievo valiai“ (McLuhan 1999: 138). Elektros kultūroje nebėra praeities ir ateities, nes visa praeitis ir ateitis yra dabar. Dabar susiduriame su universaliomis patirties formomis. Kaip teigia B. Stiegler, technika sukonstruoja laiko sampratą – „dabartizmą“, kuris naikina individualumą bei tautiškumą. Remdamasis savo pirmtaku M. Haidegger jis sako, jog „dabartizmas“ yra laiko vulgarizavimas, nes juo nekonstituojama praeitis ir ateitis. Tuo tarpu žmogus tampa autentiškas tik susikoncentruodamas į ateitį (Stiegler 1998: 215). Remdamiesi McLuhan medijų teorija galime teigti, jog žmogaus poreikis viską pratęsti yra prigimtinis, o šis organinių dalių pratęsimas neorganinėmis – tai tam tikras žvilgsnis į ateitį.

Galime paklausti: kuo ateitis svarbi krikščioniui? Jaunimo Katekizme rašoma: „Mes esame žemėje, kad pažintume Dievą ir jį mylėtume, Jo valia darytume gera ir nueitume į dangų. Būti žmogumi – tai ateiti iš Dievo ir pas Jį grįžti“ (Youcat: 2011). Taigi krikščioniui ateitis – tai amžinasis gyvenimas. Galima sakyti, jog gyvenimas žemėje – lyg namų darbai, kuriuos žmogus turi atlikti, kad vėliau, po mirties, galėtų tęsti gyvenimą Dieve, kuris yra Amžinas (plg. 2 Mak 1, 25). Kasdieniai žmogaus pasirinkimai – tai priemonės, kuriomis realizuojasi žmogaus kelionė į amžinąjį gyvenimą: „Štai! Šiandien padedu prieš jus palaiminimą ir prakeikimą. Palaiminimą, jei paklusite Viešpaties, jūsų Dievo, įsakymams, kuriuos šiandien jums duodu, ir prakeikimą, jei nepaklusite Viešpaties, jūsų Dievo, įsakymams, bet trauksitės iš kelio, kurį šiandien jums duodu, eidami paskui kitus dievus, kurių nepažinojote“ (Įst 11, 26 - 28).

Spaudos pagreitėjimas leido sparčiai vystytis biurokratiniam centralizmui Bažnyčioje ir valstybėje, o elektros pagreitėjimas ištrypina organizacinės struktūros ešelonus ir kuria visišką decentralizaciją. Kuomet į spaudą orientuotas Renesanso individas save suvokia kaip fragmentuotą esybę, elektros žmogus save mato gentiškai susietą su visa žmonija (McLuhan 1999: 71 - 72). Šiandieninė „elektros situacija“ pabaigia tiek amžių kurtą Bažnyčios centralizmą ir distanciją nuo tikinčiųjų. „Magisteriumas yra patiriamas tuo pat metu visiškai „matomoje“ Bažnyčioje. Visiška Bažnyčios decentralizacija šaukiasi naujų autoriteto mokymo apraiškų“ (McLuhan 1999: 134). Perėjimas iš gentinio būvio, kur girdėjimas iš esmės reiškė tikėjimą, prie vizualinės sąmonės, kur regėjimas tapo pagrindiniu visa ko įrodymu, galima sakyti, sutrikdė žmogaus ir Dievo santykį,

kuriame Dievas yra suvokinys, o ne sąvoka. Galime prisiminti Kristaus žodžius „Tu įtikėjai, nes pamatei. Palaiminti, kurie tiki nematę!“ (Jn 20, 29), nusakančius krikščioniškojo tikėjimo esmę, kur tikėjimo pagrindas yra nenuginčijamas neregimojo Dievo buvimo suvokimas, o ne matomų įrodymų rinkinys. Tačiau elektra gražina žmogų į gentiškumą, kur regėjimas nebėra pagrindinė juslė. Taigi nepaisant anksčiau minėtų elektros technologijų ir antikristo sąsajų, elektros išradimas gražina žmogų prie pirminės gentinės sąmonės, kuri yra prigimtiniai artima ne tik žmogui, bet ir Bažnyčiai.

Krikščioniškasis konceptas apie visus žmones kaip mistinio Kristaus kūno narius tampa ypač aktualus technologinėse sąlygose. Krikščionio laisvė slypi kolektyvinėje laisvėje per mistinį Kristaus kūną – Bažnyčią. Elektros amžius taip suartino žmogų su visu pasauliu, kad nebeliko jokios individualios laisvės. Jis teturi kolektyvinę laisvę gentine kontekste. Žmogus viliasi, kad jis galiausiai ateis į „savęs supratimą“ per sakramentus ir atras individualią laisvę bendrystėje (McLuhan 1999: 84). Galime prisiminti E. Havelock pastebėjimą, jog privatus individas tebuvo artefaktas, t.y. nenatūralus darinys, kurio atsiradimą paskatino technologija – fonetinis alfabetas (Havelock 1963). Nepaisant to, kaip jau buvo minėta anksčiau, krikščionybė augo būtent alfabetinėje aplinkoje, taigi ji neabejotinai palaiko privačią, nepriklausomą metafizinę asmens būtį. Tuo tarpu dabartinė gentinė kultūra, konfrontuojanti su individualistine religija, tampa didele problema (McLuhan 1999: 85).

McLuhan kalba apie specifinį terminą – „International Motley“ (liet. „tarptautinis juokdarys“), apibūdinantį TV kartos įvaizdį daugelyje šalių. Tai tarsi drabužis, kurį užsivilkęs žmogus atsisako savo asmenybės tam, kad priimtų kolektyvinę tapatybę. Dėvėti jį reiškia pasinerti į šventinį sukūrį, perimti ypatingos kolektyvinės nuotaikos energiją (McLuhan 1999: 75). Šis drabužis kuria ryšį tarp individo ir grupės, tarp kasdienos ir ypatingos progos ar nuotaikos. Pasak McLuhan, yra viena pagrindinė aplinkybė, jungianti individą su grupe, tai – giliai slypinti nuoskauda. Šventinis šio rūbo dėvėjimas atspindi norą ištrūkti iš nuobodžios rutinos, o religiniu atveju nuoskaudos šaknys slypi pasaulio troškime susitikti su dvasia (McLuhan 1999: 76). Čia galime matyti ryšį su sekuliarizmu. TV kartos žmogus nenori priimti dvasingumo, į kurį veda Bažnyčia ir vienatinis Dievas. Krikščionybė akcentuoja asmeninį santykį su Dievu, nes tikroji meilė galima tik tarp dviejų asmenų ir už šio santykio kokybę atsakingi abu. Galime daryti prielaidą, jog būtent atsakomybės faktorius nulemia polinkį į kolektyvinę sąmonę: bendruomenėje nebelieka asmeninės atsakomybės. Nuoskauda, apie kurią kalba McLuhan, kildinama iš prigimtinio dvasingumo troškimo, yra nevaisingų jo paieškų išdava. Atsisakydamas savo tapatybės ir priimdamas kolektyvinę, žmogus užmaskuoja baimę pažvelgti į savo vidų, apsinuoginti ir taip atsiverti dieviškajam dvasingumui, ir paguodos ieško užsivilkdamas „šventinį rūbą“. Tuo tarpu katalikybė, kaip ne kartą savo knygoje mini M. McLuhan, reikalauja priimti viską arba nieko, būti

karštu, bet ne drungnu krikščioniu. Religinųjų tapimas pogrindžiu beveik išsipildžiusi McLuhan pranašystė, mat mūsų dienomis religija vis labiau stumiama į privačią sferą. Toks yra visuomenės, norinčios būti kolektyvinės sąmonės dalimi, siekis. Pastarasis susiformuoja dėl šiuolaikinio žmogaus nepajėgumo gyventi tiesoje, kuri iš esmės reiškia pasirinkimą to, kas yra gera pagal Dievo sampratą.

Taigi McLuhan išskiria dvi svarbiausias technologijų sukeltas sąmonės transformacijas: rašto ir spaudos paskatintą postūmį į vizualumą ir elektros postūmį į akustiškumą. Naujoms technologijoms keičiant dominuojančias jusles, sukuriamos naujos aplinkos, kurios drauge skatina ir žmogaus tapatybės kaitą. Bene svarbiausia McLuhan išvada šiuo aspektu galime laikyti faktą, jog žmogus nepastebi šio tapatybės pasikeitimo, nes šiuos pokyčius sąlygoja aplinka, kuri iš pradžių yra nematoma. Tokiu atveju visi medijų padariniai priskiriami „Dievo valiai“, bet ne pačių medijų prigimčiai. Šių transformacijų poveikis Bažnyčiai ir jos santykiui su žmonėmis taip pat labai svarbus. Elektra grąžina žmogų į gentinę santvarką ir parodo jo ryšį su visa žmonija, kas, sakykime, yra išties artima krikščionybei, tačiau drauge panaikinama individuali žmogaus laisvė, svarbi autentiškam krikščionio ryšiui su Dievu.

1.4 Hibridinės sąjungos – sąmonės nušvitimo laikas

McLuhan ne kartą akcentuoja, jog medijos sukuriamos kur kas anksčiau nei yra apmąstomos, o jų iškėlimas už mūsų ribų dažniausiai ir neleidžia jų apmąstyti. Medijos, kaip žmogaus tęsiniai, anot filosofo, yra veikimo, o ne suvokimo veiksniai, kurių kryžminimas (sujungimas) suteikia galimybę pastebėti jų struktūrinius dėmenis ir savybes (McLuhan 1964: 64). Taigi sąveikaudamos medijos sukuria naujas medijas, o šio virsmo akimirką galime vadinti tam tikru prašviesėjimu, kuomet žmogus gali suvokti medijų poveikį, t.y. pranešimo turinį. Viena ryškiausių hibridinių sąjungų, sukėlusią daugiausiai permainų, McLuhan laiko rašytinės ir žodinės kultūrų susitikimą, na o galingiausia XXI-ojo amžiaus medijų sąjunga ko gero galime laikyti internetą, kilusį iš rašto ir elektros technologijų susiliejimo.

McLuhan dažnai pavadinamas „pranašu“ taip pabrėžiant jo gebėjimą savo laiku nuspėti ateities technologines sąlygas. „Gutenbergo Galaktikoje“ McLuhan teigė, jog kitas mediumas bus mūsų sąmonės tęsinys. Televiziją jis naudos kaip savo turinį, o ne kaip aplinką ir pavers televiziją meno forma. Kompiuteris, kaip tyrinėjimo ir komunikacijos instrumentas, galėtų padidinti [informacijos] paieškos mastą, sunaikinti masinę bibliotekų struktūrą, atkurti enciklopedinę asmens funkciją ir pereiti į privačią sferą (McLuhan 1962). Taigi šioje knygoje McLuhan galima sakyti „išpranašavo“ interneto atsiradimą. Įdėmiau peržvelgę šią citatą atrasime ir daugiau nuorodų į mums žinomus interneto „komponentus“ (plg., teiginys „Televiziją naudos kaip savo turinį [...]),

pavers televiziją meno forma“ yra nuoroda į „youtube“ tinklalapį. „Informacijos paieškos padidinimą“ galėtume laikyti nuoroda į „google“ paieškos sistemą bei „žymas“, „enciklopedinės asmens funkcijos atkūrimas“ atliepia „wikipedia“ idėją). McLuhan terminas „globalinis kaimas“ puikiai apibūdina internetą ir žiniatinklį (World Wide Web). Internete fizinis atstumas yra mažesnis kliuvinys realaus laiko komunikacinėms žmonių veikloms, taigi socialinės sferos yra labai išplėtos dėl tinklo atvirumo ir paprastumo, leidžiančio žmonėms ieškoti internetinių bendruomenių ir komunikuoti su tais, kurie dalinasi tais pačiais interesais ir problemomis (CIOS/McLuhan Site). Kaip hibridinės sąjungos produktas ši technologija puoselėja mechaninio skirtybių susietumo idėją. Pagreitėjusi komunikacija ir žmonių gebėjimas skaityti, skleisti ir skubiai reaguoti į globalines žinias, verčia įsitraukti į vienas kitą ir geriau suvokti mūsų globalines pareigas. Prie tinklo prijungti kompiuteriai įgalina žmones sujungti jų žiniatinklio svetaines, o ši nauja tikrovė reikšminga formuojant naujas sociologines struktūras kultūriniame kontekste. Dauguma tyrimų parodė, jog padidėjęs atliekamų operacijų greitis skatina sąveikų tankumą, paversdamas socialinius tinklus techniniais socialinių pokyčių katalizatoriais. Per „globalinį kaimą“ žmonės peržengė savo kaimynystės ribas. Jie yra įtraukti į kompleksinį bendruomenės tinklą, besitęsiantį per miestus, nacijas ir vandenynus. Taip paprastai jungdamos „draugų draugus“ telekomunikacijos gali padidinti ir tarpusavio ryšių tankumą jau egzistuojančių socialinių grupių viduje (Wellman 2009). Vis dėlto McLuhan nesako, kad „globalinis kaimas“ ir elektroninės medijos kuria vieningas bendruomenes. Interviu su Gerald Stearn McLuhan teigia, jog jam niekada neatrodė, kad vienodumas ir ramumas yra „globalinio kaimo“ ypatybės. Toks būvis, anot jo, užtikrina maksimalų nesutarimą dėl visų dalykų, nes globalios gyvenimo sąlygos kuria didesnę pertraukiamumą, netolydumą, pasidalijimą ir skirtingumą (Stern 1969: 272). Vėliau McLuhan pradeda naudoti terminą „globalus teatras“, kad pabrėžtų perėjimą nuo vartotojų prie gamintojų, nuo išmokimo prie įsitraukimo, nuo darbo prie vaidmenų atlikimo, kas, galime teigti, yra ypač artima interneto kartai.

McLuhan antrina ir filosofas N. Postman, pateikęs nemažai įžvalgų apie technologijų ir religijos ryšį. Reikšdamas susirūpinimą dėl atsitraukimo nuo tikros autentiškos bendruomenės, jis aptarė, kuo internetas prisideda prie autentiškos bendruomenės baigties. Jis iškėlė klausimą, kaip žodžiai „bendruomenė“ ir „pokalbis“ yra vartojami interneto vartotojų: „atrodo, kad „bendruomenė“ dabar apibūdina žmones, kurie dalinasi panašiais interesais. Tai visiškai skiriasi nuo ankstesnės reikšmės, anot kurios, bendruomenė yra sudaryta iš žmonių, kurie galbūt neturi panašių interesų, bet privalo susitarti ir išspręsti jų skirtingumus vardan visuomeninės harmonijos“ (Postman 2000: 53). Postman klausia, koku mastu naujosios medijos skatina egoizmą ir todėl pakenkia „kolektyviniam jausmui“, be kurio demokratinė valstybės santvarka negali funkcionuoti? „Privalu suprasti, ypač tiems, kurie mano, kad elektroninis paštas ir internetas suteikia naujų galimybių bendruomeniškumui, kad mes gan atsainiai painiojame imitavimą su tikrove –

elektroninė bendruomenė tėra bendruomenės imitavimas. Tikra, funkcionali politinė bendruomenė reikalauja žmogaus balso atvirumo ir tiesumo, susidūrimo akis į akį ir gyvos skirtingų požiūrių išraiškos bei neatidėliotino veiksmo galimybės“ (Postman 2000:153).

Taigi naujųjų medijų palaikoma „globalaus kaimo/ teatro“ atmosfera iš pagrindų pakeitė autentiškus bendruomeninius ryšius, tačiau tuo pat metu naujosios elektros medijos, kurių naujausia forma galime laikyti internetą, funkcionuoja įtraukdamos visas žmogaus jusles ir reprezentuoja naują, „išganomąjį“ žmonijos raidos etapą. Technologijų terpė, skatinanti visų žmogaus prigimties galių funkcionavimą, turi savaime išlyginti žmogaus juslių disproporcijas ir harmonizuoti jų veikseną. Naujųjų technologijų laikmetis išsiskleis tikrąją jų prigimtį – jos išties išlaisvins žmogų iš prigimties ribotumo varžtų ir plėtos ją tobulinimo linkme. Ši misija, galime manyti, patikėta ir internetui.

1.5 Technologiniai virsmai ir Bažnyčia

Šiame poskyryje plačiau aptariama dviejų esminių technologijų – spaudos ir elektros – poveikis Bažnyčiai, jos santykiui su tikinčiaisiais ir pastarųjų santykiui su Dievu. Gutenbergo aparatą ir mikrofoną pats M. McLuhan pasirenka kaip pavyzdžius – iliustracijas, kaip technologijos keičia žmogaus sąmonę ir tapatybę, kokią įtaką padaro jo pasaulėvaizdžiui. Nors pirmosiose savo knygose McLuhan mažai teužsiminė apie šių medijų įtaką krikščionybei, vėlesniuose jo laiškuose ir esė jau atsigręžiama ir į šį medijų poveikio tyrimo aspektą.

1.5.1 Gutenbergas ir Bažnyčia

McLuhan teigia, jog norint paaiškinti, kas šiuo metu dedasi Bažnyčioje, Gutenbergą reikia aptarinėti daug platesniu kontekstu, kaip paskutinį vizualumo lygmenį. Šioje vietoje svarbu atsigręžti į Senovės Graikijos kultūros etapus. Iki rašto gyvavusi kultūra pasižymėjo maginiu kalbos naudojimu, akustiniu pasaulio suvokimu, kur daiktai egzistavo ir judėjo vienas per kitą. Įvedus alfabetą, iškilo mąstytojai, norėję, jog viskas būtų logiškai sujungta. Vizualus alfabeto žmogus deklaravo, jog viskas yra statiška ir pastova. Nepaisant to, jog toks poslinkis buvo didžiulė revoliucija, tai paveikė nedidelę dalį žmonių, nes tik nedaugelis mokėjo skaityti. Tokiu būdu ir Bažnyčia atrado save įkūnytą kultūroje, kuri privilegijavo pastovumą ir vientisumą, kurioje nebuvo vietos komunikacijai ir diskusijai. Bažnyčia, kuri reikalauja iš žmogaus nuolatinės širdies kaitos, dvasinio tobulėjimo, apsigaubė vizualine kultūra, kuri pastovumą laikė didesne vertybe už visas kitas (McLuhan 1999: 49).

Gutenbergio revoliucija kiekvieną žmogų pavertė skaitytoju, nes tekstai pamažu tapo prieinami kiekvienam. Panašiai kaip automobilis mūsų laikais, visam gyvenimui suteikdamas greičio sugriovė tradicinę žmonių bendrystę, taip ir spausdinta knyga visiškai perkeitė senosios žmonių bendruomenės įvaizdį – tai buvo pirmasis žingsnis pagreitinti žmonių santykius. Spauda išprovokavo ir nacionalizmą, nes kiekvienas galėjo ne tik išgirsti, bet ir pamatyti savo gimtąją kalbą, tad vizualios sąlygos tapo pagrindu nacionalinio identiteto suvokimui. Akis suteikia kiekvienam žmogui galimybę turėti savo asmeninį požiūrį ir jo laikytis, taigi Gutenbergas pabrėžia laiko ir erdvės skirtį. Šių dienų žmogui gali būti sunku suvokti, kodėl asmeninis požiūris gali turėti neigiamų pasekmių, tačiau McLuhan teigia, jog tuomet žmogus gali užsisklęsti savyje vien egocentrine ir psichologine šio žodžio prasme, bet ne dvasine (McLuhan 1999: 47). Taigi kiekvienas žmogus tikėjimo doktrinas gali apmąstyti vienas bei susidaryti asmeninį požiūrį, kas iš esmės buvo neįmanoma, kol veikė rankraštinė tradicija, o minties perdavimas vyko oraliniu būdu. Galime teigti, jog Gutenbergio aparatas buvo impulsas sekuliarizmo plitimui, pasireiškusiam objektyvios tiesos ir gėrio mato išnykimu bei žmogaus, o ne Dievo pastatymu visa ko centre. Sekuliarizmo išdava galime laikyti ir instrumentinį požiūrį į žmogų bei jo vertinimą pagal naudingumą, kuris esąs visiškai priešingas krikščioniškajam žmogaus vertės suvokimui, dieviškos žmogaus prigimties teigimui. Šioje vietoje galime prisiminti N. Hawthorne romaną „The Scarlet Letter“, pasakojantį apie puritoniškoje santvarkoje gyvenančią moterį, kuri yra apkaltinama neištikimybe ir dėl to paženklinama „A“ raide. Šia idėja apeliuojama į puritonišką žmonių klasifikaciją pagal kiekvieno požiūrį, nuomonę, elgesį, kylančią iš vizualinės vertybių santvarkos.

XVI amžiuje Gutenbergas suteikė tokią vizualią reikšmę dialektui (gimtajai kalbai), kad šis tapo mūsų psichinio, politinio ir dvasinio pasidalinimo priežastimi. Tai itin pastebima protestantizme (McLuhan 1999: 142). Tautinės liturgijos poreikis kilo būtent dėl spaudos atsiradimo, kuri, kaip buvo minėta, pastūmėjo žmones į individualizmą ir nacionalizmą. Su spauda prasidėjo ir Biblijos komentavimo iš sakyklos tradicija (tekstinė egzegezė). Būtent spaudos iškeltas vizualumas tapo kunigo atsisukimo į tikinčiuosius šv. Mišių metu protestantų Bažnyčioje priežastimi. Vis dėlto, kaip pastebi McLuhan, iš pradžių šios praktikos buvo atmetamos katalikų iki XX a. pradžios (McLuhan 1999: 142). Katalikų Bažnyčia spausdintą knygą pavertė vienodumo ir centralizacijos instrumentu tiek liturgijoje, tiek edukacijoje. Tai, kokia tvarka bažnytinėje architektūroje viskas buvo išrykiuota (kunigas, patarnautojai, tikintieji), pakluso vizualinėms taisyklėms. Lotynų kalba, nors ir nevartojama daugelio žmonių, buvo labai svarbi. Cituodamas T.S. Eliot McLuhan kalba apie „girdimąją vaizduotę“, kuri turi padėti suvokti lotynų kalbos įtaką. „Girdimoji vaizduotė“ yra garso ir ritmo pajauta, besiskverbianti giliau sąmoningų minties lygmenų ir jausmų. Tai grimzdimas į labiausiai primityvų ir užmirštą, sugrįžimas į kilmę ir kažko gražinimas

atgal, pradžios ir pabaigos siekimas (McLuhan 1999: 143). Tad lotynų kalba aukojamos šv. Mišios, jungdamos dabartį su ateitimi, turi tam tikrą sakralumo atspalvį, išties keičiantį įsitraukimo laipsnį.

Taigi Gutenbergo spaudos mašina, smarkiai pagreitindama komunikaciją, pakeitė visą žmonių bendruomenės modelį. Spaudos sukelta nacionalizmo banga Bažnyčioje pasireiškė tautinės liturgijos poreikiu. Knygos išprovokuotas individualizmas ir galimybė turėti savo asmeninį požiūrį, tapo impulsu krikščionybei priešingo sekuliarizmo plitimui, pasireiškusiam objektyvios tiesos ir gėrio mato išnykimu. Vizuali vertybių santvarka tapo visos bažnyčių architektūros pagrindu ir kunigo atsisukimo veidu į tikinčiuosius protestantų Bažnyčioje šv. Mišių metu priežastimi. Visi šie pasikeitimai iš esmės bylojo ne tik apie atskirų visuomenės struktūrinių dalių pokyčius, bet ir žmogaus sąmonės transformacijas.

1.5.2 Mikrofonas ir Bažnyčia

Bene didžiausią įtaką religijos komunikacijai po Gutenbergo padarė mikrofonas. Bažnyčia ilgai pripažino principą „lex orandi, lex credendi“, nes tai, kaip mes meldžiamės parodo, kuo mes tikime. Tad ne vien šlovinimo žodžiai perduoda pranešimą, bet ir pati forma savarankiškai. Mikrofonas pakelia kalbėtojo balsą ir verčia jį į skaitmeninį signalą, kurį nusiunčia į garsiakalbį ir šis pagamina panašų garsą. Klausytojas negirdi originalaus kalbėtojo balso, tik balso kopiją, kurią pagamino elektra paremta technologija. McLuhan kalba apie mikrofoną, kaip visų šiuolaikinių medijų būtiną elementą, itin reikšmingą daugelyje mūsų gyvenimo situacijų. Be jo nebūtų nei radijo ar televizijos, nei telefono, neįmanoma būtų ir kone visa muzikinė veikla. Jei Gutenbergas paskatino gimtosios kalbos iškilimą vizualinėje formoje, tai mikrofonas sukūrė visiškai naują akustinį pasaulį, pasitelkdamas gimtąsias kalbas. Visos elektrinės medijos buvo nukreiptos į gimtosios kalbos „sustiprinimą“ šnekamosiomis, ne literatūrinėmis formomis. Šnekamoji kalba (oralinė tradicija) yra daug daugiau nei sutartinė minčių perdavimo priemonė. Kalba yra užkoduota kolektyvinio suvokimo forma ir daugelio žmonių išmintis. Tai yra didelis organinis ir kolektyvinis mediumas, kuris asimiliuoja ir organizuoja kasdienės patirties chaosą. Tai sąmoningas „girdimosios vaizduotės“ organas (McLuhan 1999: 145). Elektroninėje aplinkoje, kur informacija juda akimirksniu ir masiškai, vienintelė mums suprantamos santvarkos forma yra paremta klausia. Santykiai tarp daiktų ir mūsų juslių yra įkūnyti kalboje, tad pasižymi neišsemiamumu, o tam tikro laikmečio technologija atveria šios neišsemiamos analoginės intuicijos ir patirties atsargų dalį. (McLuhan 1999: 39). McLuhan teigimu, mikrofonas, kaip elektrinės medijos pavyzdys, parodo aiškia skirtį tarp viešo ir privataus dalyvavimo įvykyje. Auditorija ir mikrofonas susijungia, sukurdami tam tikrą „garso burbulą“, kuris visus įtraukia. Tokia yra akustinės erdvės prigimtis, kurios centras gali būti visur, o ribos lieka neaiškios (plg. be mikrofono kalbėtojas yra viename

centre, tuo tarpu su mikrofonu jis tuo pat metu yra visur). Mikrofonas yra neatskiriamas nuo tam tikro „padidinimo“, kuris pakeičia kalbančiojo ryšį su auditorija (McLuhan 1999: 110 - 111). Knygoje „Laws of Media“ McLuhan teigia, jog žmonėms kalbant telefonu ar esant „eteryje“, jie netenka fizinių kūnų, bet yra išversti į abstrakčius atvaizdus. Jų fiziniai kūnai yra visiškai nereikšmingi naujomis sąlygomis. Bekūnis elektroninių medijų vartotojas apeina visus ankstesnius erdvinius apribojimus ir dalyvauja daugelyje vietų tuo pačiu laiku kaip nuo kūno atskirtas intelektas. Šis gebėjimas jį pastato vienu žingsniu aukščiau angelų, kurie vienu metu gali būti tik vienoje vietoje (McLuhan 1988: 71 - 72). Šv. Mišiose kūniškos būtybės dalyvauja įkūnyto Dievo garbinime. Tuo tarpu elektros medijos perša mintį, jog kūniškumas nėra svarbus. Garso sistema išties gali priversti jaustis taip, lyg kalbėtojo balsas viršija įprastas erdvės ir laiko ribas. Taip pat ir klausytojai gali susidaryti įspūdį, kad šis balsas yra kažkur, kur iš tiesų nėra. Kadangi balsas buvo „išvaduotas“ iš kūniškų apribojimų, mikrofonas „praneša“, kad bekūniškumas nėra svarbus, arba, kad jo apribojimai tėra techninės problemos, kurios gali būti ištaisytos. Taigi būdamas visur tuo pačiu metu elektros amžiaus žmogus neturi kūniškos būties, o tokia bekūnė būtis yra didžiulė priešara ir grėsmė „įkūnytai“ Bažnyčiai (McLuhan 1999: 50), mat krikščionybės centras yra inkarnacija: istorinis faktas, kad Dievo Sūnus priėmė žmogaus prigimtį Jėzaus asmenyje, o Bažnyčios misija yra išplėsti ir išsaugoti Įsikūnijimą laike ir erdvėje.

Lotyniškų Mišių katalikų Bažnyčioje panaikinimas, teigia McLuhan, buvo mikrofono pastatymo ant altoriaus pasekmė. Kalbant McLuhan terminais, lotynų kalba yra šaltas mediumas, pasireiškiantis klausytojo įsitraukimu. Mistinė atmosfera, kurią sukuria lotynų kalba, reikalauja tikinčiųjų įsitraukti į liturgiją ir komunikaciją su Dievu. Tuo tarpu įvedus mikrofoną nebebuvo prasmės ypač garsiai kalbėti kalba, kurios niekas nesupranta (McLuhan 1999: 112). Lotynų kalbos pakeitimas gimtosiomis paskatino atsipalaidavimą ir įsitraukimo mažėjimą, ką McLuhan apibūdina kaip „dvasinę dykvietę“ (McLuhan 1999: 110). Filosofas teigia, jog tai leidžia žmonėms būti užhipnotizuotiems vizijos apie turinį, kaip šio sakralaus įvykio esmę; verčia sustoti ties figūra, nesuvokiant pagrindo – tikrojo pranešimo (McLuhan 1999: 147). Dar vienas mikrofono padarinys – kunigo atsisukimas veidu į tikinčiuosius šv. Mišių metu katalikų Bažnyčioje (McLuhan 1999: 112). Garsui sklindant iš kelių kolonėlių vienu metu pasikeičia ir distancija tarp kunigo bei auditorijos. Pastaroji yra betarpiškame ryšyje su kalbėtoju (McLuhan 1999: 114): „Kai kunigas pasisuka veidu į tikinčiuosius, jis užsideda juos kaip savo kolektyvinę kaukę, lygiai taip, kaip pasisukdamas į altorių, jis užsideda dievišką antgamtinės valdžios kaukę“ (McLuhan 1999: 135). Vis dėlto ryšys su kalbėtoju (kunigu) anaipol nereiškia įsitraukimo į komunikaciją su Dievu, mat liturgijos turinio supratimas iš tiesų nėra pačių šv. Mišių prasmės suvokimas.

Akustinis išdidinimas perkrauna mūsų girdimąjį jutiminį kanalą, mažindamas dėmesio trukmę regimosios ir privačios liturgijos patirčiai, taip pat kaip architektūrinės erdvės izoliuoja asmenį „garso burbulė“. Privatus tapatumas yra sumažinamas ir sulyginamas (plg. giedant himną individualios giedojimo pastangos iš tikrųjų tampa susijungimo su kitais priemone) (McLuhan 1999: 113). Taigi mikrofono, kaip ir kitų elektrinių medijų atveju, žmogus nebemato jo nykstančios tapatybės, nes yra giliai įsitraukęs į kitų žmonių gyvenimus. Išnykus laiko ir erdvės riboms, per daug žinome vieni apie kitus, tapome apkrauti kitų žmonių problemų, įsitraukę į jų rūpesčius, atsakingi už vieni kitus. Elektros amžiuje, kai technologijos praplėtė mūsų centrinę nervų sistemą ir susiejo mus su visa žmonija, o visą žmoniją – su mumis, mes neišvengiamai iš esmės dalyvaujame kiekvieno savo veiksmo padariniuose. Nuošali ir atsiribojusi vakariečio – rašto kultūros žmogaus – laikysena yra nebeįmanoma (McLuhan 2003: 24). McLuhan iškelia vieną itin svarbų individualios tapatybės netekimo padarinį, tai – moralinis „laisvumas“ ir vangumas. Identiteto praradimas, sako jis, reiškia aiškiai išreikštų tikslų praradimą, lydimą troškimo atlikti daugybę vaidmenų kitų žmonių gyvenimuose. Tai susiję su poreikiu būti reikalingiems, kuomet neturime savo asmeninės tapatybės, tik kolektyvinę. Tapatybės praradimas taip pat reiškia dvasinių pašaukimų mažėjimą, o moralinis „laisvumas“ – poreikio eiti į bažnyčią mažėjimą (plg. anksčiau daug žmonių eidavo išpažinties, mažai – komunijos, dabar tik keli eina išpažinties, o dauguma – komunijos) (McLuhan 1999: 115 – 116). Žmogaus tapatybė, remiantis Biline samprata, tai žmogaus asmens atitikimas Dievo paveikslui, kylantis iš žmogaus sukūrimo „pagal Dievo paveikslą ir panašumą“ (Pr 1, 26). Žmogaus gyvenimo uždavinys – tapti vis labiau panašiu į Dievą, laikantis krikščioniškų moralinių nuostatų ir prigimtinio įstatymo. Katalikų Bažnyčios Katekizme skelbiama: „„Dieviškasis bei prigimtinis“ įstatymas žmogui rodo kelią, kuriuo eidamas jis darytų gera ir pasiektų savąjį tikslą. Prigimtinis moralinis įstatymas skelbia pirmuosius ir esminius moralinį gyvenimą tvarkančius priesakus. [...] Pagrindiniai šio įstatymo priesakai išdėstyti Dekaloge.“ (KBK I. Prigimtinis moralinis įstatymas). Taigi šio įstatymo nesilaikymas toliau žmogų nuo panašumo į Dievą siekinio, kai jis kliaujasi kolektyvinėmis vertybėmis, kurios yra nustatytos pačių žmonių ir gali priklausyti nuo konkretaus laiko moralinio nuosmūgio lygio.

Bažnyčios ir graikiškosios – romėniškosios kultūros nuopolį M. McLuhan vadina deromanizacija. Lėtos komunikacijos formos centralizuoja, tuo tarpu bet koks komunikacijos pagreitinimas iššaukia decentralizaciją. Pirmuoju atveju informacija yra lokalizuota, o sprendimų priėmimas užima centrinę poziciją. Įsikišus elektros technologijai informacija tampa prieinama visur tuo pačiu metu, taigi sprendimų priėmimas gali vykti tiek centre, tiek periferijoje (plg., prezidentas neturi būti Vašingtone, o popiežius neturi būti Romoje). Žmonės šiuo atveju desperatiškai siekia, kad būtų išlaikytos senosios formos, senieji atvaizdai, kas neišvengiamai pareikalauja daug energijos ir niekas, išskyrus menininkus ir šventuosius, kurie supranta juslinio

suvokimo pokyčius, nebegyvena dabarties momentu (McLuhan 1999: 54). Romos katalikų Bažnyčios deromanizacija iš tiesų yra „eletrifikacija“. Kai viskas vyksta taip greit, nebelieka hierarchijos, tik „globalus teatras“, kur rolės atlikimas svarbiau už tikslų siekimą. Vienintelė katalikų Bažnyčios rolė – išgelbėjimas (McLuhan 1999: 55 - 56).

Taigi mikrofonas daugeliu savo savybių puikiai atspindi elektrinių medijų poveikį žmogaus pasauliui. Tai taip pat bene didžiausią įtaką po Gutenbergo religijos komunikacijai padariusi priemonė. Faktas, jog klausytojas per garso kolonėles girdi tik techniškai perdirbtą kalbėtojo balso kopiją iš esmės keičia kalbančiojo ryšį su auditorija, taip pat ir kunigo su tikinčiaisiais. Sukurdamas visiškai naują akustinį pasaulį per gimtųjų kalbų įvedimą į liturgiją ir jų „išdidinimą“ mikrofonas paskatino susitelkimą į loginį turinio supratimą, o ne tikrąjį pranešimą, kaip ir kitos elektros medijos, paskatino ryšį su auditorija, bet ne Dievu. Dalyvavimas šv. Mišiose tapo viešas, nebe privatus. Specifinė kalbančiojo situacija – pasklidimas ervėje neturint kūniškos būties tapo prieštara krikščionybei, kurios pagrindu laikomas įsikūnijęs Kristus. Užsidarymas „garso burbulė“ skatina kolektyvinę sąmonę bei individualios tapatybės netekimą, kurie iššaukia moralinį liberalumą. Toks tapatybės modelis yra priešingas krikščioniškajam, nes nebeatitinka pamatinio kataliko siekio siekti panašumo į Dievą, laikantis moralinio įsakymo.

1.6 Krikščionybės komunikacijos ir liturgijos ateitis

Svarstant religijos komunikacijos per šiuolaikines medijų priemones galimybes, svarbu aptarti ir M. McLuhan nuomonę apie krikščionybės ateitį elektrinių medijų pasaulyje. Autorius teigia, jog jauni žmonės dažnai renkasi budizmą vietoje vakarietiškos dvasingumo formos, nes trokšta būti panardinti į „tai“, prarasti savo individualumą (McLuhan 1999: 95). Radijas, telegrafas, telefonas ir televizija kuria giluminį įsitraukimą, kuris reiškiasi ne vien kaip šių technologijų savybė, bet ir adresato (žiūrovo) poreikis. Galima sakyti, jog šiuolaikiniam žmogui įsitraukimas būtinas, idant jis patenkintų V. Flusser aprašytą komunikacijos būtinybę⁹. McLuhan pastebi, jog dėl elektros technologijų atnešto greičio ir „visko vykimo tuo pat metu“, jaunimas nekenčia didybės ir renkasi mažas erdves. Didžiulė bažnyčia asocijuojasi su didelėmis mokyklomis, didelėmis metro stotimis, o buvimas mažos grupės nariu suteikia visišką įsitraukimą, artimą ryšį, vienalaikiškumo jausmą. Tai gentys, vienijamos ne vizualumo, bet oralumo dominavimo. Tai sinchroninė kultūra,

⁹ V. Flusser komunikaciją vadina dirbtiniu procesu, besiriamiančiu į tam tikrą kodų sistemą sudėliotais simboliais. Šie simboliai reikalingi tam, kad žmogus tiesų tiltus tarp savęs ir pasaulio ir tokiu būdu suteiktų jam prasmę. Komunikacijos teorija kaip mokslas tiria nenatūralius žmogiškosios būties aspektus. Kodai (ir simboliai, kurie juos kuria) tampa antrąja prigimtimi, antra tikrove ir vis labiau užgožia pirminę prigimtį. Žmogaus komunikacija yra meninė technika, siekianti priversti mus užmiršti brutalų gyvenimo beprasmiškumą, pasmerktą vienatvei ir mirčiai (Flusser 2002: 3, 8). Taigi komunikacija kaip medija yra mūsų antroji prigimtis, kuri buvo sukurta siekiant kovoti su gamta bei suteikti pasauliui prasmę.

priešinga diachroninei, kuri yra paprasta ir linijinė. Tokių grupių nariai stengiasi perimti visas kolektyvines vertybes ir nenori turėti nieko bendra su vizualiniu pagrindu skirstomomis vertybėmis ir interesais (McLuhan 1999: 96). Jaunimas priima muzikos DJ autoritetą, nes jie turi gebėjimą visus pajungti ypatingai vibracijai unisonu. Naujosios kalbėjimo ir mąstymo formos bei stiliai, prie kurių visi taikosi, yra akustiniai. Pasikeitė visa komunikacijos idėja, sako McLuhan. Žmonių veikimas nebesiremia principu „pirma pamačiau, tuomet darau“. Svarbiausia pajungti save į tinkamą dažnį, prisitaikyti prie kitų ir veikti drauge. Niutono pasaulyje komunikacija veikė per sąsajas, tuo tarpu elektros pasaulyje vietoje sąsajų turime atskirus lygius, kurie vibruoja drauge arba yra disharmonijoje. Galime turėti visus reikiamus titulus ir laipsnius, tačiau būti visiškai kitame dažnyje (McLuhan 1999: 97 - 98). Apie panašią komunikaciją kalba ir Kristus, klausymą priešindamas girdėjimui. „Žiūrėkite, saugokitės fariziejų raugo ir Erodo raugo. [...]. Turite akis, ir nematote; turite ausis, ir negirdite?!“ (Mk 8, 15 – 18). Rašto aiškintojai čia tēra klausytojai, žvelgiantys į tekstus ir nieko nesuprantantys. Svarbu tai, jog Dievo žodžio girdėjimas prilyginamas jo vykdymui – tai yra tikrasis buvimas tape pačiame dažnyje („Manosios avys klauso mano balso; aš jas pažįstu, ir jos seka paskui mane (Jn 10, 27)). Žinome, jog rusų kalboje klusnumo dorybė įvardijama žodžiu *послушание* ir yra gimininga žodžiui „klausyti“ *слушать*. Taip pat ir lietuvių kalboje sakome „klausyk manęs“ omenyje turėdami „elkis taip, kaip sakau“. Dar toliau Jono evangelijoje Jėzus sako: „Už avis aš gulda savo gyvybę. Ir kitų avių dar turiu, kurios ne iš šios avidės; ir jas man reikia atvesti; jos klausys mano balso, ir bus viena kaimenė, vienas ganytojas“ (Jn 10, 15 – 16). Taigi klausantieji, bet negirdintieji yra ne iš Kristaus kaimenės – tai pagonys arba tie, kurie apsimeta krikščionimis, kaip tai darė Rašto aiškintojai ir fariziejai, aiškindami Šventąjį Raštą, užimdami pirmąsias vietas sinagogose ir pasninkaudami perkreiptais veidais, tačiau nepriėmę atėjusio Kristaus. Tai žmonės, esantys kitame dažnyje, aiškina McLuhan. Perfrazuodamas Evangelijos vietą „Štai kodėl aš jums sakiau: niekas negali ateiti pas mane, jeigu jam nėra duota Tėvo“ (Jn 6, 65) McLuhan teigia, jog nėra kito būdo atsidurti tame pačiame tikėjimo dažnyje, kaip tik Dievui panorėjus. Taigi gyvas tikėjimas yra Dievo malonė, kurios neįmanoma nusipelnyti jokiais kitais darbais.

Katalikai, pasak McLuhan, dėl savo tikėjimo turi pranašumą, leidžiantį atpažinti pagrindą ir figūrą tuo pačiu metu, jiems duotas Žodis, kad suprastų pasaulį. Taip, anot jo, yra dėl Eucharistijos sakramento – šventosios komunijos. Duona ir vynas, aukojami Eucharistijos metu, suvokiami metafiziškai, ne fiziškai. Simbolis (plg. duona) yra tikras, daiktiškas, o jo reikšmė – antgamtinė. Tokiu būdu Eucharistija sujungia žemę ir dangų, idant leistų krikščionims dalyvauti dieviškume. Kuomet simboliai užgimsta ir pasensta, nustojus egzistuoti jų *pagrindui*, Eucharistija išlieka gyva iki dabar. Filosofui tikroji krikščionio išraiška glūdi komunikacijoje, kaitoje ir transformacijoje (McLuhan 1973). Eucharistija nėra informacijos transformacija iš Dievo – katalikui, bet procesas,

kurio metu dėl tikėjimo duotybės, jis ar ji tampa Kristaus kūno dalimi. Tai momentalus figūros ir pagrindo, medijos ir pranešimo susitikimas. Vis dėlto tai įmanoma tik gyvame santykiyje su Dievu. Kaip pastebi McLuhan, sunku pamatuoti tikėjimo gylį, tačiau pastarasis atsiskleidžia būtent Eucharistijoje: gebėjime atpažinti *figūrą* bei *pagrindą* ir dalyvauti jų sąveikoje. Pats pasitelkęs malda, kad „ateitų į tikėjimą“, jis teigė: „asmeninė malda yra vienintelis būdas „pasijungti“ į tinkamą dažnį“ (McLuhan 1999: 141). McLuhan įvardina, jog žmonės atsitraukia nuo Bažnyčios dėl dviejų priežasčių – tikėjimo praradimo arba „įsitraukimo“ praradimo, o pastarąjį palaiko ne idėjos ar konceptai, bet malda: „jei žmogus išėjo iš Bažnyčios, tai tik dėl vienos priežasties – jis nustojo melstis“ (McLuhan 1999: 98).

McLuhan teigimu, Bažnyčioje nebeturėtų likti centrinių institucijų, kad bet kokios jos vizualinės formos galėtų pergyventi transformaciją ir išsisklaidymą. Natūraliai žmonės, kurie dalinasi dieviškumo supratimu, džiaugiasi bendryste ir buvimu drauge. Šia prasme niekas niekuomet nesutrukdys krikščionims susiburti. Tačiau susibūrimų ir veiklos organizavimo formos keisis. Centralizuota, biurokratinė, administracinė krikščionybės forma nebeturi reikšmės, nes hierarchija būdinga vizualiai santvarkai (McLuhan 1999: 86). McLuhan akcentuoja, jog siekiant autentiškos tikinčiųjų komunikacijos su Dievu ir Bažnyčia, būtinas įsitraukimas. Formaliojo priežastingumo kontekste – dialogas yra būtinybė šiuolaikinėje tikėjimo edukacijoje (McLuhan 1999: 97). Taigi senoji mokymo tvarka, paremta vizualine santvarka, kai vienu metu imamasi vieno dalyko, visiškai neatitinka šiandieninių elektrinių medijų sąlygų, jų formalios struktūros.

Katekizmas, kaip spaudos produktas, nepaliečia jaunimo, nes egzistuoja vizualinėje formoje, jo reikšmę sumažinančioje iki turinio lygmens. Ši karta negali savęs susieti su katekizmu, nes jos pojūčiai yra suderinti su multisensoriniu pasauliu, nepripažįstančiu vienos juslės dominavimo. Krikščionybė susijusi su mūsų atvaizdo transformacija. Sekuliariame pasaulyje, kai esame praradę savo tapatybę ar kai tiesiog norime naujos, einame pas psichiatrą, kurį galime pavadinti naujuoju katechetu. Kaip mokytojas britiškoje edukacijos sistemoje, šis privatus patarėjas surengia žmogui asmeninį seminarą ir pasiūlo naują gyvenimo prasmę. Katekizacija iš grupinės ko gero turėtų būti reformuota į individualių konsultacijų formą. Tikybos mokytojai (ne tik vaikų) turėtų tapti mistikais, remtis dešiniuoju smegenų pusrutuliu ir „gyventi“ su grupe, kad išlaikytų ryšį (McLuhan 1999: 97 - 98).

Senoji liturgijos forma nebesiderina su dabartiniu įvykių vyksmo tempu elektros sąlygose. Mes norime, kad liturgijoje viskas vyktų tuo pačiu metu. Elektra įgalina Kristaus buvimą tiesiogiai per orą (McLuhan 1999: 48). Kalbėdamas apie liturgiją McLuhan vartoja kompiuterinius terminus: programinė įranga (software) ir techninė įranga (hardware). Techninė įranga siejasi su mechanizmu, kuris yra daugiau mažiau stabilus ir nekintamas, o programinė įranga yra kintama. Raštas, kaip iš anksto nustatyta ir nekintanti forma, primena techninę įrangą, o kalba savo lankstumu ir

permainingumu panašesnė į programinę įrangą. Vizualumas yra techninė įranga, o akustiškumas – programinė. Liturgija savo kūrybiniais ir improvizaciniais aspektais yra programinė įranga, tačiau įsikišus raštui ir spaudai liturgija tampa stacionari, nekintama, tad artimesnė techninei įrangai. Roma primygtinai reikalauja, kad liturgija taptų tokia tvirta kaip techninė įranga, ir kiek galima greičiau. Būtent tokia jos forma, teigia McLuhan, negali veikti elektriniame pasaulyje, ypač su mūsų paaugliais (McLuhan 1999: 148). Dabartinis elektros pasaulis yra akustinis savo prigimtimi, nes pasižymi momentišku ir vienalaikišku (t.y. dalykų vyksmu tuo pačiu metu), fragmentacijos ir logikos ignoravimu. Graikijos-Romos kultūra nebesugeba priešintis šiai invazijai, tad pamažu tiesiog griūna, o Bažnyčia, kaip teigiama, išgyvena krizę. Taigi, kai viskas vyksta šviesos greičiu – elektros greičiu – Bažnyčia tiesiog pasiduoda (McLuhan 1999: 50). Vis dėlto kitame interviu McLuhan kalba gan optimistiškai: „Katalikų Bažnyčia nepriklauso nuo žmogiškosios išminties ar žmogiškųjų „išlikimo“ strategijų. Ji yra nesugriauinama, net kaip žmonių institucija. Jai gali tekti dar kartą išgyventi siaubingus persekiojimus, tačiau ko gero būtent to jai ir reikia“, sakė McLuhan viename interviu 1977 m. (McLuhan 1999: 58). Filosofas teigė esąs nei pesimistas, nei optimistas: „Esu apokaliptikas. Vienintelė mūsų viltis – apokalipsė. Tai nėra tamsa, bet išsigelbėjimas“. Nyčės posakį „Dievas mirė“ McLuhan tikino supratęs būtent iš medijų perspektyvos: Dievo įsikūnijimas Kristuje buvo jo mirtis, nes taip jis tapo matomas. Miręs Dievas yra Niutoniškasis Dievas – vizualinis vizualiai sutvarkytos visatos vaizdinys. Per regimojo pojūčio nuvainikavimą dėl audilinės-taktilinės TV ir radijo medijų, religija nebegali turėti vizualinio polinkio. Krikščionybės ir Dievo mirtis atsitinka tuomet, kai jie tampa sąvokomis, tad kol jie išlieka suvokinio lygmenyje, tiesiogiai įtraukiantys suvokėją, jie yra gyvi (McLuhan 1999: 81).

McLuhan požiūriu katalikybė yra ideali religija kartai, kuri prarado savo kūnus dėl jų pratęsimo į technologijas. Kiekviena technologija yra evoliucinis kūno tęsinys, o pats evoliucijos procesas persikėlė iš biologijos į technologiją nuo elektros išradimo. Kiekvienas mūsų tęsinys sukuria naują aplinką ir visiškai naują tarpasmeninių ryšių rinkinį (McLuhan 1969). Kadangi vis daugiau žmonių leidžia laiką daugiausia žmogaus sukurtose aplinkose, abejotina skirtis tarp meno ir mokslo, tarp „žmogaus“ ir „natūralaus“ vis labiau nyksta. Žmonėms išmokstant pripažinti formalios priežasties padarinius, jie tampa geriau pasirengę susidurti su naujų medijų sukeltais pakeitimais (McLuhan 1999: 140). Patirtis, kuria visi dalinamės – XX-ojo amžiaus globalaus kaimo atmosfera, kur viskas vyksta vienu metu, taigi mes privalome turėti priemonių, padedančių susitvarkyti su tokiu pasauliu. Esminė priemonė yra nuodugnus defektyvios medijų prigimties pažinimas, ko Bažnyčiai, kaip ne kartą akcentuoja McLuhan, išties trūksta. Nepaisant to, kad komunikacija yra Bažnyčios esmė, krikščionys neturi adekvataus suvokimo, kas tai iš tiesų yra: „Galbūt pasaulis mums duotas kaip anti-aplinka, idant suvoktume Žodį“, sako McLuhan. Aplinką laikydamas *figūra*, o anti-aplinką – *pagrindu* filosofas pasauliečių pasaulį lygina su *figūra*, o antgamtinį su *pagrindu*.

Katalikai išties gali atskirti *figūrą* ir *pagrindą*, t.y. atpažinti naujų technologinių aplinkų poveikį, tačiau tam dažnai trukdo religinio išsimokslinimo stoka. Katalikas, pasak jo, niekada nesuprato eilinio žmogaus suvokimo ir sąmonės paslaptinumo (McLuhan 1999: 158). Tuo tarpu technologija nėra svetima Bažnyčiai – McLuhan atskleidžia, jog visa Pradžios knyga yra susijusi su naujų technologijų kūrimu. Pavyzdžiui, Kaino ir Abelio istorija pasakoja apie žemdirbį, kuris nužudė brolių avių augintoją, nes norėjo būti daugiau nei tik ūkininkas. Babelio bokšto istorija pasakoja apie mūrinimo technologiją, kuri suskaldė žmoniją. Enochas ir Metušaelis, įkūrę miestus savo vardu, sukūrė ilgai gyvavusias kultūras, kurios taip pat suskilo. Visi šie žmonės lygiai kaip mes gyveno somnabulistišoje technologijų hipnozėje (McLuhan 1999: 55). 1969 laiške W. Ong McLuhan rašė: „Tridento Bažnyčios susirinkime nebuvo nė vieno, kuris suvokė psichinius ir socialinius Gutenbergo padarinius, ne ką geresnė situacija yra ir dėl šiuolaikinių medijų“. Lygiai taip Platonas ir Aristotelis nesuvokė staigų polinkį į nuoseklumą, analitinę argumentaciją ir logiką esant alfabeto padariniais (McLuhan 1999: 90). Vėliau 1974 m. laiške J. W. Mole McLuhan teigė peržvelgęs pastoracinę instrukciją dėl medijų naudojimo tikėjimo sklaidai „Communio et Progressio“ ir laiko ją visiškai tuščia (McLuhan 1999: 136).

Taigi dabartinis elektros pasaulis yra akustinis savo prigimtimi, pasižymi momentišku ir vienalaikiškumu, fragmentacijos ir logikos ignoravimu. Tokia visuomenės sąmonės struktūra yra visiškai priešinga vizualinei vertybių santvarkai, gyvavusiai iki elektros ir palaikiusiai vienos joslės dominavimą. Naujosios kalbėjimo ir mąstymo formos yra akustinės, tačiau Bažnytinė komunikacija vis dar remiasi senąją vizualia vertybių struktūra, kas greičiausiai lemia jos „nesusikalbėjimą“ su tikinčiaisiais ir ryšio nutrūkimą. Elektroninėse sąlygose galiojanti taisyklė pajungti save į tinkamą dažnį ir veikti drauge aktuali ir krikščioniškame tikėjime, kur tikrasis buvimas tame pačiame dažnyje reiškia Dievo žodžio „girdėjimą“ ir jo vykdymą. Krikščioniškoji religijos komunikacija per šiuolaikines medijas yra būdas atkreipti žmonių dėmesį į tiesą, tačiau, nepaisant elektroninės aplinkos diktuojamų „jungimosi“ būdų, norint atsidurti tame pačiame tikėjimo dažnyje, reikalingas gyvas tikėjimas ir Dievo malonė. „Gyvieji katalikai“ McLuhan charakterizuojami kaip gebantys atpažinti tiek figūrą, tiek pagrindą. Tai įgalina Eucharistijos sakramentas, kurio metu žmogus tampa Kristaus kūno dalimi. Tai momentalus figūros ir pagrindo, medijos ir pranešimo susitikimas. Kalbėdamas apie Bažnyčios ateitį McLuhan akcentuoja autentiško įsitraukimo būtinybę, vizualumu paremtos centralizuotos, biurokratinės krikščionybės formos griūtį, Bažnyčios dialogo su tikinčiaisiais svarbą. Liturgija turėtų grįžti prie prigimtinio akustinio būvio, kuris buvo panaikintas įsikišus raštui ir spaudai ją paverčiant statiška. McLuhan neigia „Dievo mirties“ galimybę, nes mirusio Dievo sąvoka paprasčiausiai reiškia Dievo pavertimą vaizdiniu per Kristaus įsikūnijimą. Tuo tarpu Dievas yra ne sąvoka, bet suvokinys, tiesiogiai įtraukiantis suvokėją. Tokio santykio su tikėjimu palaikymui elektros sąlygose būtinas nuodugnus defektyvios medijų prigimties pažinimas,

ko Bažnyčiai, kaip ne kartą akcentuoja McLuhan, ištis trūksta. Taigi kitas šio darbo skyrius bus skiriamas Bažnyčios požiūrio į medijas ir religinę komunikaciją analizei.

II DALIS. KATALIKŲ BAŽNYČIOS POŽIŪRIS Į MEDIJUOTĄ RELIGINĘ KOMUNIKACIJĄ

2.1 Komunikacijos reikšmė ir Kristaus asmuo

1971 m. išleista pastoracinė instrukcija *Communio et progressio* (toliau – dokumentas) laikoma esminiu katalikų Bažnyčios dokumentu, aptariančiu religijos komunikaciją medijuotoje terpėje. Nors pirmasis tokio tipo dokumentas – dekretas dėl visuomenės komunikavimo priemonių *Inter Mirifica* – buvo išleistas 1963 m. po Vatikano Antrojo susirinkimo, vėliau pasirodęs *Communio et progressio* dėmesį atkreipė ne tik į komunikavimo priemones ir naudojimosi jomis problematiką, bet ir Bažnyčios prigimtį bei jos santykį su pasauliu. Vėliau publikuotuose su religijos komunikacija susijusiuose Bažnyčios dokumentuose ir popiežiaus laiškuose Tarptautinės Komunikacijos dienos proga atsispindi pastoracinėje intrukcijoje aptarti aspektai. *Communio et progressio* įžvalgos grindžiamos dvejopu teoriniu pagrindu: doktrininiu krikščioniškojo požiūrio į visuomenės komunikavimą¹⁰ apmąstymu ir formalia komunikavimo vaidmens žmonių visuomenėje analize (Narbekovas 2013: 12).

Dokumentas visuomenės komunikavimą vertina įvairiais aspektais ir griežtai neatskiria krikščioniškojo bei pasaulietinio komunikavimo (Narbekovas 2013: 7). Bažnyčios teigimu, bet kokia žmogiškoji komunikacija kyla iš prigimtinio vienybės ir bendrystės poreikio, kylančio iš aukščiausio dieviškosios Trejybės slėpinio, kur Dievas Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia yra absoliučioje ir neatskiriamoje bendrystėje ir gyvena vieną dieviškąjį gyvenimą (CP Nr. 8). Dievas yra ne vieniša būtybė, bet trijų Asmenų bendrystė, kur Tėvo tapatybė yra tėviškumas, santykis su Sūnumi ir Dvasia, Sūnaus tapatybė yra santykis su Tėvu ir Dvasia, o Dvasios tapatybė yra jos santykis su Tėvu ir Sūnumi. Krikščioniškojoje perspektyvoje asmens tapatybė pasižymi ne tik neredukuojamumu ir individualumu, bet ir nukreiptumu į kitą asmenį, taigi iš tiesų nė vienas asmuo visatoje nėra vienas, jis visada konstituotas su kitais ir pašauktas sudaryti su jais bendrystę (TTK Nr. 41). Taigi ir visa žmonija, sukurta pagal dieviškosios Trejybės paveikslą, yra pirmapradiškai vieninga. Žmogaus pašaukimą bendruomenei liudija ir Biblinė pasaulio sukūrimo istorija. Sukūręs Adomą Dievas suprato, kad „negera žmogui būti vienam“ ir padarė „jam tinkamą bendrininką“ (Pr 2, 18). Toje pačioje Rašto „Pradžios knygoje“ randame Dievo paliepiamą žmonėms: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją!“, kur minimą „valdymą“ bendriausia prasme

¹⁰ 1963 m. Vatikano II Susirinkimo dekretu dėl visuomenės komunikavimo priemonių *Inter mirifica* sąvoka „visuomenės komunikavimas“ (*communicatio socialis*) buvo priimta ir pristatyta kaip Katalikų Bažnyčios teologinės kalbos techninis terminas, pažymint visuomeninę komunikacijos prigimtį bei socialinę ir antropologinę jos reikšmę (Narbekovas 2013: 9).

galima apibūdinti kaip nuolatines žmogaus pastangas gerinti gyvenimo žemėje sąlygas¹¹. Tokią komunikavimo priemonių perspektyvą numato ir Bažnyčia, teigdama, jog medijos daug prisideda prie žmonių dalijimosi žiniomis ir per tai prie kūrybingo bendradarbiavimo (CP Nr. 7).

Naujosios technologijos ne tik keičia būdą, kuriuo mes komunikuojame, bet ir pačią komunikaciją, tad galima pasakyti, kad išgyvename didelės kultūrinės transformacijos periodą. Sklindanti informacija ir žinios sukuria naują būdą mokytis ir mąstyti bei turi beprecedentes galimybes kurti santykius. Tinklas skatina naujų ir sudėtingesnių intelektualių ir dvasinių horizontų, naujų dalinimosi supratimu formų vystymąsi, taigi ir perskyra tarp informacijos gamintojo ir vartotojo tapo reliatyvi, o komunikacija pasirodo ne tik kaip keitimasis duomenimis, bet ir kaip dalinimosi forma. Tai visiškai naujas dalyko supratimas, kur komunikacija matoma ne tik kaip pokalbis ar dialogas, bet ir keitimasis, solidarumas bei teigiamų ryšių sukūrimas. Kita vertus popiežius įžvelgia ir tam tikrus skaitmeninei komunikacijai būdingus ribotumus: vienašališka sąveika, tendencija komunikuoti tikrai dalį savo vidinio pasaulio bei rizika konstruoti neteisingą savo atvaizdą, kuris gali tapti nuolaidžiavimo sau forma. Taigi tiesioginiai žmogaus ryšiai visada lieka fundamentalūs tikėjimo perdavimui (Popiežiaus laiškas 45-osios Komunikacijos dienos proga).

Aiškindama komunikacijos svarbą krikščionybėje Bažnyčia taip pat atsižvelgia į Kristaus kaip medijos ir „tobulo komunikuotojo“ (CP Nr. 11) fenomeną. Laiške žydams rašoma: „Daugel kartų ir įvairiais būdais praeityje Dievas yra kalbėjęs mūsų protėviams per pranašus, o dabar dienų pabaigoje jis prabilo į mus per Sūnų, kurį paskyrė visatos paveldėtoju ir per kurį sukūrė pasaulius“ (Žyd 1, 1-2). Taigi pradžioje pats kalbėjęs su žmonėmis – Ieva, Adomu, Nojumi, Ambraomu, Moze – vėliau Dievas „savo žodžius į burną įdeda pranašams“, kurie paskelbia „visa, ką jis liepia“ (Įst 18, 18). Taip Dievo įkvėptas pats žmogus tampa medija, perduodančia Jo žodį visai žmonijai. Sakytinę tradiciją keičiant raštui – knyga tampa naująja medija Dievo tiesų skelbimui. Nors įprastai tiek žmogus, tiek knyga (raštas) keičia pranešimo turinį, Biblijos atvejis yra išskirtinis. Remiantis „Dogmine konstitucija apie Dievo apreiškimą *Dei Verbum*“ „Dievo apreiškietieji dalykai, užrašyti ir išdėstyti Šventajame Rašte, buvo perteikti Šventosios Dvasios įkvėpimu¹²“, taigi viso Biblijos teksto autorius yra Dievas ir visa tai buvo perduota Bažnyčiai kaip absoliuti, nekintama tiesa („Bažnyčia laiko šventomis ir kanoninėmis ištisas Senojo Testamento ir Naujojo Testamento knygas su visomis jų dalimis, kadangi jos surašytos Šventosios Dvasios įkvėpimu“). Bibliją užrašę žmonės tebuvo įrankiai, kurie „naudojosi savo sugebėjimais bei jėgomis, kad, Dievui veikiant juose

¹¹ Pastoracinėje konstitucijoje apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje teigiama: „Vienas dalykas tikintiesiems yra tikras – asmeninis ir bendruomeninis žmogaus veikimas, milžiniškas žmonių užsimojimas amžių būvje gerinti savo gyvenimo

¹² Apie tai skaitome ir keliuose vietose Biblijoje: „Visas Raštas yra Dievo įkvėptas ir naudingas mokytis, barti, taisyti, auklėti teismui“ (2 Tim 3, 16);

„Savo mokinių akivaizdoje Jėzus padarė dar daugel kitų ženklų, kurie nesurašyti šitoje knygoje. O šitie yra surašyti, kad tikėtumėte, jog Jėzus yra Mesijas, Dievo Sūnus, ir tikėdami turėtumėte gyvenimą per jo vardą“ (Jn 20, 30 – 31).

ir per juos, kaip tikri autoriai užrašytų visa ir tik tai, ko jis norėjo“, todėl „Šventasis Raštas tvirtai, ištikimai ir be klaidos moko tiesos, kurią Dievas panoro pateikti šventosiose knygoose mūsų išganymui“ (Dei Verbum Nr. 11). Kadangi oralinės kultūros žmogus yra vaizdo žmogus, neregimojo Dievo suvokimas yra sudėtingas, taigi iš didžiulės meilės žmogui¹³, norėdamas, kad jis įtikėtų, Dievas atsiunčia savo Sūnų kaip tarpininką, kuris nekeičia pranešimo turinio („Jis atėjo kaip liudytojas, kad paliudytų šviesą ir kad visi per jį įtikėtų“ (Jn 1, 7)). Taigi „Atėjus laiko pilnatvei, jis prabilo į juos tiesiogiai, ir „Žodis tapo kūnu““ (CP Nr. 10). Svarbu pastebėti, jog Kristaus atsiuntimas į žemę yra sąlygotas būtent bendrystės ir komunikacijos tarp žmonių išnykimo dėl pirmąkart nuopolio pasekmių: „žmogui dėl savo kaltės nusigręžus nuo Kūrėjo, dėl nusižengimo sukeltos netvarkos jis pats nuslysta į nesantaiką, pražūtingus nesutarimus su savo broliais ir galiausiai išvis tampa nepajėgus bendrauti“, taigi jis pats „iš naujo pradeda pokalbį su žmogumi“ (CP Nr. 10). Taigi Kristus kaip tarpininkas ne tik įtvirtino taiką ir bendrystę su Dievu, bet ir tapo broliškos žmonių vienybės pagrindu (CP Nr. 10). Galime teigti, jog pastoracinėje instrukcijoje *Communio et progressio* akcentuojama komunikavimo reikšmė grindžiama būtent Kristaus asmeniu.

Savo mokiniams Kristus įsakė eiti ir padaryti Jo mokiniais visų tautų žmones (Mt 28, 19), liepdamas „eikite į visą pasaulį ir skelbkite Evangeliją visai kūrinijai (Mt 16, 15). Taigi visi krikščionys perėmė Kristaus misiją liudyti Dievą savo žodžiais ir gyvenimu, t.y. tapti medijomis. Dokumente dėmesys atkreipiamas į tai, jog įsikūnydamas Kristus priėmė prigimtį tų, kuriems bus skirta jo naujiena, perėmė jų kalbėseną bei mąstyseną, prisitaikydamas prie jų vietos bei laiko sąlygų (CP Nr. 11). Matome, jog „įsikūnijimas“ čia suvokiamas ne tik kaip žmogiškojo pavidalo priėmimas, bet ir prisitaikymas prie savo adresato. Mūsų komunikacijos sąlygose prisitaikymas prie adresato yra būtent medijų, kurios atliepia esamuoju laiku visuomenei būdingus dėsnius, naudojimas: „Kristus savo žemiškojo gyvenimo laikotarpiu reiškėsi kaip tobulas „komunikuotojas“, ir apaštalai naudojosi jų laikams būdingomis komunikavimo priemonėmis, taip ir mūsų laikais apaštališkąją tarnybą reikia vykdyti pasitelkiant naujasias komunikavimo priemones“ (CP Nr. 126).

Taigi Bažnyčia komunikaciją laiko prigimtinio bendrystės ir vienybės siekiu išraiška, kylančia iš aukščiausio dieviškosios Trejybės slėpinio. Tobuliausios komunikacijos pavyzdžiu laikomas Kristus, kurio išplėtos komunikacinės strategijos, tampa šiandieninės religijos komunikacijos siekiamybe. Bažnyčia rodo supratimą, jog naujosios technologijos keičia pačią komunikacijos sampratą ir siekia prisitaikyti prie naujų interakcijos formų, akcentuodama dalinimąsi, solidarumą ir teigiamų ryšių kūrimą ne vien tiesioginio dialogo pavidalu.

¹³ „Dievas taip pamilo pasaulį, jog atidavė savo viengimį Sūnų, kad kiekvienas, kuris jį tiki, nepažūtų, bet turėtų amžinąjį gyvenimą“ (Jn 3, 16).

2.2 Krikščioniškas medijų supratimas

Jau dokumento pratarinėje įvardijama, jog naujas komunikacijos priemonės – spauda, kina, radiją ir televiziją – Bažnyčia laiko „Dievo dovanomis“, „nes jos pagal dieviškosios Apvaizdos planą susaisto žmones broliškais ryšiais, kad jie per tai prisidėtų prie Dievo išganomojo darbo“ (CP Nr. 2). „Nuostabių technikos išradimų“, tarnaujančių visuomenės komunikavimui, tikintysis krikščionis laiko Dievo duotomis priemonėmis tiesos ieškojimui ir žmogiškosios pažangos skatinimui (CP Nr. 13). Visuomenės komunikavimo priemonių naudojimu siekiama „atskleisti žmonių visuomenės problemas bei lūkesčius, kuo skubiau į tai atsilipti ir vis labiau suartinti žmones“ (CP Nr. 6), „dalytis vienas kito ir visos žmonijos rūpesčiais bei problemomis“ (CP Nr. 19), „stengtis visais požiūriais skatinti žmogiškąją pažangą“ (CP Nr. 73). Toks palankus medijų vertinimas grindžiamas žmogaus teise į informaciją, nuomonės laisvę ir komunikavimo laisvę: „kad viešoji nuomonė galėtų formuotis pagal jai būdingus dėsnius, visuomenė privalo turėti galimybę prieiti prie informacijos šaltinių bei kanalų ir laisvai reikšti nuomonę. Nuomonės laisvė ir teisė informuoti bei būti informuotam neišvengiamai viena kitą sąlygoja“ (CP Nr. 33). Ši teisė į informaciją artimai susijusi su komunikavimo laisve, nes „visas visuomeninis gyvenimas remiasi individų ir grupių nuolatiniu bendravimu ir dialogu“ (CP Nr. 44). Dialogas kaip keitimasis informacija turėtų padėti žmogui „suprasti nuolat kintantį pasaulį“, „prisitaikyti prie realybės“ bei „atlikti aktyvų bei reikšmingą vaidmenį savo socialinėje grupėje ir tikrai dalyvauti savo epochos ekonominiame, politiniame, socialiniame, kultūriniame ir religiniame gyvenime“ (CP Nr. 34).

Dokumente teigiama, jog „komunikavimo priemonių galutinę vertę bei reikšmę lemia naudojimosi žmogiškąja laisve būdas“, taigi žmogus yra atsakingas už tinkamą medijų panaudojimą ir pranešimo poveikį visuomenei. Būtent prigimtinė nuodėmė ir „nusigręžimas nuo kūrėjo“ „iškraipo aukščiausias žmogaus gyvenimo vertybes“, sužlugdo žmonių tarpusavio santykius, vienybę ir bendrystę, o ne pats medijų naudojimas („Tokios blogio apraiškos verčia krikščionį daryti išvadą apie būtinybę išgelbėti bei išlaisvinti žmogų iš nuodėmės, įėjusios į žmonijos istoriją per pirmąjį nuopuolį“) (CP Nr. 9). Nepaisant to Bažnyčia ne kartą užsimena apie medijų prigimtį ir parodo, jog tokios išvados pastarųjų atžvilgiu yra parengtos apsvaigus filosofijoje dominuojantį požiūrį į medijas, galbūt net paties M. McLuhan: „Kiek dėl tokio nuosmukio kaltos jos pačios, yra diskutuotina“ (CP Nr. 22). Net ir suvokdama, jog komunikavimo priemonės parodo visuomenės moralinį nuosmukį ir, atspindėdamos atitinkamą žmonių visuomenės dorovinę būklę, gali šias tendencijas dar labiau sustiprinti, ir, pateikdamos jas kaip visiems savaimė suprantamas, pamažu prie jų pripratinti (CP Nr. 22), Bažnyčia pripažįsta, jog „komunikavimo priemonėmis dėl jų prigimties galima pasiekti milžinišką žmonių daugybę“, „jos veikia [žmonių] mąstyseną bei gyvenseną“, taigi gali itin veiksmingai pasitarnauti tikėjimo sklaidai.

Taigi naujosios komunikacijos medijos Bažnyčios laikomos Dievo dovanomis, nes suteikia didesnių ir efektyvesnių galimybių skelbti tikėjimą ir per tai kuo daugiau žmonių atvesti į Išganymą. Vis dėlto ne vieno popiežiaus laiške pažymima, jog Dievo malonei evangelizacijos procese turėtų būti teikiama daug didesnė reikšmė, nei komunikacijos sklaidos priemonėms: „Jei mūsų pastangos dalintis Evangelija duoda gerų vaisių, taip yra dėl pačios Dievo žodžio galios paliesti žmonių širdis, o ne dėl mūsų pastangų. Pasitikėjimas Dievo veikimo jėga visada turi būti didesnis nei pasitikėjimas žmogaus priemonėmis (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga).

2.2.1 Medijų reikšmė tikėjimo sklaidai

Komunikavimo priemonių vaidmuo visuomenėje atsiskleidžia per išganymo istoriją kaip žmogui pavestas Dievo kūrybinės veiklos tęsimas. Vis dėlto Bažnyčiai patikėtą misiją rūpintis Evangelijos skelbimu ir visuotine pastoracija įmanoma įvykdyti tik susiejant tikėjimo principus su esminiais visuomenės komunikavimo dėsniais, taigi privalu tinkamai pažinti medijų prigimtį ir komunikacijos visuomenėje principus. Dokumente reiškiamas raginimas vyskupams ir kunigams, pašvęstojo gyvenimo bendruomenių nariams ir pasauliečiams, kaip Bažnyčios atstovams, dažniau reikštis spaudoje, dalyvauti radijo, televizijos laidose, bendradarbiauti kino srityje (CP Nr. 106), idant „nebūtų visiškai nutolę nuo šiuolaikinio gyvenimo ir netinkami apaštalausti“ (CP Nr. 111). Jie „turi būti supažindinti su komunikavimo priemonių poveikiu visuomenei ir išmokyti jomis techniškai naudotis“ ir „visa, kas susiję su visuomenės komunikavimu, turėtų rasti vietos teologijos disciplinose“ (CP Nr. 111).

Dokumente iškeliamą Bažnyčios ir pasaulio dialogo svarbą, kurį mūsų dienomis įgalina būtent medijos. Tik komunikuodama Bažnyčia parodo save esant visuomenės dalimi. Keitimasis informacija, dėmesingumas viešajai nuomonei, dalyvavimas pokalbyje su šiuolaikiniu pasauliu ir prisidėjimas prie pastangų išspręsti žmonijai aktualias problemas yra Bažnyčios „gyvumo“ požymiai (CP Nr. 114). Nesinaudojimas komunikavimo priemonėmis „prilygsta Dievo duotų talentų užkasimui į žemę“, nes jos dažnai būna vienintelis informacijos srauto tarp Bažnyčios ir pasaulio kanalas (CP Nr. 123). Komunikavimo priemonės pripratino žmones prie patrauklaus ir išradingo informacijos turinio pateikimo, taigi religiniai renginiai, liturginės apeigos ir krikščioniškasis ugdymas turėtų „prisitaikyti prie šiuolaikinio visuomenės komunikavimo kalbos bei stiliaus“ (CP Nr. 130). Iš esmės jau pats komunikavimas per medijas paverčia informaciją įdomia ir veiksminga: „Norint, kad tikėjimo turinys būtų perteikiamas bei aiškinamas tikrai įdomiai ir veiksmingai, reikia, kiek įmanoma, naudotis komunikavimo priemonėmis“ (CP Nr. 131). Taigi medijų naudojimas krikščionims reikšmingas dėl trijų dalykų: medijos padeda Bažnyčiai atsiverti

šiuolaikiniam pasauliui, leidžia Bažnyčiai suprasti mūsų laikų mąstyseną ir žmones, ir paverčia religinio turinio informaciją įdomia visuomenei.

Galime pastebėti, jog Bažnyčios požiūris į medijų vartojimą religijos sklaidai grindžiamas tiesos ir komunikacijos santykio apologija – kiekvienas krikščionis privalo skleisti tiesą ne tik savo gyvenimu ir darbais, bet ir liudijimais, taigi tarpasmeninė komunikacija religijoje yra itin reikšminga. Duncan B. Forrester, teologijos ir viešųjų ryšių profesorius Edinburgo universitete, taip pat dvasininkas ir buvęs Pasaulinės Bažnyčių Tarybos narys, tiriantis religijos ir visuomenės ryšius, visuomenės elgseną, religinę komunikaciją ir krikščionybės teisę, žvelgdamas į tiesos ir komunikacijos santykį lygina Sokrato ir Jėzaus gyvenimus. Sokratas užpuolė sofistus, o Jėzus Fariziejus, abiem atvejais prieštaraudami radikaliai iškraipydam tiesos, kaip pranešimo, ir komunikacijos, kaip mediumo, santykio supratimui. Sofistai, pagal Sokratą, laikė save galinčiais manipuliuoti pranešimu, idant atrastų draugų ir darytų įtaką žmonėms. Tiesa buvo pajungta jų asmeniniams tikslams ir poreikiams. Sokratas ir Jėzus tikėjo dialogu, tiesos ieškojimu drauge su kitu. Sokratui bet kokios manipuliacijos pastangos, diskusijos pašalinimas ar jos išvados nustatymas iš anksto sunaikina autentišką dialogą¹⁴. Jis praktikavo radikaliai atvirą dialogo stilių, kitokį negu tradicinis krikščioniškas katechetinis metodas, kur atsakymai ir klausimai yra išdėstomi autoritetingai ir tokiu būdu tampa minties kontrolės forma. Autentiškas dialogas yra neįmanomas, jei viena pusė turi ir tiesą ir valdžią savo rankose, o kita pusė yra tiesiog pasyvus tiesos priėmėjas (Forrester 1993: 69 – 70). Taigi Sokratas buvo nuteistas už tai, kad padaršino jaunimą dar kartą ištirti nepajudinamomis laikytas tiesas. Jis buvo pasmerktas kaip išdavikas ir netikintysis, nors ir rodė savo patriotizmą bei pagarbą miesto dievams; jo paskatinimas „klausti“ buvo suvoktas kaip giliai trikdantis nustatytą daiktų tvarką. Panašiai ir Jėzus buvo nuteistas mirties bausme, mat kėlė grėsmę politinėms nuostatoms, nes suabejojo šventyklų ir įstatymų teisingumu. Iš esmės šios dvi asmenybės puikiai iliustruoja ir atsinaujinusios Bažnyčios siekį iškelti tikėjimo dalykus viešiesiems svarstymams ir būtent tokiu atvirumu patraukti žmones į tikėjimą.

Taigi tiesos skelbimas, galima sakyti, yra esminis komunikacijos motyvas, krikščioniui svarbus ir kaip tikėjimo liudijimas. Nors Bažnyčia akcentuoja tarpasmeninio santykio svarbą evangelizacijoje, gyvenimas medijų pasaulyje iš dalies keičia ir autentiškos komunikacijos tarp asmenų sampratą (plg. telegrafas ir radijas taip pat pakeitė senąją komunikacijos sąvoką, ją pritaikydamas apibūdinti naujo tipo fizinį ryšį). Šiuolaikinio technologijų žmogaus gyvenimą

¹⁴ Panašiai apie dialogą rašė ir M. Buber, teigdamas, jog „nė vienas iš besiginčijančių neprivalo atsižadėti savo įsitikinimų, tačiau kai jie netikėtai ką nors daro arba kai juos staiga kas nors ištinka, jie sudaro tai, kas vadinama sąjunga, įžengia į karalystę, kurioje įsitikinimų dėsniai negalioja“ (Buber 2001: 43). Taigi dialoge nuomonės svarbios tiek, kiek jos dalyvauja kreipimesi ar atsakyme, kiek netrukdo ar neužtemdo kreipimosi ir atsakymo. Taip pat ir „težė, nors išsakoma, veda prie dialogo tiek, kiek į ją gali būti atsakyta santykio, o ne nuomonių plotmėje“ (Gutauskas 2008: 49)

galima pavadinti absoliučiai medijuotu, kur, pasak T. Sodeikos, medijos atlieka ne tik tam tikros tarpininko komunikacijoje funkciją, bet ir pačios terpės, kurioje formuojama žmogaus aplinka bei suvokimas (Sodeika 2007). Analogišką pastebėjimą išsako ir Bažnyčia, teigdama, jog „šiandieninė pervarta visuomenės komunikavimo srityje nėra vien technologinė revoliucija, bet apima ir elementų, kuriais žmogus suvokia aplinkinį pasaulį ir patikrina bei išreiškia tai, ką suvokia, esminį pokytį. Nuolatinė galimybė disponuoti vaizdais bei idėjomis turi gilių padarinių [...] asmenų psichologiniam, moraliniam ir socialiniam ugdymuisi, visuomenių struktūrai ir funkcionavimui, tarpkultūriniam komunikavimui ir vertybių, pasaulėžiūrų, ideologijų ir religinių įsitikinimų suvokimui bei perdavimui“ (Suvokdama tiesioginę, neišvengiamą ir automatinę medijų įtaką žmogaus tapsmui bei visiems asmeninio ar viešojo gyvenimo pokyčiams, greta skatinimo naudoti medijas religijos komunikacijai, Bažnyčia akcentuoja ir medijų prigimties pažinimo būtinybę.

2.2.2 Religijos komunikacija per audiovizualines medijas ir internete

Kalbant apie medijuotą religinę komunikaciją XXI-ajame amžiuje bei atsižvelgiant į technologines sąlygas, medijų įtarpintas bendravimas iš esmės reiškia komunikavimą per audiovizualines priemones, kurių ryškiausia, žinoma, internetas. Kadangi pagrindinis krikščionybės poziciją medijų naudojimo atžvilgiu pristatantis dokumentas *Communio et progressio* buvo parašytas gerokai prieš interneto išsigalėjimą, pastarojo vertinimas pateikiamas tik vėlesniuose laiškuose Tarptautinės Komunikacijos dienos proga (pirmasis – 2012 m). Nepaisant to internetas apjungia daugelį komunikacijos medijų vienoje skaitmeninėje erdvėje, taigi jo apibūdinimui galima pritaikyti tam tikras televizijos medijos savybes. Būtent pastarąsias aptaria ir *Communio et progressio*.

Suvokiant didžiulį televizijos potencialą manipuliuoti žmogaus jausmams, pagrindinis šios komunikacijos priemonės naudojimo motyvas – „nesuskaičiuojamos daugybės žmonių“ dėmesio prikaustymas. Būdama nesuvaržyta „laiko ir vietos varžtu“ televizija „vienu mirksniu peržengia visas iki tol buvusias politines ir kultūrinės sienas ir veržiasi į visų namus“, „atveria klausytojui ir žiūrovui ištisą pramogų, kultūros ir įvykių pasaulį“. Žmones, įvykius bei faktus žiūrovams [pateikia] taip, tartum jie patys būtų vyksmo dalyviai“, tad geba „iš pagrindų sujaudinti žmogų“ (CP Nr. 148). Bažnyčiai ir tikintiesiems televizija pasitarnauja kurdama tarp tikinčiųjų naujus ryšius ir praturtindama jų dvasinį gyvenimą, prisidėdama prie jų religinio ugdymo ir padėdama aktyviai veikti Bažnyčioje ir pasaulyje (CP Nr. 150). Turėdama galimybę būti kiekvieno namuose ji „daug reiškia tiems, kurie dėl ligos ar amžiaus nebegali asmeniškai dalyvauti Bažnyčios gyvenime“ bei gali patraukti tuos, „kurie, kad ir nutolę ar atsiskyrę nuo Bažnyčios, nesąmoningai ieško dvasinio peno“. (CP Nr. 150). Netgi šv. Mišios ir kitos liturginės šventės esą taip pat gali puikiai reikštis

šiam medijai (CP. Nr. 151), tačiau bet kokios religinio turinio transliacijos turi „atitikti savitą naudojamą priemonę prigmą“ (CP. Nr. 152). Kalbėdamas apie skaitmeninės komunikacijos privalumus popiežius Benediktas XVI-asis išskiria žodžio, vaizdo ir garso integraciją, kuri prisideda prie komunikacijos efektyvumo. Panašiai kaip Jėzaus palyginimai, skaitmeninė komunikacija įtraukia vaizduotę ir jausmus tų, kuriuos norime pakviesti į susitikimą su Dievo meilės slėpiniu. Tai artima ir pačiai krikščioniškajai tradicijai, kurioje visada buvo gausu ženklų ir simbolių (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga). Taigi pastoracinėje instrukcijoje išvardintos savybės, regis, gan gerai atliepia ir M. McLuhan bei kitų medijų teoretikų įžvalgas.

Apie vaizdo reikšmę religijoje kalba ir Kierkegaard teigdamas, jog naratyvas ir atvaizdas yra ypač tinkamos komunikacijos formos. Šiuolaikinė žiniasklaida čia gali suvaidinti išlaisvinimo vaidmenį, atstatydama naratyvo ir atvaizdo centrinę poziciją komunikacijoje ir apsaugoti nuo kai kurių teologinio redukcionizmo atvejų, ypač prielaidos, kad pranešimas ir tiesa gali būti adekvačiai suvokti vien per žodį (Kierkegaard 2004: 38). Anot Duncan B. Forrester, šiuolaikinės medijos formos meta iššūkį teologijai būdingam daugiažodžiam didaktizmui ir atnaujina atvaizdo svarbą istorijoje. Jo teigimu, nors kaip niekad daug yra parašyta apie šiuolaikinių medijų pavojus ir tikrai ne visi jie yra nepagrįsti, jei krikščionybė „komunikuotojai“ nepraras drąsos ir neis į kompromisą su klaidingomis vertybėmis bei netiesa, jie atras, jog žiniasklaida gali stipriai prisidėti prie teologinio atsinaujinimo, gilindama Evangelijos ir Bažnyčios supratimą bei suteikdama galimybių krikščioniškajai komunikacijai plisti nūdienos moderniomis priemonėmis, kurios, kaip pastebi autorius, taip pat yra duotos Dievo (Forrester 1993: 77). Taigi nepaisant to, kad krikščionybė yra žodžio religija, privileijuojanti verbalinius komunikacijos metodus, negalime atmesti ir kitų religinės komunikacijos ir reprezentacijos formų, paremtų vaizdu – bažnytinis menas, ikonos, simboliai, greta kurių svarbią vietą gali užimti ir naujosios medijos.

Internetas labiau nei bet kuri kita komunikacijos priemonė įstengia laiduoti, kad visi žmonės visame pasaulyje imtų „dalytis vienas kito ir visos žmonijos rūpesčiais bei problemomis“. Bažnyčia išskiria šias interneto savybes: „Jis yra momentalus, tiesioginis, pasaulinis, decentralizuotas, interaktyvus, galintis būti be paliovos plečiamas turinio ir apimties požiūriu, labai lankstus ir pritaikomas“. Jį vadina egalitariniu, nes sulygina žmonių galimybes dalyvauti komunikacijoje erdvėje (Bažnyčia ir internetas 2002: 44). Popiežius Jonas Paulius II internetą lygina su romėniškuoju forumu – žmonių pilna, triukšminga miesto erdve, kuri atspindėdavo savo ir kurdavo naują kultūrą. Naujasis kibernetinės erdvės pasaulis skatina Bažnyčią išnaudoti jo potencialą Evangelijai skelbti ir taip atsakyti į Viešpaties įsakymą „irtis į gilumą“ (Lk 5, 4) (Popiežiaus laiškas 36-osios Komunikacijos dienos proga). Popiežius pažymi, jog internetas daro galimą pradinį susitikimą su krikščioniškąja žinia, tačiau svarbu ieškoti praktinių būdų, galinčių padėti užmezgantiems pradinį ryšį per internetą iš virtualios erdvės pereiti į realų krikščioniškos

bendruomenės pasaulį (Popiežiaus laiškas 36-osios Komunikacijos dienos proga). Kalbant apie šios komunikavimo priemonės prigimtinius bruožus išskiriamas jo sekuliarumas vertybių ir idėjų atžvilgiu („viskas priimtina“) ir informacijos trumpalaikiškumas, skatinantis reliatyvistinę mąstyseną ir „kartais bėgimą nuo asmeninės atsakomybės bei įsipareigojimo“. Internetas iš pagrindų perkeičia asmens santykį su laiku ir erdve, dėmesį sutelkdamas į tai, kas apčiuopiama, naudinga, tiesiogiai pasiekama (Popiežiaus laiškas 36-osios Komunikacijos dienos proga). Atsigręždamas į vaizdo reikšmę šių dienų žmogui popiežius teigia, jog internetas įgalina Kristaus veido tapimą regimu ir balsą girdimu (Popiežiaus laiškas 36-osios Komunikacijos dienos proga). Šis naujas juslių santykis, būdingas ir televizijai, sukuria efektyvesnę evangelizaciją.

Socialinių tinklų plėtra reikalauja įsipareigojimo: žmonės užsiima santykių kūrimu ir draugų paieškomis, ieško atsakymų į savo klausimus ir pramogų, taip pat ieško intelektualinės stimuliacijos, dalinasi žiniomis ir praktine patirtimi. Šiose erdvėse dalinamasi ne tik idėjomis ir informacija, bet iš esmės pačiais savimi (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga). Bet kokia skaitmeninė komunikacija, ypač internete, yra glaudžiai susieta su asmeniu, taigi skelbti Evangeliją per naująsias medijas reiškia ne tik religinio turinio informacijos pateikimą skirtingose medijų platformose, bet taip pat ir asmeninį žmogaus liudijimą, apie jo pasirinkimą, požiūrį, vertybes (Popiežiaus laiškas 45-osios Komunikacijos dienos proga). Popiežius pabrėžia, jog skaitmeninės aplinkos yra ne paralelus ar grynai virtualus pasaulis, bet kasdieninės mūsų patirties dalis (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga), taigi nereikėtų stengtis techniškai atskirti tiesioginės ir virtualios komunikacijos.

Centrinis krikščioniškas atvaizdas (Kristus) greta kitų atvaizdų išties kelia svarbią prasmės problemą dėl krikščionybės galimybės „pritaipyti“ galingame mediume, pavyzdžiui, televizijoje, kuri žavi ir informuoja, plečia horizontus, kelia iššūkius bei gali lengvai iškraipyti ar sumenkinti. Ar gali religinė tiesa ir krikščioniškasis dialogas išlikti mediume, kuris tik linksmina ir reklamuoja? Bažnyčiai pritariančią poziciją medijų atžvilgiu išsako filosofas egzistencialistas S. Kierkegaard, kurio darbai peržengia filosofijos, teologijos, psichologijos, literatūrinės kritikos ir grožinės literatūros ribas. Šiuos žanrus filosofas jungia siekdamas visuomenės kritikos ir, konkrečiau, krikščioniškojo pasaulio atnaujinimo. Kierkegaard priešinosi visoms nustatytoms „tvarkos“ formoms, įskaitant ir Bažnyčią, kuri stengėsi suteikti žmogui pasitenkinimą savimi ir tokiu būdu temdė jų asmeninę atsakomybę susitikti su Dievu. Knyga „Training in Christianity“ atspindi jo pastangas pakeisti tai, ką jis matė tapus „draugiška, sentimentalio pagonybe“ į autentišką krikščionybę. Kaip ir McLuhan, kuris tikėjimą laikė suvokiniu, Kierkegaard tikėjimas nėra Bažnyčios dogmų pakartojimas gyvenimu, bet individualus patyrimas, kuris negali būti pasiektas per nenatūralius procesus – žmogaus artefaktus. Filosofas teigia, jog krikščionybė išties gali rasti savo vietą televizijoje, o Kristus pasirodyti greta Napoleono, Viliamo Telio ir Rembo. Jis

tinka televizijai, nes skelbia save esant tikra ir vieša tiesa, atvira apžiūrai ir patikrinimui, analizei ir diskusijai, be kita ko yra įdomus ir svarbus (Kierkegaard 2004: 33). Kierkegaard šūkis „subjektyvumas yra tiesa“ iš dalies reiškia, kad tiesa nėra kažkas objektyvaus. Tiesa tave sugriebia, meta iššūkį, skatina abejoti, reikalauja atsakymo, ji kyla iš meilės ir turi būti mylima. Tiesa nėra kažkas, su kuo gali būti susijęs nešališkai. Anot Kierkegaard, tiesa yra Jėzus Kristus, kuris pakviečia į mokinystę, tiesos ieškojimą ir gyvenimą joje. Vis dėlto nėra natūralios ir visuotinės tendencijos atpažinti ir sekti tiesą. Žmonės yra nugręžti nuo tiesos, labiau patenkinti gyvendami meluose nei tiesoje. Jiems reikia sukrėtimo, nustebinimo ar išgąsdinimo, jei nori pasisukti į tiesą ir būti sutaikyti su tuo, nuo kurio buvo nutolinti (Kierkegaard 2004: 35). Daugelyje popiežių laiškų Komunikacijos dienos proga matome tendenciją atsigręžti į pamatinį bet kokios komunikacijos tikslą – tiesą. Pastovus klausimų - atsakymų srautas, kuri aiškiai atpažįstame naujosiose medijose, rodo žmonių neramumą nepalaujamai ieškoti tiesos, kuri suteiktų reikšmę ir viltį jų gyvenimams (Popiežiaus laiškas 46-osios Komunikacijos dienos proga). Taigi naudojamos išmintingai komunikacijos medijos gali prisidėti prie prigimtinių giliausių žmogiškųjų troškimų – reikšmės, tiesos ir vienybės – patenkinimo (Popiežiaus laiškas 45-osios Komunikacijos dienos proga). Efektyvus krikščioniškas liudijimas nėra žmonių „bombardavimas“ religiniais pranešimais, bet mūsų noras būti prieinamiems kitiems, kantriai ir pagarbiai svarstant jų klausimus ir abejones, mat jie išties ieško tiesos ir žmogaus egzistencijos prasmės (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga). Tai jau keli aspektai, turintys paženklinti krikščioniškąją komunikaciją masinės komunikacijos kontekste. Filosofas Kierkegaard drauge apibrėžia ir krikščioniškosios komunikacijos televizijoje pobūdį teigdamas, jog krikščionybė turi pasirodyti kaip kažkas „prieš srovę“ ir sukelti aistrą, ne tik šaltą intelektualinį susidomėjimą, reikalauti sprendimo ir veiksmo. Turime tikėtis, jog daugelis žiūrovų nosisuks nuo to, „perjungs kanalą“ į kažką mažiau reikalaujantį, painų ir neraminantį (Forrester 1993: 72 - 73).

Medijų įtarpintas bendravimas tėra dar viena prigimtinio žmogaus troškimo – atrasti tiesą – išraiška, taigi tiek Bažnyčios dokumentuose, tiek filosofų darbuose matome tendenciją atsigręžti į tiesą, kaip pamatinį bet kokios komunikacijos tikslą. Suvokdama didžiulę audiovizualinių medijų įtaką žmogaus jauslams ir šių virtualių komunikacijos priemonių vientisumą su realiu XXI-ojo amžiaus žmogaus pasauliu, Bažnyčia skatina aktyviai jas pasitelkti ir evangelizacijai. Kad pastaroji būtų veiksminga ir palankiai sutinkama, būtina pažinti naudojamos komunikacinės priemonės prigimtį. Interneto, kaip ko gero veiksmingiausios ir artimiausios šių dienų žmogui, medijos aptarimui ir įvertinimui Bažnyčia skyrusi gana daug dėmesio. Jo, kaip ir kitų komunikacinių medijų, reikšmė atsikleidžia per laiduojamą galimybę „dalytis vienas kito ir visos žmonijos rūpesčiais bei problemomis“ bei sudaromas sąlygas pradiniam susitikimui su krikščioniškąja žinia. Iš esmės Kierkegaard atsigręžia vien į būtinybę komunikuoti tiesą, neatsižvelgdamas į potencialiai

destruktyvią komunikacijos kanalų (medijų) prigimtį, kurią taip akcentuoja medijų teoretikai. Kaip ir Bažnyčios dokumentuose, blogybės, kylančios komunikuojant religiją naujų medijų priemonėmis siejamos su paties žmogaus intencijomis. Čia svarbiausia tai, jog komunikacija įtraukia žmones į bendruomenę, į artumą ir tik šiame artume galimi autentiški santykiai.

2.2.3 Tinkamo komunikavimo medijuotoje terpėje taisyklės

Idant religijos sklaida būtų sėkminga, *Communio et progressio* aptariai ir esminiai medijuotos komunikacijos principai. Čia vėlgi atsižvelgiama į žmogų ir jo atsakomybę: „Norint, kad visuomenės komunikavimo priemonės tikrai tarnautų žmonėms, pirmiausia būtina suvokti žmogaus svarbą jų funkcionavimui; jam tenka daug didesnis vaidmuo negu mechaniniams ar elektroniniams prietaisams. Visuomenės komunikavimo priemonės savaime neatlieka savo užduočių visuomenėje“ (CP Nr. 63). Atsakomybė šiuo atveju aprėpia labai daug dalykų: informacijos objektyvumą: „komunikavimas turėtų paklusti aukščiausiam sąžiningumo, patikimumo ir tiesos įstatymui“ (CP Nr. 17); auditorijos jausmų valdymą: „nevalia pasiduoti pagundai publiką šokiruoti bei priblokšti išplėšiant naujienas iš konteksto, jas išpučiant ar pateikiant kaip sensacijas“ (CP Nr. 40); pagarbą asmens teisėms: „teisė į informaciją [...] neturi prieštarauti kitoms teisėms, pavyzdžiui, asmens ir visos visuomenės gerą vardą saugančiai teisei į tiesą, šeimų ir individų privatų gyvenimą ginančiai teisei į privatumą, teisei į slaptumą, jei to reikalauja profesinės sąlygos ir viešoji gerovė. Ant kortos stovint bendrajam gėriui, informuoti būtina labai protingai ir nuovokiai“ (CP Nr. 42); turinio kontrolę ugdyti tikslais: „komunikavimo priemonės [...] gali ne tik praturtinti kultūrą, bet ir ją nuskurdinti bei pažeminti, ir taip dažnai atsitinka, kai stengiamasi įtikti žemiausiam kultūriniam skoniui“ (CP Nr. 53); nuodugną auditorijos pažinimą: „komunikuotojai privalo stengtis atsižvelgti į visus publikos poreikius ir perteikti kiekvienos visuomeniškai svarbios grupės nuomonę“ (CP Nr. 74). Iš esmės komunikavimas turi remtis krikščioniškuoju „artimo meilės“ įsakymu¹⁵, nes „komunikavimas yra daugiau negu idėjų raiška ar jausmų rodymas; giliausiąją savo prigimtį tai meilės kupinas savęs dovanojimas“ (CP Nr. 11). Dokumente pabrėžiama, jog komunikavimo priemonės ir komunikuotojai turi tarnauti žmonėms, o „toks nusiteikimas bus būdingas tikrai tiems, kurie supras ir tikrai mylės žmones. Komunikuotojai jaus juo didesnę pasitenkinimą savo profesiniu darbu ir bus juo naudingesni visuomenei, juo aiškiau ir geriau suvoks, kad anapus technikos, per kurią sklinda jų balsai ir vaizdai, gyvena ir veikia tikri žmonės“ (CP Nr. 72). Popiežius Pranciškus komunikaciją lygina su kaimynyste keldamas klausimą, kaip mes galime būti kaimyniški naudodami komunikacines medijas naujoje skaitmeninių technologijų aplinkoje? Atsakymą, anot

¹⁵ Šventajame rašte randame Kristaus žodžius: „Tai mano įsakymas, kad vienas kitą mylėtume, kaip aš Jus mylėjau“ (Jn 15, 12) ir: „Mylėk Viešpatį, savo Dievą visa širdimi, visa siela, visomis jėgomis ir visu protu, o savo artimą kaip save patį“ (Lk 10, 27).

jo, galime rasti Evangelijos palyginime apie Gailestingąjį samarietį, kuris aptikęs ant kelio sumuštą žmogų „priėjo prie jo, užpylė ant žaizdų aliejaus ir vyno, aptvarstė jas“ (Lk 10, 29 – 36). Gailestingasis samarietis ne tik prieina prie leisgyvio žmogaus, bet ir prisiima atsakomybę už jį, nes sumoka užteigęs šeimininkui, kad jį slaugytų, taigi nepalieka šio vargšo sveikimo pusiaukelėje. Tai ne kito matymas kaip panašaus į save, bet gebėjimas save paversti kitu – tikroji artimo meilė (Popiežiaus laiškas 48-osios Komunikacijos dienos proga). Taigi ir bet kokios žmogiškosios komunikacijos tikslas visų pirma yra meilės parodymas kitam, o pati komunikacija – tai giluminis suvokimas, jog visi esame žmogiškos būtybės. Šią komunikacijos galią galima pavadinti kaimyniškumu. Popiežius kalba apie tam tikrą „išėjimą iš savęs“ komunikuojant ir asmeninį įsipareigojimą kitam, kaip tobuliausios komunikacijos bruožus. Nuoširdus Dievo rūpinimasis visais Kristaus žmonėms skaitmeninėje erdvėje turi būti išreikštas ne tik kaip eksponatas iš praeities ar išmokta teorija, bet kaip kažkas konkretaus, realaus, dabar esamo ir patrauklaus. Mūsų pastoracinio buvimo medijų pasaulyje paskirtis yra parodyti mūsų dienų žmonėms, patiriantiems abejonių ir vidinę painiavą, jog "Dievas yra šalia ir būdami Kristuje mes visi priklausome vienas kitam" (Popiežiaus laiškas 44-osios Komunikacijos dienos proga).

Luko evangelijoje skaitome apie Elzbietos kūdikio reakciją į Marijos pasveikinimą: „Vos tik Elzbieta išgirdo Marijos sveikinimą, jos iščiose šoktelėjo kūdikis“ (LK 1, 41). Ši vieta, iliustruojanti džiaugsmą, kurį žmogui sukelia susitikimas su kitu, ir kurį mes pažįstame dar prieš gimimą, yra kiekvienos komunikacijos formos prototipas. Gimda, sako popiežius Pranciškus, yra pirmoji komunikacijos mokykla, klausymo ir fizinio sąlyčio vieta, kur mes pradėdame susipažinti su išoriniu pasauliu (Popiežiaus laiškas 49-osios Komunikacijos dienos proga). Nepaisant išorinių garsų ir motinos širdies plakimo, šis pažinimas iš tiesų vyksta tyloje, kuri, kaip teigia popiežius Benediktas XVI-asis, yra esminis autentiškos komunikacijos elementas, o mokymasis komunikuoti – tai mokymasis klausyti, apsvarstyti bei kalbėti. Išvysčius tinkamą balansą tarp žodžių ir tylos sukuriama erdvė abipusiam klausymui ir tampa įmanomi gilesni žmogiški santykiai (Popiežiaus laiškas 46-osios Komunikacijos dienos proga). Įvertindamas didžiulį informacijos greitį ir kaitą, kuriuos paskatino audiovizualinės medijos, popiežius dėmesį atkreipia į tai, kad tokiose sąlygose tyla tampa būtina, jei norime atskirti, tai, kas iš tiesų svarbu, nuo to, kas nereikšminga. Dėl to reikia išvystyti tinkamą aplinką, savitą „ekosistemą“, kuri palaiko pusiausvyrą tarp tylos, žodžių, atvaizdų ir garsų (Popiežiaus laiškas 46-osios Komunikacijos dienos proga). „Iš tikrųjų žmonės šiandien yra „bombarduojami“ atsakymais į klausimus, kurių jie niekada neuždavė, apie dalykus, kurių niekuomet nežinojo“ – sako Benediktas XVI-asis. Taigi, jei šiame klausimų – atsakymų sraute norime atpažinti iš tiesų svarbius dalykus, turime skirti laiko tylai. Būtent ji įgalina mus lavinti deramą įžvalgumą akistatoje su stimulų ir duomenų apkrova. Kontempliuojant tyloje amžinasis Žodis, per kurį buvo sukurtas pasaulis, tampa labiau nei bet kada anksčiau "esamas", ir mes

sužinome apie išsigelbėjimo planą, kurį Dievas įvykdo per žodį ir veiksma. (Popiežiaus laiškas 46-osios Komunikacijos dienos proga). Taigi, kai žodis ir tyla tampa vienas kitą neigiantys, komunikacija išyra, nes sukeliama painiava ir šaltumo atmosfera; tuo tarpu, kai žodis ir tyla papildo vienas kitą, komunikacija įgyja vertę ir reikšmę. Popiežiaus Benedikto XVI-ojo, kaip filosofo, svarstymus apie tylos vietą komunikacijoje galėtume kildinti iš M. Buber santykio filosofijos. Kalbėdamas apie dialogo ypatumus M. Buber akcentuoja tylėjimo ir klausymo svarbą komunikacijoje, įvesdamas „bylojančio tylėjimo“ sąvoką (Buber 2001: 49). Kaip ir Buber, popiežius Benediktas XVI-asis dėmesį atkreipia į Dievo kalbėjimą žmogui tyloje: „Jei Dievas mums kalba tyloje, tai ir žmogus atranda galimybę tyloje kalbėti su Dievu ir apie Dievą. Mums reikia tylos, kuri tampa kontempliacija ir įveda mus į Dievo tylą bei nukelia į vietą, kur gimsta gelbstintis Žodis. Kalbant apie Dievo didybę, mūsų kalba visada nepakankama, čia atsiveria vieta tyliai kontempliacijai. Tylus apsvaistymas panardina mus į Meilės šaltinį, kuris kreipia mus į savo kaimynus, kad mes gebėtume pajauti jų kentėjimą ir pasiūlyti Kristaus šviesą, jo komunikuojamą "gyvenimo" pranešimą (Popiežiaus laiškas 46-osios Komunikacijos dienos proga).

Taigi svarbiausi tinkamo komunikavimo skaitmeninėje erdvėje principai – pagarba asmens teisėms ir laisvėms, komunikacinės erdvės pažinimas, asmeninis įsipareigojimas ir atsakomybė už komunikacijos turinį ir bendriausia prasme – vadovavimasis artimo meilės įstatymu. Vis dėlto net ir vadovaujantis šiais principais, skaitmeninėje erdvėje svarbu atrasti būdų ištrūkti iš besikeičiančių vaizdų ir garsų mozaikos¹⁶, atsiriboti nuo šviesos greičiu sklindančios informacijos ir jos diktuojamo sprendimo priėmimo tempo ir atrasti laiko asmeninei kontempliacijai tyloje, nes tik ji įgalina reikšmingų dalykų išsiskyrimą iš visų duomenų srauto.

Vertinant interneto, kaip „daugeliu atžvilgių galingiausios komunikavimo priemonės“ (Bažnyčia ir internetas 2002: 38) etiką, esminis dėmesys, kaip ir kitų komunikavimo priemonių atveju, tenka asmeniui: „komunikuoti turėtų žmogus su žmogumi, ir tai privalėtų tarnauti visapusiškam žmogaus vystymuisi“ (Bažnyčia ir internetas 2002: 38). Antrasis etiškumo matas – bendrasis gėris – „visi esame atsakingi už visus“ (Bažnyčia ir internetas 2002: 40). Akcentuojama būtinybė garantuoti interneto prieinamumą visoms asmenų grupėms, ypač „labiau nuskriaustoms“, idant jis netaptų diskriminacijos forma ar „skaitmenine praraja“, mat „Bažnyčia trokšta globalizacijos, tarnaujančios [...] visiems žmonėms“ (Bažnyčia ir internetas 2002: 48). Greta išorinių, akivaizdžių interneto trūkumų liečiančių duomenų saugumą, autorines teises, portografiją, neapykantos kurstymą ir pan., Bažnyčia aptaria ir asmens dvasinių pasikeitimų charakteristiką. Tai svetimos tapatybės priėmimas, klaidžiojimas „fantazijų pasaulyje“, pasyvus nugrimzdimas į

¹⁶ McLuhan taip pat kalba apie televizijos mozaikiškumą, dėl kurio visa čia pateikiama informacija patenka į tą patį reikšmės lygmenį – pranešimo turinys susiniveliuoja individo vaizdų sistemoje (McLuhan 2003: 304).

„narciziškų ir į save nukreiptų, narkotizuojamai¹⁷ veikiančių stimulų“ pasaulį (Bažnyčia ir internetas 2002: 44). Internetas taip pat gali didinti egocentrizmą ir susvetimėjimą (Popiežiaus laiškas 43-iosios Komunikacijos dienos proga). Dar vienas svarbus negatyvaus poveikio požymis – perdėtas individualizmas, kurį paskatino decentralizuota interneto struktūra, bei radikalusis liberalizmas – visiškos laisvės internete daryti tai, kas patinka, įstatymas (Bažnyčia ir internetas 2002: 45). Pritardama pirmajame darbo skyriuje išsakytoms M. McLuhan mintims apie sekuliarizmą, Bažnyčia pažymi, jog komunikavimo priemonės perduoda „vertybinį krūvį turinčią Vakarų sekuliariosios kultūros žinią [...] dažnai nepasirengusioms ją įvertinti ir atlaikyti [visuomenėms]“ (Bažnyčia ir internetas 2002: 49). Nepaisant to, kad laisvė ieškoti tiesos ir ją pažinti yra pagrindinė žmogaus teisė, o raiškos laisvė – kertinis demokratijos matmuo (Bažnyčia ir internetas 2002: 50), klaidinga yra laisvę aukštinti taip, kad ji taptų „absoliutu, iš kurio turėtų kilti visos kitos vertybės“, nes tokiu būdu „pranyksta būtinas tiesos kriterijus, užleisdamas vietą nuoširdumo, autentiškumo, santarvės su savimi pačiu kriterijui“ (Bažnyčia ir internetas 2002: 52). Kaip ir popiežius Benediktas XVI-asis, Jonas Paulius II-asis akcentuoja „laiką apmąstymams“, kaip krikščioniui būtiną kontempliaciją, idant jis pasiektų gilesnę dalykų reikšmę ir perprastų jų tarpusavio ryšius bei santykį su visa tikrove (Popiežiaus laiškas 36-osios Komunikacijos dienos proga). Evangelizacija visuomet remiasi evangelizuoti siųstojo liudijimu, taigi žmogaus sukurta priemonė negali pakeisti gyvo santykio¹⁸.

Taigi, nors komunikavimo internete etika buvo apibrėžta vėliau nei parašyta pastoracinė instrukcija dėl visuomenės komunikavimo priemonių naudojimo, „etikoje“ aptariamai principai atliepia daugelį *Communio et progressio* idėjų ir joms neprieštarauja. Pagrindinis komunikacinės priemonės tikslas išlieka visapusiško žmogaus vystymosi skatinimas, o esminis komunuotojo kriterijus – tarnavimas žmogui.

¹⁷ Atvaizdo kaip narkotiko veikimo paradigmą kalbėjo filosofas V. Flusser, teigdamas, „jog bet koks vaizdas (atvaizdas) yra savitas narkotikas, leidžiantis atsipalaiduoti, ištrūkti iš įtampos būsenos, kurią sukelia buvimas rašto kultūros dalimi (Flusser 2002).

¹⁸ Laiške romiečiams skaitome: „Kaipgi žmonės šauksis to, kurio neįtikėjo?! Kaipgi jie įtikės tą, apie kurią negirdėjo?! Kaip išgirs be skelbėjo?! O kas gi skelbs nesiųstas? Juk parašyta: Kokios dailios kojos skelbiančių gerą naujieną!“ (Rom 10, 14 – 15).

III DALIS. M. MCLUHAN IR KATALIKŲ BAŽNYČIOS POŽIŪRIO Į MEDIJŲ TIKROVĘ IR AUDIOVIZUALINĘ RELIGIJOS KOMUNIKACIJĄ LYGINAMOJI ANALIZĖ

1. Medijų prigimties klausimas

1.1 Medijos kaip defektyvios prigimties kompensacija arba kūrybinis procesas

Maždaug prieš šimtmetį iki McLuhan parašė studiją „Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai“ filosofas E. Kapp pateikė savo darbą apie technikos filosofiją. Jame jis iškelia mintį apie tai, kad visi techniniai artefaktai yra žmogaus organų projekcijos: žmonės nesąmoningai perleidžia jų kūno funkcijas į jų pačių rankomis sukurtus daiktus (Huning 1998: 48). Žmogaus sukurta technika atspindi žmogaus organizmo formų bei funkcijų prototipus, taigi techniniai objektai pratęsia žmogaus organizmą, kopijuodami ar didindami kūno ir protinius gebėjimus. Būtent iš čia kildinama ir McLuhan požiūrio į medijas, kaip žmogaus fizinių ir psichinių gebėjimų tęsinų, perspektyva. Jis taip pat techniką mato kaip žmogaus organų projekciją, tik pavadina ją tęsinium. Lygiai kaip, pavyzdžiui, ratas yra pėdos tęsinys, knyga – akies, drabužiai – odos ir pan. (McLuhan 1967: 26), medijos pratęsia mūsų pojūčius, ypač regėjimo ir klausos, įskaitant raštą ir spaudą. Elektros medijos yra analizuojamos kaip centrinės nervų sistemos informacijos apdorojimo funkcijų pratęsimas, nes perima informacijos valdymo, laikymo ir paieškos funkcijas, kurias paprastai vykdo centrinė nervų sistema¹⁹. Dėl šios priežasties elektros amžiaus žmogus tai „organizmas“, kurio „smegenys dabar yra ant kaukolės paviršaus ir kurio nervai apnuoginti“ (McLuhan 1964: 73). Taigi technologijos, kaip žmogaus tęsiniai, yra būdas kompensuoti prigimtinį žmogaus defektyvumą²⁰. Elektra, jo teigimu, „sugrąžino vėsus, mozaikišką implozijos, pusiausvyros ir stazės pasaulį“, kur „individo vienakryptis veržimasis aukštyn skleidžiasi kaip kraupus sutryptų gyvenimų ir sudarkytos harmonijos vaizdas“ (McLuhan 1964: 283). Kadangi, kaip buvo minėta pirmajame skyriuje, negatyvūs medijų efektai kyla dėl žmonių abejingumo jų prigimties pažinimo atžvilgiu, ši „sudarkyta harmonija“ taip pat yra aklo medijų naudojimo rezultatas.

¹⁹ Pasak Diuselendorfo universiteto profesoriaus technikos filosofijos istorijos veikalų autoriaus A. Huning, technika dar tik pradeda kilti į tikrai žmogišką savo raidos pakopą, nes nuo raidos etapo, kuriame ji mėgdžioja kūną ir jo sandarą (jis bendras ir žmonėms, ir gyvūnams), ji pereina prie žmogaus proto ir psichikos pakartojimo ir tolesnio išvystymo. Taigi lig šiol mums pavyko pasiekti tik teriologinio (gyvuliško) lygio techniką, kurią pavyko tikrai plačiai išplėtoti, o dabar reikia sukurti antropologinę (žmogiškąją) techniką. McLuhan medijų teorija, galima sakyti, remiasi šia Huning pranašyste, mat technikos vystymasis jau perėjo į tokį savo raidos etapą, kuomet centrinę nervų sistemą perkėlėme už mūsų pačių ribų, į elektroninę technologiją.

²⁰ Arnoldas Gehlenas ir daugelis žymių XX amžiaus filosofų antropologų, kaip antai, Paulius Alsbergas, Maxas Scheleris, Ortega y Gassetas, Werneris Sombartas ir kiti, technikos principu laikė tai, kad žmogus – organiniu požiūriu defektyvi būtybė – išplėtojo techniką kaip dirbtinį organų pratęsimą.

Bažnyčia medijas mato kaip kūrybinės Dievo veiklos tęsimą: „Dievas, sukūręs žmogų pagal savo paveikslą, tikrai jam suteikė galimybę dalyvauti savo kūrybinėje galioje statant žemiškąjį miestą“ (CP Nr. 7). Pastoracinė instrukcija *Communio et progressio* teigia, kad visuomenės komunikavimo priemonės „tiesiog būtinos mūsų visuomenės giliams bei dažnai daugialypiems ryšiams ir veiklai“ (CP Nr. 6). Bažnyčia pozityviai vertina pačias medijas, o jų vartojimą laiko neišvengiamu ir būtinu. Ši pozicija grindžiama remiantis šiais teisiniais principais: žmogus turi turėti nuomonės laisvę (CP Nr. 17), teisę į informaciją (CP Nr. 18), komunikavimo laisvę (CP Nr. 19). Didžiausia reikšmė naudojantis medijomis suteikiama laisvam žmogaus pasirinkimui, nes „komunikavimo priemonių galutinę vertę bei reikšmę lemia naudojimosi žmogiškąja laisve būdas“ (CP Nr. 10). Destruktyvus medijų poveikis ir disharmonija kyla ne dėl pačių medijų prigimtinių savybių, bet dėl prigimtinio žmogaus polinkio į nuodėmę: „Žmogui dėl savo kaltės nusigręžus nuo Kūrėjo, dėl nusižengimo sukeltos netvarkos jis pats nuslysta į nesantaiką, pražūtingus nesutarimus su savo broliais ir galiausiai išvis tampa nepajėgus bendrauti“ (CP Nr.10).

McLuhan artimas V. Flusser²¹ komunikaciją vadina dirbtiniu procesu, besiriamiančiu į tam tikrą kodų sistemą sudėliotais simboliais. Šie simboliai reikalingi tam, kad žmogus tiestų tiltus tarp savęs ir pasaulio ir tokiu būdu suteiktų jam prasmę. Komunikacijos teorija kaip mokslas tiria nenatūralius žmogiškosios būties aspektus. Kodai (ir simboliai, kurie juos kuria) tampa antrąja prigimtimi, antra tikrove ir vis labiau užgožia pirminę prigimtį. Žmogaus komunikacija yra meninė technika, siekianti priversti mus užmiršti brutalų gyvenimo beprasmiškumą, pasmerktą vienatvei ir mirčiai (Flusser 2002: 3, 8). Taigi komunikacija kaip medija yra mūsų antroji prigimtis, kuri buvo sukurta siekiant kovoti su gamta bei suteikti pasauliui prasmę.

Tuo tarpu krikščionybėje komunikacijos esmė visų pirma yra Apreiškimo slėpinyje: pats Dievas parodo iniciatyvą užmegsti ryšį su žmogumi, kuris yra nutrūkęs dėl nuodėmės: „Išganymo istorijos pradžioje jis pats iš naujo pradeda pokalbį su žmogumi“ (CP. Nr. 10). Komunikacijos kilmė yra dieviška, nes „Įsteigdamas Eucharistiją, Kristus mums dovanuoja aukščiausią žemėje bendrystės formą – Dievo ir žmogaus bendrystę, ir dėl to artimiausią bei tobuliausią pačių žmonių tarpusavio bendrystę“ (CP. Nr. 11). Komunikuoti reiškia „paklusti prigimties balsui“ (CP. Nr. 45), tad tai jokiū būdu negali reikšti „kovos“ su gamta. Bažnyčios požiūriu komunikacija išties gali suteikti žmogaus pasauliui prasmę, nes medijos įgalindama žmones dalintis žiniomis ir per tai prisidėti prie kūrybingo bendradarbiavimo (CP Nr. 7). „Nuostabius technikos išradimus“, tarnaujančius visuomenės komunikavimui, tikintysis krikščionis laiko Dievo duotomis priemonėmis

²¹ Nors M. McLuhan labiau linkęs analizuoti medijas apskritai, o V. Flusser pabrėžia dominuojančių komunikacijos kodų svarbą, šias abi teorijas sieja daug panašumų. Pavyzdžiui, išvada, jog būties ir sąmonės suvokimas yra nulemtas medijų. Abu autoriai istoriškai kalba ir apie trijų didžiųjų technologijų – rašto, spaudos ir elektros – paskatintus pasikeitimus žmogiškojoje komunikacijoje.

tiesos ieškojimui ir žmogiškosios pažangos skatinimui (CP Nr. 13). Katalikams medijos svarbios dėl trijų priežasčių: „jos padeda Bažnyčiai atsiverti šiuolaikiniam pasauliui, skatina pokalbį Bažnyčioje“ ir „leidžia Bažnyčiai suprasti mūsų laikų mąstyseną ir žmones, nes ji Dievo įpareigota skleisti išganymo naujieną žmonėms suprantama kalba, išėities tašku pasirinkdama labiausiai juos jaudinančius klausimus“ (CP Nr. 125). Taigi krikščionybei komunikacija itin svarbi ir kaip Dieviškojo priesako liudyti tikėjimą vykdymas, o naujosios komunikacinės medijos yra būdas kalbėti su šių laikų žmogumi.

Taigi McLuhan medijas laiko netobulos žmogaus prigimties išbaigimu ir atkreipia dėmesį į tai, kad netinkamas medijų naudojimas iškreipia harmoningą žmogaus prigimties funkcionavimą bei taip ją nuskurdina. Bažnyčios dokumentai medijas traktuoja kaip žmogaus kūrybinės galios ir dieviškojo plano, įgyvendinamo per šią galią, išraišką. Teiginį, jog komunikacija kaip medija yra žmogaus antroji prigimtis, kuri buvo sukurta siekiant kovoti su gamta ir įprasminti pasaulį, Bažnyčia mato visiškai priešingai. Komunikacijos kilmė, anot jos, yra dieviška, nes bendrystė yra visos krikščionybės pagrindas. Komunikavimas reiškia paklusimą prigimčiai, o ne kovą su ja.

1.2 Medijos kaip stabai arba žmogaus įrankiai

Remdamasis keliais autoriais McLuhan centrinės nervų sistemos išsiplėtimą vadina „saviamputacija“, kurią paskatino didžiulis nuo spaudos išradimo vykstančios fizinių organų mechanizacijos pojūčių stimuliavimo intensyvumas: „Vienos pasirinktos juslės intensyvus stimuliavimas arba vienos juslės išplėtimas, atskyrimas ir „amputavimas“ pasitelkus technologiją iš dalies paaiškina neįjautros efektą, kurį pati technologija sukelia jos gamintojams ir vartotojams. Centrinė nervų sistema į diferencijuoto dirginimo iššūkį atsako bendrąja neįjautra“ (McLuhan 1964: 60). Kadangi kiekviena technologija yra mūsų fizinio kūno tęsinys ar saviamputacija, šie tęsiniai drauge „numato naują santykį ar naują pusiausvyrą tarp kitų organų ir kitų kūno tęsinių“ (McLuhan 1964: 61). Taigi medijų naudojimas sukelia permainas ir keičia juslių proporcijas. Šios permainos, pasak McLuhan, yra neįjautos „nuomonių ar sąvokų lygmenyje“, nes „nuosekliai, be pasipriešinimo pakeičia juslių santykį ir suvokimo būdus“ (McLuhan 1964: 36), taigi galime manyti, jog neįmanoma visiškai suvokti medijų poveikio. Juslių užblokavimo rezultatas – žmogaus supanašėjimas su technologijomis – mūsų laikų stabais. McLuhan tai grindžia santykio logika: tampame tuo, į ką žiūrime (McLuhan 1964: 37). Savo pačių sukurtų technologijų vartojimas skatina žmogaus narcisizmą ir neįjautrumą savo atvaizdo atžvilgiu. McLuhan teigia, jog nuolat priimdami technologijas, mes patys virstame jų pagalbiniais mechanizmais. Norėdami šiais objektais naudotis, privalome tarnauti jiems tarsi dievams (McLuhan 1964: 62).

Šiam požiūriui antrina ir V. Flusser sakydamas, jog žmogus gyvena pasaulyje, kurio jis nesupranta. Kad iššifruotų šį pasaulį, jame orientuotųsi ir tuo būdu jį valdytų, jis naudoja medijas. Šios gali tarpininkauti tarp žmogaus ir pasaulio, darydamos jį suprantamesnį. Vis dėlto, užuot reprezentavę pasaulį, atvaizdai daro jį neaiškų, kol žmonės pagaliau tampa savo pačių sukurtų atvaizdų funkcijomis (Flusser 2002: 10). Žmogus tarnavimą elektros technologijai McLuhan lygina su ankstesniu tarnavimu kanojai, tipografijai ir visiems kitiems savo fizinių organų tęsiniams, tačiau teigia, jog esminis skirtumas tarp jų yra tas, kad ankstesnės technologijos buvo dalinės ir fragmentinės, o elektros technologija yra visuminė ir įtraukianti (McLuhan 1964: 73).

Krikščionybės tradicija, kaip žinome, pripažįsta tik vieną Dievą trijuose asmenyse, o pats pirmasis Dekalogo įsakymas skelbia: „Neturėk kitų dievų, tik mane vieną“, taigi medijų pranašumas prieš žmogų ir pastarojo virtimas jų tarnu turėtų būti rimta priešvara medijų naudojimui tikėjimo tikslais. Vis dėlto Bažnyčia šią žmogaus – medijų santykio situaciją mato visiškai priešingai – tai medijos tarnauja žmogui, nes kaip ir visi kiti kūriniai, yra Dievo duotybė: „„Nuostabius technikos išradimus“, tarnaujančius visuomenės komunikavimui, tikintysis krikščionis laiko Dievo Apvaizdos duotomis priemonėmis“ (CP Nr. 12). Komunikavimo priemonės skirtos tarnauti visuomenės pažangai (CP Nr. 83), bendrajam gėriui (CP Nr. 88), teisingumui, taikai, laisvei (CP Nr. 100) ir Dievo garbei (CP Nr. 186).

Svarstydami, kuo krikščionybei svarbi McLuhan aptariama juslių pusiausvyros griūtis, galime teigti, jog tokiose sąlygose iš esmės pasikeičia ir žmogaus dvasingumas, santykis su Dievu ir sakralumu. Krikščionybė žmogaus asmenį mato sudarytą iš sielos ir kūno ir laiko esant vienodai svarbiais. Penki pojūčiai įgalindami patyrimą išskleidžia žmogaus egzistencijos prasmę, taigi Biblijoje rasime daug vietų, kuriose kalbama apie juslių reikšmę ir sąveiką²². Dėl inteligentiškumo, protinio mąstymo, kuriuos, McLuhan teigimu, atnešė raštas ir spauda, praradome jausmus, kas paskatino ir liturgijos formalumą. Senujų apeigų ir papročių pašalinimas iš liturgijos (specifiniai judesiai: nusilenkimai, atsiklaupimai, taip pat žibintai, smilkalai, žvakidės, baldakimai, kvepiantys aliejai), kūrusių ypatingą dvasingumo ir sakralumo erdvę, iš esmės liudija pojūčių pusiausvyros netekimą ir regos joslės sureikšminimą. Būtent jautrumas aplinkai ir pojūčiai laiduoja intuityvią Dievo buvimo pajautą. Kaip teigia Bizantijos vienuolis Niketa Stetatas (XI a.), tikrasis mistikas, yra

²² Pvz., „Ir *ausį girdinčią*, ir *akį reginčią* – Abi jas VIEŠPATS padarė“ (Pat 20, 12); „Jūs žemės *druska*. Jei *druska* išsidvoktų, kuo gi ją reiktų pasūdyti? Ji niekam netinka, ir belieka ją išberti žmonėms sumindžioti“ (Mt 5, 13); „*Išbandykite* ir *patirkite* patys, koks geras yra VIEŠPATS. Laimingas žmogus, kuris randa pas jį užuovėją!“ (Ps 34, 9); „Jų stabai iš sidabro ir aukso, padaryti žmonių rankomis. Burnas jie turi, bet nekalba, turi *akis*, bet *nemato*, turi *ausis*, bet *negirdi*, turi *nosis*, bet *neužuožia*. *Rankas* turi, bet *lytėti* negali, turi *kojas*, bet *nevaikšto*“ (Ps 115, 4 – 7); „Jėzus ištiesė ranką, *paliėtė* jį ir tarė: „Noriu, būk švarus!“ Ir tuojau raupsai išnyko“ (Mt 8, 3); „Todėl palaimintos jūsų *akys*, nes *mato*, ir jūsų *ausys*, nes *girdi*“ (Mt 13, 16); „Vakarieniaujant Jėzus paėmė duoną, sukalbėjo palaiminimą, laužė ir davė mokiniams, tardamas: „*Imkite ir valgykite*: tai yra mano kūnas“²⁷ Paskui, paėmęs taurę, sukalbėjo padėkos maldą ir davė jiems, tardamas: „*Gerkite* iš jos visi,²⁸ nes tai yra mano kraujas, Sandoros kraujas, kuris už daugelį išliejamas nuodėmėms atleisti“ (Mt 26, 26 – 28); „Bet dabar Dievas sudėliojo *kūne narius* ir kiekvieną iš jų, kaip panorėjo“ (1 Kor 12, 18).

„tas, kuris vidinių jausmų link kreipia išorinių jausmų energijas; tas, kuris orientuoja regėjimą į gyvenimo šviesos kontempliaciją; tas, kuris veda klausą į sielos suvokimą, skonį – į minčių skyrimą, uoslę – į dėmesingą mąstymą, lytėjimą – į saikingumą ir širdies budrumą” (prieiga per internetą: <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/11817620> [žiūrėta 2015 04 14], taigi visi penki žmogaus pojūčiai yra panaudojami Dievo pažinimui. Tai galime pavadinti taktiliškumu, apie kurį kalba ir McLuhan teigdamas, jog „taktiliškumas yra juslių sąveika, o ne paskiras odos ir objekto sąlytis“ (McLuhan 1964: 301). Kaip teigia vienas žymiausių italų žurnalistų ir sociologų P. Pissara, „pojūčių atradimas šiandien būtų geriausias priešnuodis paviršutiniškam katalikiškumui ir neodvasingoms religinėms grupėms. Atrasti pojūčius – tai nusikratyti visokio moralizavimo, neognostizmo ar sensualizmo“. Anot jo, Biblijoje apstu vietų, kur iškilmingai susijungia regėjimas, klausia, lytėjimas, skonis ir uoslė: „Erosas ir aistra nuvilnija nuo pirmo iki paskutinio biblinio puslapio: tai ne platoniška – iškūnyta – meilė, tai ne blankios jausmų karikatūros, bet greičiau erosas kaip gyvenimas priešpriešinamas mirties tvinkšėjimui. Tas erosas, kuris kelia baimę daugeliui pamaldžių sielų, vis dėlto yra krikščionybės kalbos pagrindas, jos abėcėlė ir gramatika: erosas – kaip dovana, kaip santykio esmė; erosas – ne užvaldantis ar orginis, ne stabmeldiškas ir ne priešas, bet agapės ir meilės bendrystės sąjungininkas“ (prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2005-12-18-piero-pisarra-pojuciai-ir-dvasingumas-ivadas-i/8966>). Remdamiesi šiuo teiginiu galime daryti išvadą, jog kūno pojūčiai žmogui ne tik leidžia pajusti Dievo buvimą, bet ir yra raktas į veiksmingą santykio komunikaciją. Kadangi rašto ir spaudos medijos sustiprino regos juslę, o elektros medijos intensyviai manipuliuoja visomis juslėmis, galime formuluoti prielaidą, jog naujųjų medijų komunikacijos specifika yra artima krikščionybės komunikacijai ir dėl to gali veiksmingai prisidėti prie tikėjimo sklaidos.

Taigi žvelgiant iš technologijos filosofijos perspektyvos, technologijos manipuliuoja žmogaus juslėmis. Būdamas žmogaus tęsiniais jos nesąmoningai priverčia žmogų supanašėti su jomis, tapti jų pagalbiniais mechanizmais ar funkcijomis. Žmogaus sukurtų technologijų vartojimas skatina narcisizmą ir nejautrumą savo atvaizdo atžvilgiu ir tokiu būdu neleidžia pamatyti tikrojo pasaulio vaizdo, mat suvokimo procesą nulemia viena dominuojanti juslė, o ne kelių juslių santykis. Žmogaus tarnavimas technologijai ir jos virtimas stabu pažeidžia pagrindinį vienatinio Dievo įsakymą ir neatliepia žmogui Dievo pavestos misijos „valdyti pasaulį“. Nepaisant to, visos naujosios visuomenės komunikavimo priemonės Bažnyčios laikomos Dievo dovana, o jų naudojimas būtinas visuomenės pažangai bei Dievo įsakymo „skelbti evangeliją“ išpildymui. Bažnyčia pozityviai vertina elektrinės implozijos aplinką, kurioje gyvename. Nors jos dokumentuose juslių sąveika naujoje komunikacinėje aplinkoje aptariama labai menkai, galime manyti, jog toks Bažnyčios atvirumas naujosios medijoms kyla iš krikščionybės ir elektros technologijų artimumo juslių sąveikos atžvilgiu.

2. Medijų evoliucija ir išganomasis Kristaus darbas

2.1 Gentinė visuomenės sankloda ir krikščioniškos bendrystės artumo idėja

Kaip buvo minėta pirmajame skyriuje, elektros implozija grąžina žmones į akustiškumą, taigi ir gentiškumą. Taip yra todėl, kad šviesa, kaip elektros energija, sudaro sąlygas daugeliui užduočių atlikti (plg. sakytinis žodis, kuriam pirmenybę teikia elektra, yra nespecializuotas, įtraukiantis, o rašytinis – specializuotas). Taigi elektros technologija vizualų žmogų grąžina prie gentinės ir žodinės sanklodos, prie nenutrūkstančio giminystės ir tarpusavio saitų tinklo (McLuhan 1964: 65): „momentinis elektrinės informacijos judėjimas neišplečia žmonijos šeimos, bet ją įtraukia į glaudžiai suregztą kaimiško gyvenimo būklę“ (McLuhan 1964: 118). Ši būklė yra priešinga tai, kurioje žmogus gyvena iki elektros atsiradimo. McLuhan tai apibūdina „globalinio kaimo“ sąvoka, nusakančia, kaip elektros technologijomis paremta komunikacija sumažina atstumus, didindama galimybes pokalbiui ir įvairiapusiam kultūriniam dalinimuisi. Tokiose sąlygose kiekvienas įvykis modifikuoja ir keičia visus kitus įvykius tuo pačiu metu. Elektroninės technologijos kuria audilines-taktilines aplinkas, kurios grąžina žmogų prie tokio suvokimo, mąstymo ir bendravimo, kuris yra labiau būdingas oralinėms kultūroms nei rašto.

Medijų savybė grąžinti žmogų prie gentiškumo, atrodo, gali realizuoti krikščioniškąjį visų žmonių vienybės siekį. *Communio et progressio* akcentuojama, jog žmogus yra pašauktas bendrystei su kitais žmonėmis ir Dievu, taigi „komunikavimo priemonės yra vienos iš veiksmingiausių jėgų bei galių, kuriomis žmogus gali pasinaudoti meilei, bendrystės išraiškai ir versmei, stiprinti“ (CP Nr. 12). Evangelijos skelbimas yra vienas svarbiausių medijų aspektų: „Bažnyčia privalo rodyti savo mokymą bei veiklą visai žmonijai, kurios likimu ji dalijasi; tai daryti ją įpareigoja teisė į informaciją ir aiškus dieviškasis priesakas²³. Be to, Bažnyčiai, pasak Vatikano II Susirinkimo, tenka pareiga „aiškinti laiko ženklus“, nes jie tam tikra prasme yra Dievo žodžiai ir išganymo istorijos vyksmo, vadovaujant dieviškajai Apvaizdai, dokumentas“ (CP Nr 122). Galime teigti, jog Evangelijos skelbimas pats savaime tarnauja kitam, aukštesniam tikslui – žmonijos brolystei ir bendrystei: „per komunikavimo priemones skelbiama Evangelija ypač pasitarnauja šiam tikslui, darydama žmones broliais, Dievo Tėvo vaikais“ (CP Nr 13)²⁴.

Vis dėlto „įsitraukimas“, kurį sukuria „globalaus kaimo“ ir elektroninių medijų atmosfera McLuhan nereiškia vienybės, nes globalios gyvenimo sąlygos kuria didesnį pertraukiamumą, netolydumą, pasidalijimą ir net bekūniškumą. „Globalaus kaimo“ sąvoką pakeitęs „globaliu teatru“

²³ „Tad eikite ir padarykite mano mokiniais visų tautų žmones, krikštydami juos vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios, mokydami laikytis visko, ką tik esu jums įsakęs“ (Mt 28,19).

²⁴ *Kaip teigiama Visuotinio Vatikano II-ojo susirinkimo dokumente* „Dogminė konstitucija apie Bažnyčią *Lumen gentium*“, „vienybės skatinimas susijęs su giliausia Bažnyčios misija, nes ji pati yra Kristuje, tartum giliausios vienybės su Dievu ir visos žmonijos vienybės sakramentas, tai yra ženklas ir įrankis“.

McLuhan akcentuoja perėjimą nuo vartotojų prie gamintojų, nuo išmokimo prie išitraukimo, nuo darbo ir tikslų prie vaidmenų atlikimo. Šios situacijos atpažinimas, sako McLuhan, yra būtinas Bažnyčios išlikimui. Anot filosofo, naujoji katalikų Bažnyčios liturgija (įsigaliojusi po antrojo Vatikano susirinkimo) yra būdas prisitaikyti prie elektros aplinkos: „Bažnyčia yra vienintelė institucija, galinti susidoroti su šia situacija, tačiau nelabai tuo domisi“ (McLuhan 1999: 55). McLuhan kritikuoja Bažnyčią, kuri neišmanymą pasirinko savo išgyvenimo strategija ir iš esmės niekuomet nežino, kas iš tiesų vyksta. Bažnyčią McLuhan lygina su Don Kichotu, kuris, susidūręs su Gutenbergu, it pakvaišęs lėkė į Viduramžius, tikėdamasis, jog ten yra ateitis (McLuhan 1999: 84). McLuhan iškelia mintį, jog katalikų Bažnyčia nesugeba įsiliesti į XXI-ąjį amžių, nes niekaip negali savęs atskirti nuo rašto kultūros: „Centralizuota, biurokratinė, administracinė krikščionybės forma nebeturi reikšmės, nes hierarchija būdinga vizualiai santvarkai“ (McLuhan 1999: 86). Taigi „vizuali“ Bažnyčia, gimusi Graikijos-Romos imperijoje, yra orientuota į tikslus. Tačiau tikslai nepalengvina komunikacijos ir nesiderina su akustiniu pasauliu: „Bažnyčia turėtų imtis vaidmenų, kurių pagrindinis – išgelbėjimas“ (McLuhan 1999: 61). Vienas iš vaidmenų atsisakymo Bažnyčioje pavyzdžių, anot McLuhan, yra kunigų noras atsisakyti savo individualaus kostiumo – ir priimti kolektyvinį, t.y. sutaną pakeisti niekuo neišsiskiriančia kasdiene apranga. Tai reiškia kolektyvinių išraiškos formų atsisakymą, kurios yra būtinos žmonių išlikimui sekuliariame pasaulyje. Popiežius yra atgyvenęs kaip biurokratinė figūra, tačiau kaip vaidmens atlikėjas jis svarbesnis nei bet kada anksčiau. Vaidmens atlikimas, nustatydamas vieną poziciją viskame, suteikia visišką tiesos supratimą, tuo tarpu tikslai, kurie yra orientuoti tikslai į rezultatą, yra kliūtis tokiam suvokimui (McLuhan 1999: 61).

Taigi elektros implozija, gražindama žmogų į pirminėms akustinėms kultūroms būdingą būvį, apgyvendina žmones globaliame kaime, kuris apjungia visų gyvenimus, skatina išitraukimą ir saitų mezgimą. Šios gentinės sąlygos, regis, yra artimos krikščioniškajam visų žmonių bendrystės siekiui bei palankios evangelijos skelbimui, nes būtent pastarasis, anot Bažnyčios, įgalina žmonių brolystę. Vis dėlto McLuhan „globalinio kaimo“ savybe laiko „išitraukimą“, kuris esąs visiškai priešingas vienybei. Vienintelis būdas Bažnyčiai prisitaikyti prie šių dienų žmogaus aplinkos ir krikščionybei vėl tapti žmonių gyvenimo dalimi yra komunikacinės strategijos pakeitimas – orientuotis ne į tikslus, bet į vaidmenis ir, greta to, atsiriboti nuo rašto kultūros bei vizualių pagrindu sudarytų hierarchinių struktūrų. Ko gero puikus tokios komunikacijos pavyzdys yra popiežius Pranciškus, kardinaliai keičiantis nūdienos Bažnyčios vaizdą. Anot jo, evangelizacija turi vykti visur, ne tik bažnyčiose, taigi žmonės raginami eiti į gatves ir skelbti krikščionybę, susitapatinti su savo adresatu ir nuolankiai bei uoliai rodyti kelią pas Kristų. Asmeniniai popiežiaus skambučiai, regis, visai paprastiems žmonėms, kalinių kojų plovimas Didįjį Ketvirtadienį, absoliutus protokolo nesilaikymas byloja apie vizualios vertybinės santvarkos griūtį.

2.2 Medijų transformacijos ir išganymas

Pirmosiose savo medijų studijose McLuhan teigia, jog naujosios elektros medijos, kurių pagrindas visada yra hibridas (dviejų medijų junginys), „yra tiesos ir apreiškimo momentas, iš kurio gimsta nauja forma“. Filosofas sako, kad dviejų medijų sugretinimas ištraukia žmogų iš narciziškos narkozės, taigi „Medijų susitikimo akimirka – tai akimirka, kai išsilaisvinama iš įprastinio transo ir neįtautos, kurias mūsų juslėms sukelia medijos“ (McLuhan 1964: 71). Ankstesniam mašinų amžiui buvo būdinga specializuota ir mechaninė vergija, kuriam elektra padaro galą (McLuhan 1964: 342). Taigi elektros medijose McLuhan įžvelgia tam tikrą mesijiškumą, suteikiantį žmogui galimybę pamatyti savo aplinką ir save patį²⁵. Technologijų terpė, skatinanti visų žmogaus prigimties galių funkcionavimą, turi savaime išlyginti žmogaus juslių disproporcijas ir harmonizuoti jų veikseną. Naujų technologijų laikmetis turėtų išsiskleisti tikrąją jų prigimtį – išties išlaisvinti žmogų iš prigimties ribotumo varžtų ir plėtoti ją tobulinimo linkme.

Bažnyčios pateiktame medijų vertinime išganomojo medijų aspekto, žinoma, nerasime, nes vienintelis mesijas, žmogui rodantis kelią į amžinąjį gyvenimą ir tiesą, yra Jėzus Kristus: „Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas. Niekas nenuėina pas Tėvą kitaip, kaip tik per mane“ (Jn 14, 6). Tai pagrindžia ir McLuhan medijų kaip komunikacijos tarpininko tarp žmogaus ir išorinio pasaulio idėja. *Medium* – lot. vidurinis, viduryje esantis, tarpininkaujantis erdvėje (prieiga per internetą: <http://www.perseus.tufts.edu/>). Visuotinė lietuvių enciklopedija mediumą laiko komunikacijos priemone; informacijos siuntėjo ir gavėjo tarpininku, turinčiu savo informacijos kodavimo ir sklaidos sistemą (Visuotinė lietuvių enciklopedija 2008: 565). T. Sodeika skatina medijas traktuoti ne vien kaip „tarpininkus“, kuriais transliuojamas tam tikras jau suformuotas turinys, bet greičiau kaip „terpes“, kuriose tas turinys tik ir gali atsirasti ir tapti reikšmingas šiuolaikiniam žmogui (Sodeika 2011). Taigi mediumas yra ne tik komunikacijos priemonė, bet ir tarpininkas arba terpė tarp informacijos siuntėjo ir gavėjo, kuris „keičia pranešimo turinį“, nes pati „medija yra pranešimas“. Panašu, jog būtent taip mediumą supranta ir Bažnyčia, teigdama, jog „komunikavimo priemonės dažnai būna vienintelis informacijos srauto tarp Bažnyčios ir pasaulio kanalas“ (CP Nr. 123).

Taigi, nors, pasak McLuhan, naujosios medijos, kurios funkcionuoja, įtraukdamos visas žmogaus jusles, reprezentuoja naują, „išganomąjį“ žmonijos raidos etapą, Bažnyčios mokymas neįžvelgia medijose šios mesijinės dimensijos.

²⁵ Ši McLuhan išvada, regis, taip pat siejasi su E. Kapp technikos filosofija. Autorius teigė, jog technika parodo į pačius save atsigrėžusius žmones. Technika kaip žmogaus organų projekcija įgalina žmonių sąmonėjimą ir savęs išlaisvinimą (Technikos filosofijos įvadas 1998: 49).

3. Medijų ir tikrovės santykis

3.1 Medijos kaip tikrovės iliuzija arba tikrovės reprezentacija

McLuhan pastebi, jog raštas, spauda ir elektros medijos keičia autentišką žmogaus santykį su tikrove. Elektros šviesa įgalina veiksmus nepriklausomai nuo erdvės ir laiko, leidžia pamatyti tai, kas plika akimi būtų nematoma (McLuhan 1964: 132). Taigi iš esmės medijos kuria mūsų tikrovę. Pasak V. Flusser, elektroninės medijos yra apgaubtos klasingos dialektikos: užuot vaizdavusios pasaulį, jos pristato jį taip, kaip pačios suvokia. Kalbėdamas apie televiziją J. Baudrillard aprašo kaip objektyvo priartinimas ir pasukimas norimu kampu sugriauna, panaikina tai, kas yra tikroviška. Tai reiškia ne ką kitą kaip panoptiškumo, gyvos patirties pabaigą, kur tiesos ir klaidos traukos jėga jau negalioja, nes tai jau nauja hipertikroviškumo erdvė. Pasak Baudrillard, žiūrėdami televiziją žiūrovai mėgaujasi hipertikroviškumo estetiškumu. Žiūrovą svaigina atsiverianti erdvė, kurioje nelieka distancijos, perspektyvos, nuomonės. Taigi mes regime tikro gyvenimo simuliaciją, galiausiai neutralizuojančią bet kokių įvykių prasmę (Baudrillard 2002: 40).

Bažnyčia medijas mato kaip būdą reprezentuoti tikrovę, mat „net palikdamas šį realų bei konkretų pasaulį ir leisdamasis į fantazijos erdvę, menas [ir medijos kaip kūrybinės veiklos sąsa] gali suteikti vertingų įžvalgų apie žmogaus prigimtį bei ypatybes“ (CP Nr. 56). Istorijos, kuriose žmonės „gyvena bei veikia išgalvotame pasaulyje, savaip perteikia tiesą. Nors ir nebūdamos realios, jos vis dėlto yra realistiškos, nes sudarytos iš žmogiškosios prigimties elementų“ (CP Nr. 56), taigi medijos gali parodyti žmogui tikrovę.

Bažnyčia, regis, suvokia, jog gyvename medijuotoje tikrovėje, kur „Medija yra pranešimas“, formuojantis nuolatinės, intensyvios informacijos srautų ir komunikacijos tikrovę. Gyvenamoji erdvė yra pakitusi ir savita, tačiau dalyvavimas joje yra neišvengiamas. Kristaus sekimas krikščioniui reiškia Jo žodžio skelbimą, mat Jis prisakė savo mokiniams nešti Gerąją naujieną „visokio amžiaus ir visų tautų žmonėms“ bei skelbti ją „vidury dienos“ ir „nuo stogų“ (Mt 10, 27; Lk 12, 3). Taigi krikščionys turi tapti medijomis. Tai reiškia, kad įsikūnydamas Jėzus „priėmė prigimtį tų, kuriems bus skirta jo naujiena“ ir „perėmė jų kalbėseną bei mąstyseną prisitaikydamas prie jų vietos bei laiko sąlygų“ (CP Nr. 11). Sekti Jėzų, skelbiant Gerąją naujieną, reiškia prisitaikyti prie savojo adresato, kuris gyvena medijuotoje tikrovėje. Bažnyčios dokumente teigiama, jog krikščionis turi „įsikūnyti“, pažindamas ir perimdamas jai būdingus dėsnius ir tvarką (CP Nr. 14). Taigi „įsikūnijimas“ šiandien reiškia du dalykus: pažinti, įsiklausyti ir suprasti visuomenės mąstymą bei procesus ir kalbėti jai suprantama kalba.

Taigi suvokdama tai, jog medijos neišvengiamai keičia žmogaus santykį su tikrove ir iš esmės ją modeliuoja, Bažnyčia ragina naudoti medijas ir pačius krikščionis tapti maksimaliai

tobulomis pagal Kristaus pavyzdį medijomis, nes būtent tokia komunikacija įgalina adresato pasiekiamumą ir tiesos apie tikrovę perdavimą. Šių dienų žmogui medijuota tikrovė yra jo tikrovė, taigi krikščionybės komunikacija turi taikytis prie savo auditorijos.

3.2 Medijos ir aura

Komunikavimo priemonės, anot Bažnyčios, geba pateikti aukščiausios meninės kokybės kūrinius ir taip suteikti žmogui „atgaivą tikrąją šio žodžio prasmę, ir kaip to mūsų sudėtingoje visuomenėje žmogui vis labiau reikia“ (CP Nr. 52). Taip pat, perteikdamos įvairių tautų tradicinį meną, pasakojimus, inscenizacijas, giesmes ir šokius, medijos prisideda prie kultūrų pažinimo, o techninės galimybės, leidžiančios visa tai įrašyti ir išsaugoti moko pažinti jau užgesusias tradicijas. Tikėjimo sklaidos atžvilgiu „naujos technikos atveria žmonėms naujus susitikimo su Evangelija būdus. Krikščionims, kad ir kaip toli esantiems, atsiranda galimybė dalyvauti iškilmingose bažnytinėse apeigose; tai dar labiau suartina visą krikščionių bendruomenę (CP Nr. 128). Į televizijos ir radijo religinių laidų programą raginama įtraukti šv. Mišių ir kitų liturginių švenčių transliacijas (CP Nr. 151). Dar kartą atsigręždama ne į filosofų akcentuojamą destruktivią medijų prigimtį, bet į laisvą žmogaus valią ir intencijas, Bažnyčia akcentuoja, kad „tokioms transliacijoms būtina rūpestingiausiai pasirengti ir liturginiu, ir techniniu požiūriu. Sykiu privalu atsižvelgti į publikos daugiasluoksniškumą ir, jei transliacijos peržengia nacionalines sienas, į kitų tautų religinius jausmus bei papročius“ (CP Nr. 151).

Šie argumentai atrodo lyg naivūs svaichiojimai, absoliučiai priešaringi tam tikriems medijų teoretikų iškeltiems medijų prigimties aspektams, ypač – techninio reproduktivumo pasekmėms. Kaip ir McLuhan, W. Benjamin pabrėžia diskurso formos reikšmę. Reprodukavimo technologijų sukeltą poveikį W. Benjamin vadina „auros nykimu“. Svarbiausias jo filosofijoje yra tikrumo kriterijus, kuris yra nepasiekiamas reprodukuotam menui. Techninis reproduktivumas iškelia „eksponuojamąją vertę“, o senovėje kūrinio suvokime dominavo „kultinė vertė“, neatsiejama nuo sakralumo sferos (Benjamin 2005: 215). Taigi medijos panaikina bet kokį meno kūrinių ir religinių apeigų sakralumą, o drauge ir gebėjimą vaizduoti gerį. N. Postman teigė, jog ne visos diskurso formos gali būti konvertuotos iš vieno mediumo į kitą, tad esą naivu manyti, kad kažkas, kas buvo išreikštas vienoje formoje, lygiai taip pat gali būti išreikštas kitoje, nepakeičiant reikšmės, struktūros ar vertės. Pavyzdžiui, daug prozos puikiai išverčiama iš vienos kalbos į kitą, tačiau visai kitaip yra su poezija: mes galime suprasti bendrą išverstos poemos prasmę, bet visa kita – estetinė kalbos dalis ir tai, kas ją daro ypatingą – paprastai prarandama. Vertimas paverčia ją į kažką, kuo ji nebuvo (Postman 1985: 117 – 118). Taigi audiovizualinių medijų turinys (tiesioginė/ pirmine šio žodžio prasme) yra paverčiamas į kažką kitą nei jis buvo anksčiau – neišsaugoma jo ankstesnė

reikšmė. Religijos atveju keičiasi visa religinės patirties reikšmė, nes čia religija, kaip ir visa kita, yra pristatoma ganėtinai paprastai, kaip dar viena pramoga, be religijai būdingo ritualo ir tradicijos, be išskirtinės dvasinės transcendencijos.

Taigi tiek W. Benjamin, tiek N. Postman įžvalgas apie diskurso formos reikšmę suvokimui gali puikiai apibendrinti šiame darbe ne kartą minėtas McLuhan aforizmas „Medija yra pranešimas“. Nepaisydama šių filosofų įžvalgų Bažnyčia teigia, jog medijos visgi geba pateikti aukščiausios meninės kokybės kūriniai, gali prisidėti prie senųjų ir nūdienos kultūrų pažinimo bei atverti žmonėms naujus susitikimo su Evangelija būdus, suteikiant galimybę dalyvauti išskilmingose bažnytinėse apeigose.

3.3 Kolektyvinė sąmonė arba buvimas vienoje dvasioje

Elektros technologijų sąlygotą grįžimą į gentinį būvį McLuhan sieja su kolektyvine sąmone, kurioje dingsta individualus balsas ar skirtingas požiūris: „kadangi XIX amžius perkaitino mechanines ir suskaidančias techninės fragmentacijos priemones, visas dėmesys pakrypo į asociaciją ir kolektyviškumą (McLuhan 1964: 56). Filosofas kalba apie tai, kaip elektra suartino žmogų su visu pasauliu ir panaikino individualią laisvę (McLuhan 1999: 85). Taigi dabar žmogus teturi kolektyvinę laisvę gentine kontekste. Kaip buvo minėta pirmajame darbo skyriuje, polinkį į kolektyvinę sąmonę nulemia atsakomybės faktorius. Krikščionybė akcentuoja asmeninį santykį su Dievu, tačiau atsisakydamas savo tapatybės ir priimdamas kolektyvinę, žmogus užmaskuoja baimę pažvelgti į savo vidų, apsinuoginti ir taip atsiverti dieviškajam dvasingumui. McLuhan teigimu kolektyvinė sąmonė žalinga dėl to, kad į periferiją nustumdama individualią tapatybę, iššaukia moralinį liberalumą, įsigali sekuliarizmas. Nepaisant to McLuhan kritiškai vertina individualumą, kurį atnešė spauda, nes tuomet žmogus užsisklendė savyje vien egocentrine ir psichologine šio žodžio prasme, bet ne dvasine (McLuhan 1999: 47).

Bažnyčia iškelia terminą „viešoji nuomonė“: „kiekvienas stengiasi perteikti kitiems savo nuostatas, nuomones ir jausmus, idant per tai susidarytų bendros pažiūros bei papročiai, atsiranda „viešoji nuomonė“, „kuri yra žmogaus visuomeniškos prigimties esminė savybė ir požymis“ (CP Nr. 25). Taigi viešoji nuomonė yra tam tikra bendruomeniškumo savybė, o pastarasis apibūdina ir pačią Bažnyčios esmę. Krikščioniškoje sapratoje žodis „Bažnyčia“ turi trejopą reikšmę: liturginio susirinkimo, vietinės bendruomenės arba visuotinės tikinčiųjų bendrijos. Katalikų Bažnyčios Katekizme teigiama, kad „„Bažnyčia“ yra tauta, kurią Dievas suburia iš viso pasaulio. Ji gyvuoja vietinėse bendruomenėse ir pasireiškia kaip liturginis, ypač eucharistinis susirinkimas. Ji gyvena Kristaus žodžiu ir kūnu ir taip pati tampa Kristaus kūnu“ (KBK Nr. 752). Geriausiai „kolektyviškumo vs individualumo“ santykis krikščionybėje atsiskleidžia per mistinio Kristaus

kūno slėpinį. Kristus yra galva, o Bažnyčia (t.y. visi pakrikštytieji) – kūnas. Palyginime apie mistinį kūną skaitome, jog lygiai kaip žmogaus kūnas yra sudarytas iš skirtingų dalių, taip ir visi žmonės per Bažnyčią yra vieno Kristaus kūno nariai. Nepaisant to, kad žmogus yra pašauktas bendrystei, šis buvimas kolektyvo dalimi nepaneigia jo individualumo. Laiške korintiečiams kalbama apie skirtingas Dievo dovanas kiekvienam žmogui: „vienam Dvasia suteikia išminties žodį, kitam ta pati Dvasia – pažinimą, kitam – tikėjimą toje pačioje Dvasioje, kitam – gydymo dovaną toje vienoje Dvasioje, kitam – stebuklingus darbus, kitam – pranašavimą, kitam – dvasių atpažinimą, kitam – įvairių kalbų dovaną, kitam – kalbų aiškinimą (1 Kor 12, 8 – 10). Taigi kiekvienam žmogui Dievas suteikė skirtingus gebėjimus, kuriais jis individualiai gali prisidėti prie bendros gerovės („Kiekvienam suteikiama Dvasios apraiška bendram labui“ (1 Kor 12, 7). Grįžtant prie palyginimo apie kūno narius Biblijoje sakoma: „Akis negali pasakyti rankai: „Man tavęs nereikia“ ar galva kojoms: „Man jūsų nereikia“. Priešingai, tariamai silpnesnieji kūno nariai yra kur kas reikalingesni. [...] tvarkydamas kūną, Dievas skyrė daugiau pagarbos tiems nariams, kurie jos stokojo, kad kūne nebūtų susiskaldymo ir patys nariai rūpintųsi vieni kitais. Todėl jei kenčia vienas narys, su juo kenčia ir visi nariai. Jei kuris narys pagerbiamas, su juo džiaugiasi visi nariai“ (1 Kor 12, 21 – 26). Taigi krikščionis yra ypač artimai susietas su visu pasauliu per mistinį Kristaus kūno slėpinį, o bendruomeniškumas yra jo buvimo pasaulyje būdas. Tačiau tai nereikia kolektyvinės sąmonės, apie kurią kalba McLuhan, mat tokiu atveju žmogus neturi individualios išraiškos laisvės, nes yra masės dalis. Vis dėlto galime kelti prielaidą, jog krikščioniškasis konceptas apie visus žmones kaip mistinio Kristaus kūno narius tampa ypač aktualus technologinėse sąlygose. Kaip teigė McLuhan, krikščionio laisvė slypi kolektyvinėje laisvėje per mistinį Kristaus kūną – Bažnyčią (McLuhan 1999: 84).

Laiške efeziečiams yra puiki apaštalo Pauliaus ištarmė: „Taigi aš, kalinys Viešpatyje, raginu jus elgtis, kaip dera jūsų pašaukimui, į kurį esate pašaukti. Su visu nuolankumu, su ištverme pakęsdami vienas kitą meilėje, siekite išsaugoti Dvasios vienybę taikos ryšiais. Vienas kūnas ir viena Dvasia, kaip ir esate pašaukti vienai pašaukimo vilčiai. Vienas Viešpats, vienas tikėjimas, vienas krikštas. Vienas Dievas ir visų Tėvas, kuris virš visų, per visus ir visuose“ (Ef 4, 1-6). Taigi tikėjimas sujungia žmogų su Dievu ir su Bažnyčia. Laiške romiečiams sakoma: „*Pati Dvasia liudija mūsų dvasiai, kad esame Dievo vaikai*“ (Rom 8, 15-16). Šis broliškumo/ seseriškumo aspektas liudija krikščioniui, kad jis yra Dievo vaikas, sykiu slėpingai sujungtas su kitais tikinčiaisiais.

Gutenbergo išradimas iš esmės pakeitė komunikaciją ir visą bendruomenės modelį. Knygos išprovokuotas individualizmas ir galimybė turėti savo asmeninį požiūrį, tapo impulsu krikščionybei priešingo sekuliarizmo plitimui, pasireiškusiam objektyvios tiesos ir gėrio mato išnykimu. Tuo tarpu dabartinės elektros sąlygos, nors ir iki galo neatliepia autentiškos krikščioniškos komunikacijos modelio, suartindamos žmogų su visu pasauliu ir skatindamos

įsitraukimą į vienas kito rūpesčius, yra pakankamai artimos krikščionybei. Svarbu pažymėti, jog krikščioniškoji vienybė nereiškia asmenų vienodumo. Turėdami skirtingus gebėjimus kiekvienas gali prisidėti prie bendros gerovės individualiai, o tikroji krikščioniškoji bendrystė atsiskleidžia suvokime, jog visi krikščionys yra mistinio Kristaus kūno nariai.

3.4 Negatyvus ir pozityvus dalinimosi vienas kito rūpesčiais aspektai

Vertindamas medijų poveikį žmogui McLuhan teigia, jog keičiasi ne tik pats žmogus, bet ir jo santykis su kitais. Elektriniai informacijos prietaisai sukelia rimtą dilemą tarp mūsų teisės į privatumą ir visuomenės poreikio žinoti. Laiko ir erdvės ribos išnyko, per daug žinome vieni apie kitus, tapome apkrauti kitų žmonių problemų, įsitraukę į jų rūpesčius, atsakingi už vieni kitus. Elektros amžiuje, kai technologijos praplėtė mūsų centrinę nervų sistemą ir susiejo mus su visa žmonija, o visą žmoniją – su mumis, mes neišvengiamai iš esmės dalyvaujame kiekvieno veiksmo padariniuose (McLuhan 1967: 16). Nuošali ir atsiribojusi vakariečio – rašto kultūros žmogaus – laikysena yra nebeįmanoma (McLuhan 1964: 24). McLuhan, regis, kiek gasdina atsakomybė, tenkanti elektrinės implozijos aplinkoje gyvenančiam žmogui. Filosofo teigimu, virtualus dalyvavimas laisvės maršuose, karuose, revoliucijose, teršime, ir kituose įvykiuose iš esmės keičia mūsų santykį su pasauliu – verčia įsipareigoti ir dalyvauti (McLuhan 1967: 25).

Tuo tarpu, Bažnyčios nuomone, viena svarbiausių medijų funkcijų – „dalytis vienas kito ir visos žmonijos rūpesčiais bei problemomis“, nes tai yra būtina „tarpusavio supratimo bei atodairos ir galiausiai visų pažangos“ sąlyga. Šį dalijimąsi esą įgalina būtent didžiulis naujienų ir nuomonių srautas (CP Nr. 19). Atsakomybės išaugimą Bažnyčia vertina ypač teigiamai, nes būtent atsakomybė parodo žmogui tinkamą santykį su pasauliu. Antrajame skyriuje analizuotas Gailestingąjo samariečio palyginimas atskleidė, jog atsakomybės pajauta iš esmės reiškia dieviškojo artimo meilės įsakymo išpildymą. Kadangi Dievas pavedė žmogui valdyti pasaulį (Pr 1, 28) „šventumu ir teisumu“ (Išm 9, 3), Bažnyčios požiūriu žmogus turi būti veiklus. Naujienos ir informacija nepaliaujamai sklisdamos iš vieno pasaulio galo į kitą „leidžia žmonėms veikliai dalyvauti šiandienio pasaulio gyvenime bei įvykiuose“ (CP Nr. 20). Popiežius pabrėžia, jog skaitmeninės aplinkos nėra grynai virtualus pasaulis, bet kasdieninės mūsų patirties dalis (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga), taigi nereikėtų stengtis atskirti tiesioginės ir virtualios komunikacijos. Šiose erdvėse dalinamasi ne tik idėjomis ir informacija, bet iš esmės pačiais savimi (Popiežiaus laiškas 47-osios Komunikacijos dienos proga). Kadangi bet kokia skaitmeninė komunikacija, ypač internete, yra glaudžiai susieta su asmeniu, evangelijos skelbimas per naująsias medijas reiškia ne tik religinio turinio informacijos pateikimą skirtingose medijų platformose, bet taip pat dalijimąsi asmeniniu pasirinkimu, požiūriu, vertybėmis (Popiežiaus

laiškas 45-osios Komunikacijos dienos proga). Tai dar vienas pozityvus „dalijimosi“ aspektas, įgalinantis daugiau galimybių pranešti apie krikščionybę ir Kristaus skelbiamą „išgelbėjimą“.

Taigi elektroninis greitis apkrauna žmones kitų žmonių rūpesčiais, jie įsitraukia į vienas kito gyvenimus, tačiau McLuhan šią „apkrovą“ mato kaip neigiamą dalyką individui. Kaip parodė pirmajame skyriuje analizuotas mikrofono pavyzdys, įsitraukdamas į kitų žmonių gyvenimus ir prisiimdamas atsakomybę už kitus, elektros amžiaus žmogus nebemato jo nykstančios tapatybės. Tuo tarpu Bažnyčia tokį dalijimąsi rūpesčiais ir problemomis laiko pamatine savitarpio supratimo ir socialinės pažangos sąlyga. Išaugusi atsakomybė ne naikina tapatybę, bet leidžia įsisąmoninti savo globalines pareigas ir veikti. Kaip buvo minėta anksčiau, žmogų krikščionybė mato ne tik kaip individą, bet ir kaip pasaulio krikščionių bendruomenės ir visos žmonių bendruomenės dalį, taigi komunikacinės priemonės dėl šio dalijimosi aspekto tampa žmonių vienybę kurstančiu įrankiu.

3.5 Medijos kaip vienkryptės komunikacijos terpė arba dialogo arena

Dialogas nuo pat Antikos iki mūsų dienų išliko komunikacijos siekiamybe. Kaip pastebi J. D. Peters, dialogas laikomas „žmonių bendravimo apogėjumi, liberalios švietimo sistemos esme bei visuotiniu dalyvavimu grindžiamos demokratijos kūrybos priemone (Peters 1999: 45). Kuomet daugelis filosofų ir mąstytojų pabrėžia, jog naujosios medijos yra vienkryptės komunikacijos sistema, o tikras komunikacijos procesas yra grindžiamas siuntėjo ir gavėjo tarpusavio sąveika, Bažnyčia, regis, propaguoja visiškai kitokį komunikacijos modelį, remdamasi Kristaus pavyzdžiu.

J. D. Peters knygoje „Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos idėjos istorija“ pasitelkdamas dvi istorines asmenybes – Jėzų ir Sokratą – lygina skirtingus komunikacijos tipus – dialogą ir skleidimą. Sokratas, veikiantis Platono „Faidre“, yra intymaus ryšio tarp pašnekovų šalininkas. Kviesdamas intymiai meilei, jis teigia, jog dialogas turėtų vykti akis į akį, būti abipusis, gyvas, unikalus. Tuo tarpu Jėzus vaizduojamas kaip sėjėjas, be atrankos beriantis sėklas į skirtingą žemę: „Evangelijose žodis sklinda tolygiai, nėra skirtas niekam konkrečiai ir atvirai pasitinka savo lemtį“. Sėjėjo įvaizdis reikalauja skleisti visiems vienodai maloningą meilę (Peters 1999: 48). Taigi Sokratas kruopščiai atsirenka, kam perduoti savo patirtį, o Jėzus savo mokymą skleidžia be atrankos. Sokratas orientuojasi į siuntėją, o Jėzus – į priėmėją, o siuntėjas neturi jokios įtakos derliaus atžvilgiu, nes visos malonės gaunamos iš Dievo (Peters 1999: 50). J. D. Peters savo knygoje bando paneigti Sokrato ir daugelio kitų mąstytojų nuomonę, kad dialogas yra komunikavimo norma, o skleidimas – nukrypimas. Dėl dialogo iškraipymų (galvoje turint visas netiesioginės komunikacijos formas) žmonės gali komunikuoti su nuo mūsų nutolusiais asmenimis ir taip įveikti kultūros, erdvės ir laiko skirtumus. Dialogas yra tik vienas iš daugelio bendravimo scenarijų, o komunikacijos sėkmė labiau priklauso nuo jos dalyvių vaizduotės, laisvės ir

solidarumo, nei nuo dalyvavimo pokalbyje tuo pačiu laiku (Peters 1999: 46). Taigi autorius teigia, jog abi komunikacijos formos yra teisingos ir reikalingos. Nepaisant to, Sokratiškasis dialogo privilegijavimas ir pačių komunikacijos modelių skirstymas į tinkamus ir žalingus yra aktualus ir dabar. Būtent ši nuostata skatina nuolatinius nuogastavimus dėl negatyvaus naujųjų medijų poveikio žmonių komunikacijai, jų sąmonei ir aplinkai. Išimtinai dialoginė komunikacija XXI-ajame amžiuje ko gero būtų neįmanoma, nebent žmonės gyventų labai mažose grupėse, o jų interesų sfera apsiribotų šeima. Krikščionybės komunikacijos doktrina remiasi skleidimu ir labai dažnai vienkrypte komunikacija, nes esminis religijos komunikacijos tikslas yra atkreipti netikinčiųjų dėmesį į Kristų, galbūt parodyti kelią į tiesą, tačiau visa kita jau yra Dievo malonė. Kitaip tariant pati medija nėra atsakinga už komunikacijos veiksmingumą ir rezultatus.

Vis dėlto reikia pastebėti, jog tiek Bažnyčia, tiek pats M. McLuhan dialogo sąvoką vartoja daug platesne reikšme nei dviejų asmenų intymus pokalbis. Bendrąja prasme dialogas yra tiesiog komunikacija. Bažnyčios dokumente *Communio et progressio* nurodoma, jog Bažnyčiai dialogas yra svarbus idant ji „gausintų bei stiprintų bendruomeninius savo tikinčiųjų ryšius“. Pati veikdama žmonių visuomenėje Bažnyčia turi su ja „vis labiau susivienyti per dialogą ir artimus ryšius“. Būdama „gyvu organizmu“, ji teigia, jog „Bažnyčiai reikia viešosios nuomonės, kylančios iš jos narių pokalbio. Tiktai tada galima jos mąstymo bei veiklos pažanga“ (CP Nr. 114). Bažnyčios pokalbis neapsiriboja vien tikinčiaisiais, bet apima visą pasaulį. Bažnyčia privalo rodyti savo mokymą bei veiklą visai žmonijai, kurios likimu ji dalijasi; tai daryti ją įpareigoja teisė į informaciją ir aiškus dieviškasis priesakas (CP Nr. 122). Komunikavimo priemonės Bažnyčia laiko viešuoju forumu, kuriame vyksta žmonių pokalbis (CP Nr. 24). Jame „atkartojami, sužadunami bei plačiai paskleidžiami kasdieniai atskirų žmonių pokalbiai ir per tai gimsta bei visur parengiamas viešasis visos visuomenės dialogas“ (CP Nr. 19). Negana to, „darbas per visuomenės komunikavimo priemones, kiek įmanoma, turėtų pasižymėti kūrybiškumu bei autentišku dialogu“ (CP Nr. 48). Už tai atsakingi medijų vartotojai, nuo kurių „priklauso, ar prasidės tikras ir autentiškas dialogas. Jei jie pasyvūs ir nebylūs, komunikavimas liks vienakryptis, kad ir kaip komunikuotojai stengtųsi sužadinti dialogą“ (CP Nr. 81).

Galime prisiminti, jog ir Dievo pokalbio su žmogumi būdų yra ne vienas. Jis kalba tiesiogiai su pirmuoju vyru ir pirmąja moterimi, sudaro sandorą su Nojumi ir su Abraomu, kalba su Moze, ką galime pavadinti autentišku dialogu. Tačiau Dievas kalba su žmogumi ir per kūriniją, kuri yra medija, perduodanti Dievo žodžius. Dievo pasirinktas pranašas – Jo žodį perduodantis žmogus – yra medija. „Aš jiems pažadinsiu iš jų tarpo pranašą, kaip tave. Aš jam įdėsiu į burną savo žodžius ir jis turės jiems skelbti visa, ką aš jam liepsiu“ (Įst 18, 18). Rašto medija – tai pat Dievo pasirinktas būdas komunikuoti su žmogumi. Galiausiai „atėjus laiko pilnatvei“ Dievas prabilo į mus Savo

Sūnumi: „Žodis tapo kūnu“ (Jn 1, 14). Taigi nepaisant to, jog medijos nėra neutralus žinios perdavimo įrankis, panašu, jog pats Dievas dažniau renkasi medijuotą komunikaciją, nei tiesioginę.

Įdomu, jog McLuhan elektros medijas, ypač televiziją, vadina dialogiškėmis. Dialogu jis laiko ne tiesioginę kelių asmenų komunikaciją keičiantis informacijos turiniu ir jį interpretuojant, o bet kokią interakciją. Dialogo sąvoka filosofas vartoja kalbėdamas apie džiazą, kuri vadina šokėjų dialogo forma (McLuhan 1964: 270) ir žaidimą, kuomet daugiau asmenų arba grupė „duoda arba ima“ ir taip dalyvauja dialoge (McLuhan 1964: 234). Naujųjų medijų, pavyzdžiui, televizijos, dialogiškumą sąlygoja „giluminis įsitraukimas“, kuri McLuhan taip dažnai akcentuoja. Kartu su televizija, sako jis, atsirado ir atitinkami šokiai, pavyzdžiui, tvistas, atrodantis kaip labai vangus dialogas, kurio gestai ir grimasos rodo giluminį įsitraukimą, bet „nieko nesako“ (McLuhan 1964: 315). Elektros ir naujųjų komunikacijos medijų atsiradimas žmogiškąjį dialogą „sulydė“ su fragmentuota technologija ir iškėlė poreikį visapusiškai apmąstyti žmonijos vienybę. Žmonės tapo „žinių rinkėjais“, daugiau klajojančiais, turinčiais daugiau informacijos, laisvais nuo fragmentiškos specializacijos, bet kartu kaip niekada anksčiau įsitraukusiais į visuotinį socialinį procesą (McLuhan 1964: 343). Taigi pratęsdamos mūsų centrinę nervų sistemą naujosios elektros medijos susieja mus su kiekvieno žmogaus patirtimi, kas iš esmės reiškia dialogą su tuo asmeniu.

Taigi, nors filosofijos diskurse naujosios medijos dažnai kritikuojamos dėl savo vienkryptiškumo, dialogo nebuvimo Bažnyčia visgi akcentuoja dialogiškumo tarp jos ir visuomenės būtinybę, kurią, jos manymu, įgalina būtent naujosios medijos. Propaguodama „skleidimą“ kaip komunikacijos formą krikščionybė savo tiesą linkusi skleisti be atrankos, visiems vienodai, nes žmonių „atsivertimą“, kaip pabrėžia Bažnyčios mokymas ir pats McLuhan, nulemia ne žmogiškieji faktoriai, bet transcendentiniai. Bažnyčios „dialogo“ samprata kaip ir McLuhan peržengia filosofinio dialogo ribas. Išreiškiant artumą šių dienų žmogaus aplinkai ir prisitaikant prie jo gyvenimo sąlygų dialogas vartojamas bet kokiai žmonių interakcijai apibūdinti. Medijų įtarpinta komunikacija – vienas iš komunikacijos būdų – „naujasis“ dialogas, gimstantis iš įsitraukimo į kitų žmonių gyvenimus.

4. Lyginamosios analizės apibendrinimas

Taigi M. McLuhan medijas laiko netobulos žmogaus prigimties išbaigimu ir akcentuoja, kad netinkamas medijų naudojimas iškreipia harmoningą žmogaus prigimties funkcionavimą. Katalikų Bažnyčios dokumentai medijas laiko žmogaus kūrybinės galios ir dieviškojo plano, įgyvendinamo per šią galią, išraiška. Ne kartą akcentuodama medijų prigimtį ji parodo, jog pozityvios išvados medijų atžvilgiu yra parengtos apsvarsčius filosofijoje dominuojantį požiūrį į

medijas. McLuhan teigia, jog elektros medijos keičia autentišką žmogaus santykį su tikrove ir ją kuria. Katalikų Bažnyčia medijas mato kaip būdą reprezentuoti tikrovę. Suvokdama šių dienų žmonių tapatumą su medijų aplinka, Bažnyčia ragina naudoti medijas ir pačius krikščionis tapti maksimaliai tobulomis pagal Kristaus pavyzdį medijomis, nes būtent tokia komunikacija įgalina adresato pasiekiamumą ir tiesos apie tikrovę perdavimą. Būdamos žmogaus tęsiniais medijos priverčia žmogų supanašėti su jomis, tapti jų pagalbiniais mechanizmais ar stabais, skatina narcisizmą bei neįsitrauktumą savo atvaizdo atžvilgiu ir tokiu būdu neleidžia pamatyti tikrojo pasaulio vaizdo. Katalikų Bažnyčia šią žmogaus – medijų santykio situaciją mato visiškai priešingai – tai medijos tarnauja žmogui, nes kaip ir visi kiti kūriniai, yra Dievo duotybė, pavesta žmogaus valdžiai. McLuhan naujosios medijos, kurios funkcionuoja įtraukdamos visas žmogaus jusles, reprezentuoja naują, „išganomąjį“ žmonijos raidos etapą, Katalikų Bažnyčios mokymas neįžvelgia medijose šios mesijinės dimensijos. Nors jos dokumentuose juslių sąveika medijose aptariama labai menkai, galime manyti, jog toks Bažnyčios atvirumas naujosioms komunikacijos formoms kyla iš krikščionybės ir elektros technologijų artimumo juslių sąveikos atžvilgiu. Didelio elektros greičio skatinamą įsitraukimą į vienas kito gyvenimus McLuhan mato kaip neigiamą dalyką individui, nes prisiimdamas atsakomybę už kitus elektros amžiaus žmogus nebemato jo nykstančios tapatybės. Tuo tarpu Katalikų Bažnyčia dalinimasi rūpesčiais ir problemomis laiko pamatine savitarpio supratimo ir socialinės pažangos sąlyga. Išaugusi atsakomybė ne naikina tapatybę, bet leidžia įsisaugoti savo globalines pareigas ir veikti. Elektros technologijas McLuhan sieja su kolektyvine sąmone, kuri į periferiją nustumdama individualią tapatybę išsiskiria moralinį liberalumą. Nors dabartinės elektros sąlygos iki galo neatliepia autentiškos krikščioniškos komunikacijos modelio, suartindamos žmogų su visu pasauliu ir skatindamos įsitraukimą į vienas kito rūpesčius, yra artimos krikščioniškajam bendrybės ir vienybės siekiui. Filosofijos diskurse naujosios medijos dažnai kritikuojamos dėl vienkryptiškumo, dialogo nebuvimo. Bažnyčios „dialogo“ samprata peržengia filosofinio dialogo ribas. Išreiškiant artumą šių dienų žmogaus aplinkai ir prisitaikant prie jo gyvenimo sąlygų dialogas vartojamas bet kokiai žmonių interakcijai apibūdinti. Medijų įtarpinta komunikacija – vienas iš komunikacijos būdų – „naujasis“ dialogas, gimstantis iš įsitraukimo į kitų žmonių gyvenimus. Nors McLuhan ne kartą išreiškia pritarimą Katalikų Bažnyčios pozicijai, kad tikėjimas yra Dievo malonės ženklas, daugelis jo minėtų skeptiškų įžvalgų medijų tikrovės atžvilgiu atrodo prasilenkiančios su KB požiūriu, akcentuojant technologijų savarankiškumą nuo jų kūrėjo. Tuo tarpu krikščionybės komunikacijos doktrina dažnai remiasi vienkrypte komunikacija, nes esminis religijos komunikacijos tikslas yra atkreipti netikinčiųjų dėmesį į Kristų, parodyti kelią į tiesą, tačiau pats tikėjimas yra Dievo malonė. Kitaip tariant pati medija nėra atsakinga už adresato įtikinimą Dievo egzistavimu.

IŠVADOS

1. M. McLuhan krikščionybė buvo gyvenimo būdas. Apie Dievą jis mąstė ne kaip apie sąvoką, bet kaip betarpišką ir visada esantį faktą, o tikėjimą laikė suvokimo būdu, tiek pat tikru kaip ir kiti pojūčiai. Filosofas kritiškai vertina palankią Bažnyčios poziciją audiovizualinių medijų naudojimo evangelizacijai atžvilgiu ir akcentuoja, jog šiuolaikinės elektros medijos, skatinančios kolektyvinę sąmonę, individualumo netekimą ir bekūniškumą yra prieštaringos krikščionybei;

2. Elektros pasaulyje galiojančios kalbėjimo ir mąstymo formos yra akustinės, tačiau Bažnytinė komunikacija vis dar remiasi senąjį rašto ir spaudos palaikoma vizualia vertybių struktūra, kas lemia jos ir tikinčiųjų ryšio nutrūkimą. Kalbėdamas apie Katalikų Bažnyčios ateitį McLuhan akcentuoja autentiško įsitraukimo būtinybę. Bažnyčios komunikacinė strategija turi būti perorientuota iš tikslų siekimo į vaidmenų atlikimą ir atsiriboti nuo rašto kultūros bei vizualių pagrindų sudarytų hierarchinių struktūrų. Filosofas neigia „Dievo mirties“ galimybę, nes mirusio Dievo sąvoka reiškia Dievo pavertimą vaizdiniu per Kristaus įsikūnijimą. Tuo tarpu Dievas yra ne sąvoka, bet suvokinys, tiesiogiai įtraukiantis suvokėją. Tokio santykio su tikėjimu palaikymui būtinas nuodugnus defektyvios medijų prigimties pažinimas, ko Bažnyčiai, anot McLuhan, išties trūksta;

3. Aforizmo „medija yra pranešimas“ giliausios ištakos glūdi Kristaus asmenyje. Kristuje nėra atskirties tarp medijos ir pranešimo, šiedu Jame tiesiog susilieja, nes Kristus buvo atsiųstas kaip medija, nekeičianti pranešimo turinio, tačiau tai tampa akivaizdu tik suvokus paslaptinę Kristaus – krikščionių – Bažnyčios kūno bendrystę. Krikščionišką medijų teorijos kilmę rodo ir elektros šviesos, kaip esminio visą žmogaus sąmonę pakeitusio išradimo, reikšmė McLuhan filosofijoje. Pozityviuoju aspektu Kristus, kuris dažnai įvardijamas kaip „šviesa“, gali būti tapatinamas su elektros šviesa dėl savo sąmonę transformuojančios galios santykyje su žmogumi. Negatyviuoju aspektu, sukurdamas paralelę tarp Kristaus kaip „teisingos šviesos“ ir antikristo kaip „klaidingos šviesos“, McLuhan elektros medijas tapatina „klaidingai šviesai“ (antikristui) ir nusako jų apokaliptinę vertę, kuri pirmuosiuose jo darbuose nebuvo įvardinta;

4. McLuhan medijų teorijos ir krikščionybės santykį atskleidžia ir formalusis priežastingumas bei Geštaltpsichologija. Formalioji priežastis pasižymi susiliejimu su aplinka ir efektų pasirodymu prieš priežastis, kas atliepia aforizmo „medija yra pranešimas“ esmę: tikrasis pranešimas yra ne turinys, bet antriniai efektai – poveikis. Formaliosios priežasties kontekste krikščionybės pranešimas yra šv. Rašto poveikis žmonėms, t.y. – atsivertimas, lygiai kaip medijų atveju tikrasis pranešimas yra medijų sukelti pasikeitimai žmogaus sąmonėje ir visuomenėje. Pagrindinės Geštalto teorijos sąvokos – *figūra*, kuri yra matoma, ir *pagrindas*, kuris išlieka nematomas – atspindi žmogui būdingą santykį su elektros medijomis. Žvelgdami į medijas matome

figūrą, ignoruodami jos *pagrindą*, kas reiškia, jog niekada nesuvokiame tikrojo medijų poveikio. Lygiai taip krikščionys susitelkia į figūrą – Žodžio studijas, kai tikrasis Katalikų Bažnyčios komunikuojamas pranešimas slypi šalutiniuose Kristaus įsikūnijimo efektuose, t.y. Kristaus skverbimasis į visą žmogaus egzistenciją;

5. Bažnyčia, komunikaciją matanti ne tik kaip dialogą, bet ir keitimąsi, solidarumą ir teigiamų ryšių kūrimą, bei suvokdama audiovizualinių komunikacijos priemonių vientisumą su realiu XXI-ojo amžiaus žmogaus pasauliu, skatina aktyviai jas pasitelkti ir evangelizacijai, nes tokia komunikacija reiškia prisitaikymą prie nūdienos adresato gyvenimo sąlygų. Medijų įtarpintas bendravimas tėra dar viena prigimtinio žmogaus troškimo – atrasti tiesą – išraiška. Palankus medijų vertinimas grindžiamas žmogaus teise į informaciją, nuomonės laisvę ir komunikavimo laisvę. Kadangi medijų poveikį lemia žmogus, svarbiausi tinkamo komunikavimo skaitmeninėje erdvėje principai – pagarba asmens teisėms ir laisvėms, komunikacinės erdvės pažinimas, asmeninis įsipareigojimas ir atsakomybė už komunikacijos turinį;

6. Lyginamoji analizė parodė, jog McLuhan medijas laiko netobulos žmogaus prigimties išbaigimu bei akcentuoja jų neigiamą įtaką žmogaus santykio su tikrove formavimui. Žmogaus – medijų santykyje medijos tampa žmogaus stabais. Įsitraukimą McLuhan sieja su kolektyvine sąmone ir laiko individualios tapatybės netekimo veiksmu. Dėl sąveikos su juslėmis naujosiose medijose McLuhan išvelgia „išganomąjį“, sąmonės prašviesėjimo elementą. Katalikų Bažnyčios dokumentai medijas laiko žmogaus kūrybinės galios išraiška, tikrovės reprezentacijos įrankiu, todėl būtent medijos, kaip Dievo duotybė, tarnauja žmogui. Dalinimąsi rūpesčiais ir problemomis Bažnyčia mato esant artimą krikščioniškajam bendrystės ir vienybės siekiui bei laiko pamatine savitarpio supratimo ir socialinės pažangos sąlyga. Bažnyčios mokymas neišvelgia medijose mesijinės dimensijos. Nors M. McLuhan pritaria KB pozicijai, kad tikėjimas yra Dievo malonės ženklas, tačiau jo išvalgos akcentuoja technologijų sąvarankiškumą nuo jų kūrėjų ir vartotojų. Tuo tarpu KB linkusi akcentuoti žmogiškąjį veiksnį audiovizualinių technologijų vertinimo plotmėje.

LITERATŪRA

1. BAUDRILLARD, Jean. *Simuliakrai ir Simuliacija*. Vilnius: Baltos lankos, 2002. p. 39. ISBN 9789955233114.
2. BENJAMIN, Walter. *Meno kūrinys jo techninio reprodukuojamumo epochoje*. In: Nušvitimai. Vilnius: Vaga, 2005. p. 215. ISBN 5415-01-811-5.
3. BUBER, Martin. *Dialogo principas I – Aš ir Tu*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 1998. p. 20. ISBN 9986-04-086-8.
4. CASTELLS, Manuel. *Communication in the digital age*. In: *Communication power*. Oxford University Press, 2009. p. 55. ISBN 978-0-19-956-701-1.
5. *Dogminė konstitucija apie Dievo Apreiškimą Dei Verbum*, 1965. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/dei-verbum.html> [žiūrėta 2015 03 15].
6. FLUSSER, Vilem. *On the theory of communication*. In: *Writings*. University of Minnesota Press, 2002. p. 9 – 20. ISBN-13: 978-1861890559.
7. FORRESTER, Duncan B. *The Media and Theology: Some Reflections*. In: Artur C., *Religion and the Media: An Introductory Reader*. University of Wales, 1993. p. 67 – 78. ISBN 9780585258713.
8. HAVELOCK, Eric. A. *Preface to Plato*. Cambridge: Harward University Press, 1963. p. 23. ISBN-13: 978-0674699069.
9. HERTZ, Henrik. *Principles of Mechanics*, London: Macmillan, 1956. p. 2. ISBN 0-19-856737-5.
10. *Technikos filosofijos įvadas*. Sud. Alois Huning. Vilnius: Alma littera, 1998. p. 48. ISBN 9986-02-619-9.
11. *YouCat*. Iš vokiečių kalbos vertė Teresėlė Danguolė Šniūrevičienė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2011. ISBN 978-9955-29-166-4.
12. *Katalikų Bažnyčios Katekizmas (KBK) 1996* [interaktyvus]. Katalikų interneto tarnyba, 2003. Prieiga per internetą: <<http://katekizmas.lt/kbk1996p2003/N16673.html>> [žiūrėta 2015 03 16].
13. KIERKEGAARD, Soren. *Training in Christianity*. Princeton: Princeton University Press, 2004. p. 33 – 38. ISBN-13: 978-0375725647.
14. *Lotynų – Anglų kalbų žodynas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.perseus.tufts.edu/>> [žiūrėta 2015 04 20].
15. MCLUHAN, Marshall. *The Medium is the Massage. An inventory of effects*. CA: Gingko Press, 1967. ISBN 13: 9781584230700.

16. MCLUHAN, Marshall. *Kaip suprasti medijas. Žmogaus tęsiniai*. Vilnius: Baltos lankos, 2003. ISBN 9955-584-07-6.
17. MCLUHAN, Marshall. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press, 1962. ISBN-13: 978-1442612693.
18. MCLUHAN, Marshall. *The Medium and the Light: Reflections on Religion*. Toronto: Stoddart, 2009. ISBN 0-7737-6031-8.
19. MCLUHAN, Marshall, MCLUHAN, Eric. *Media and Formal Cause*. NeoPoiesis Press, 2011. ISBN-13: 978-0983274704.
20. NARBĖKOVAS Andrius, MILUŠAUSKIENĖ, Justė., 2013. Visuomenės komunikavimo sampratos pateikimo skirtumai ir pagrindiniai elementai Katalikų Bažnyčios dokumentuose *Inter mirifica, Communio et progressio ir Aetatis novae* [interaktyvus]. *In: Soter*. Nr. 46 (74). Prieiga per internetą: <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2013~ISSN_1392-7450.N_46_74.PG_7-21/DS.002.0.01.ARTIC> [žiūrėta 2015 03 14].
21. PETERS, John Durham. *Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos idėjos istorija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999. p. 45 – 67. ISBN 9986-39-316-7.
22. PISARRA, Piero. Pojūčiai ir dvasingumas: įvadas [interaktyvus]. *In: Bernardinai*. 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2005-12-18-piero-pisarra-pojuciai-ir-dvasingumas-ivadas-i/8966>> [žiūrėta 2015 04 01].
23. POPE BENEDICT XVI. New Technologies, New Relationships. Promoting a Culture of Respect, Dialogue and Friendship, Message for the 43rd World Communications Day [interaktyvus], 2009. Prieiga per internetą: <http://w2.vatican.va/content/benedictxvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20090124_43rd-world-communications-day.html> [žiūrėta 2015 03 14].
24. POPE BENEDICT XVI. The Priest and Pastoral Ministry in a Digital World: New Media at the Service of the Word, Message for the 44th World Communications Day [interaktyvus], 2010. Prieiga per internetą: <http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20100124_44th-world-communicationsday.html> [žiūrėta 2015 03 14].
25. POPE BENEDICT XVI. Truth, Proclamation and Authenticity of Life in the Digital Age, Message for the 45th World Communications Day [interaktyvus], 2011. Prieiga per internetą: <http://w2.vatican.va/content/benedictxvi/en/messages/communications/documents/hfben-xvi_mes_20110124_45th-world-communications-day.html> [žiūrėta 2015 03 14].

26. POPE BENEDICT XVI. Silence and Word: Path of Evangelization, Message for the 46th World Communications Day [interaktyvus], 2012. Prieiga per internetą: <http://w2.vatican.va/content/benedictxvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20120124_46th-world-communications-day.html> [žiūrėta 2015 03 14].
27. POPE BENEDICT XVI. Social Networks: portals of truth and faith; new spaces for evangelization, Message for the 47th World Communications Day [interaktyvus], 2013. Prieiga per internetą: <http://w2.vatican.va/content/benedictxvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html> [žiūrėta 2015 03 14].
28. POPE FRANCIS. Communicating the Family: A Privileged Place of Encounter with the Gift of Love, Message for the 49th World Communications Day [interaktyvus], 2015. Prieiga per internetą: <https://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20150123_messaggio-comunicazioni-sociali.html> [žiūrėta 2015 03 14].
29. *Bažnyčia ir internetas* [interaktyvus]. Popiežiškoji visuomenės komunikavimo priemonių komisija, 2002. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/baznycia-ir-internetas.html> [žiūrėta 2015 03 14].
30. *Pastoracinė instrukcija Communio et progressio* [interaktyvus]. Popiežiškoji visuomenės komunikavimo priemonių komisija, 1971. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/instrukcijos/communio_et_progressio.html> [žiūrėta 2015 03 15].
31. POPIEŽIUS JONAS PAULIUS II. Internetas – naujasis evangelijos skelbimo forumas, Laiškas 36-osios Pasaulinės visuomenės komunikavimo priemonių dienos [interaktyvus], 2002. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_popieziaus/jp2_internetas2002.html> [žiūrėta 2015 03 14].
32. POSTMAN, Neil. *Amusing Ourselves to Death*. New York: Viking, 1985. p. 85 – 98. ISBN-13: 978-0143036531.
33. POSTMAN, Neil. *Building a Bridge to the 18th Century: How the Past Can Improve Our Future*. New York: Vintage Books, 2000. p. 53. ISBN-13: 978-0375701276.
34. SCHILLER, Dan. *How to Think About Information*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 2007. p. 18. ISBN-13:978-0-252-03132-8.
35. SCHUCHARDT, Read Mercer. The Medium Is The Messiah. McLuhan's Religion and its Relationship to his Media Theory [interaktyvus]. In: *Second Nature Journal*, 2011. Prieiga

- per internetą: <<http://secondnaturejournal.com/the-medium-is-the-messiah-mcluhans-religion-and-its-relationship-to-his-media-theory/>> [žiūrėta 2015 02 07].
36. SODEIKA, Tomas. Pokalbis su Tomu Sodeika apie priėtis ir išėtis medijų filosofijoje [interaktyvus]. In: *Balsas.cc*, 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.cc/pokalbis-su-tomu-sodeika-apie-prieitis-ir-iseitis-mediju-filosofijoje/>> [žiūrėta 2014 06 14].
37. STERN, Gerald. MCLUHAN, Marshall. *McLuhan Hot & Cool*. New York: NAL, 1969. p. 272. ISBN 13: 9780451037398.
38. STIEGLER, Bernard. *Technics and Time, 1: The Fault of Epimetheus*. Stanford University Press, 1998. p. 215. ISBN-13: 978-0804730419.
39. *Šventasis Raštas*. Lietuvos Vyskupų Konferencija, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2009. ISBN 978-9955-29-092-6.
40. *Bendrystė ir tarnystė* [interaktyvus]. Tarptautine teologijos komisija, 2000 – 2002. Prieiga per internetą: <http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/bendryste-ir-tarnyste.html> [žiūrėta 2015 03 18].
41. *Visuotinė lietuvių enciklopedija XIII tomas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2008. p. 565. ISBN 978420016411.
42. WELLMAN, Barry. The Network Community: an Introduction to Networks and Global Village [interaktyvus]. In: *Critiques*, 2009. Prieiga per internetą: <<http://social.cs.uiuc.edu/class/cs498kgk/assignments/03.03.09/das10.pdf>> [žiūrėta 2015 02 07].

Agnė Rimienė, „M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūris į medijų tikrovę ir audiovizualinę religijos komunikaciją“. Magistro baigiamasis projektas. Studijų programa 621V50002. Vadovė doc. dr. Lina Šulcienė; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas, Filosofijos ir psichologijos katedra.
Kaunas, 2015. 73 psl.

SANTRAUKA

Filosofijoje komunikacija laikoma tam tikra žmogiškosios egzistencijos savybe ir esminiu žmogaus santykio su pasauliu būdu, tačiau komunikacijos svarstymas per medijų prizmę yra apgaubtas gan negatyvių predikcijų. Ko gero taikliausiai visas elektronines audiovizualines medijas apibendrintų M. McLuhan teiginys „medija keičia pranešimo turinį“, mat medijos ne tik „transliuoja“ informaciją, bet ir ją formuoja, taigi nėra vien neutralus komunikacinis instrumentas. Tuo tarpu Katalikų Bažnyčia, kaip įtakinga visuomeninė institucija, evangelizaciją laikanti pagrindiniu savo tikslu, ragina aktyviai naudoti naująsias komunikacijos medijas, ignoruodama visus McLuhan perspėjimus. Būtent iš čia kyla krikščionybės komunikacijos medijuotoje terpėje problemiškas. Skiriasi Bažnyčios ir M. McLuhan požiūris į medijų prigimtį, jų reikšmę ir vietą žmogaus aplinkoje, medijų ir tikrovės santykį, medijų transformacijų pasekmes ir pačios krikščionybės komunikaciją elektros technologijų amžiuje. Nepaisant to, kad M. McLuhan reiškė nusivylimą Bažnyčios dokumento „Dėl visuomenės komunikavimo priemonių *Communio et progressio*“ direktyvomis, šiame darbe siekiama įrodyti hipotezę, kad pozityvus Bažnyčios požiūris į medijas nėra silpno įsigilinimo į medijų prigimtį rezultatas.

Darbo objektas: Katalikų Bažnyčios požiūris į komunikaciją medijuotoje terpėje probleminiai aspektai, iškelti McLuhan teoriniuose tyrinėjimuose. Darbo tikslas: ištirti Katalikų Bažnyčios požiūrio į komunikaciją medijuotoje terpėje problemišumą, formuluojamą McLuhan teoriniuose tyrinėjimuose.

Pagrindinės išvados parodė, kad McLuhan medijų teorija glaudžiai susijusi su krikščioniškąja teologija bei Kristaus asmeniu. McLuhan medijas laiko netobulos žmogaus prigimties išbaigimu bei akcentuoja jų neigiamą įtaką žmogaus santykio su tikrove formavimui. Žmogaus – medijų santykyje medijos tampa žmogaus stabais. Įsitraukimą McLuhan sieja su kolektyvine sąmone ir laiko individualios tapatybės netekimo veiksmu. Dėl sąveikos su juslėmis naujosiose medijose McLuhan išvelgia „išganomąjį“ elementą. Katalikų Bažnyčios dokumentai medijas laiko žmogaus kūrybinės galios išraiška, tikrovės reprezentacijos įrankiu, todėl būtent medijos, kaip Dievo duotybė, tarnauja žmogui. Dalinimasi rūpesčiais ir problemomis Bažnyčia mato esant artimą krikščioniškajam bendrystės ir vienybės siekiui bei laiko pamatine savitarpio supratimo ir socialinės pažangos sąlyga. Bažnyčios mokymas neįžvelgia medijose mesijinės dimensijos. M. McLuhan ir Katalikų Bažnyčios požiūris į medijas skirtybes lemia sąvarankiškumo aspektas. M. McLuhan pritaria KB pozicijai, kad tikėjimas yra Dievo malonės ženklas, tačiau jo išvalgos akcentuoja technologijų sąvarankiškumą nuo jų kūrėjų ir vartotojų. Tuo tarpu KB linkusi akcentuoti žmogiškąjį veiksmą audiovizualinių technologijų vertinimo plotmėje.

Agnė Rimienė, „M. McLuhan's and Catholic Church's Approach to Media Reality and Audiovisual Communication of Religion“. *Master's thesis /Supervisor assoc. doc. dr. Lina Šulcienė*; Kaunas University of Technology, Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Department of Philosophy and Psychology. Kaunas, 2015. 73 p.

SUMMARY

Communication in philosophy is considered to be a feature of human existence and a fundamental mean of human relationship with the world. However, communication through the new digital media is generally surrounded by quite negative predictions in modern humanities. M. McLuhan's proposition „medium is the message“ could best describe the dominant opinion that media not only broadcasts information, but also forms our attitudes towards everything, so is not a purely neutral tool of communication. Meanwhile, the Catholic Church, as an influential public institution, which considers evangelization its primary objective, calls for active use of new media, ignoring all McLuhan's alerts. This disagreement between McLuhan's and Church's attitudes towards the usage of media is the main problematic issue of this work. Despite the fact that McLuhan, as perhaps the most authoritative person in the field of media studies, has repeatedly expressed its disappointment of directives of the Catholic Church document „*Communio et Progressio*“, this paper seeks to prove the hypothesis that the positive attitude of the Church towards new media is not a result of a weak absorption of the nature of media. Since there have been no previous studies in this direction in Lithuania, namely M. McLuhan's idea that no one understood the nature of the media in Vatican II's meeting (McLuhan 1999: 136), led to a desire to explore the validity of such an approach.

The object of the paper: problematic aspects of mediated communication of Catholic Church, raised in McLuhan's studies. Aim of the paper: to investigate the problematic aspects of mediated communication of Catholic Church, that are stated in McLuhan's studies.

The main conclusions showed that McLuhan's media theory rooted in Christian theology, and the person of Christ is the most perfect expression of aphorism „medium is the message“. While McLuhan sees media as means to satisfy the imperfect human nature, Church's documents considers media to be an expression of creative human power. McLuhan argues that media is changing the authentic human relationship with reality and basically creates it. The Church sees media as a way to represent reality. As extensions of man's body media makes people to assimilate with them, or worship them as their idols. The Church says that it is the media that serves man. For McLuhan the new media, which functions involving all the human senses, represents a stage of „salvation“ in human history. Church does not see this messianic dimension of media. McLuhan links electric technology with the collective consciousness, which is pushing individual identity to the periphery and creates moral liberalism. The involvement and increased concern in each other is seen to be close to the Christian objectives of communion and unity by the Church. M. McLuhan supports the Catholic Church's position that faith is a sign of God's grace, but his insights emphasizes independence of technologies from their developers and users. Meanwhile Catholic Church tends to emphasize the human factor in the assessment plane of audiovisual technology.